

**T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**KONYA MEVLÂNÂ MÜZESİ
ARŞİV BELGELERİNE GÖRE
KASTAMONU MEVLEVİHANESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Hayri YILDIRIM

Çorum 2020

**KONYA MEVLÂNÂ MÜZESİ ARŞİV BELGELERİNE GÖRE
KASTAMONU MEVLEVİHANESİ**

Hayri YILDIRIM

**Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

**TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Zekeriya IŞIK**

ÇORUM 2020

KABUL VE ONAY

Hayri YILDIRIM tarafından hazırlanan *Konya Mevlânâ Müzesi Arşiv Belgelerine Göre Kastamonu Mevlevîhanesi* başlıklı bu çalışma, 06/07/2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Prof. Dr. Mehmet DEMİRYÜREK

İmza

Doç. Dr. Zekeriya IŞIK

İmza

Doç. Dr. Fahri MADEN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

İmza

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN

Enstitü Müdürü

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı beyan ederim. (06/07/2020)

imza

.....
Hayri YILDIRIM

ÖZET

YILDIRIM, Hayri. *Konya Mevlânâ Müzesi Arşiv Belgelerine Göre Kastamonu Mevlevîhanesi* (Yüksek Lisans Tezi), Çorum, 2020.

Mevlevîlik Kastamonu'ya Candaroğulları döneminde Ulu Arif Çelebi'nin ziyaretleri ve girişimleri sonucunda gelmiş, bu tarihten sonra Kastamonu'da mukim bir zaviye kurulmuştur. Daha önce bilimsel olarak herhangi bir araştırmaya konu olmayan ve karanlıkta kalan Kastamonu Mevlevîhanesi'nin bilinen ilk şeyhi Dede Sultan'dır.

Kastamonu Mevlevîhanesi, Dede Sultan'dan sonraki şeyhi olan Elvan Dede dönemini takiben uzun bir süre Kadiri ve Nakşî tarikat çevrelerinin eline geçmek suretiyle hizmet vermiş, ardından nihayet İnebolulu Hacı Mehmet Kalender Dede'nin meşakkatli gayretleri sonucu tekrar Mevlevîhane'ye dönüşmüş ve Kalender Dede postnişin olmuştur. Bu dönemde, evvelce Mevlevîhane'ye ait vakıflar tekrar Dergâh'a kazandırılarak Mevlevîhane'nin hizmetine sunulmuştur. Mehmet Kalender Dede'nin vefatı üzerine sırasıyla Sivaslı İbrahim Dede, Türbedar Halil Dede, Mehmet Sait Hemdem Dede, Ahmet Remzi Dede, Mehmet Âmil Çelebi ve son olarak Tahir Âmil Çelebi makam-ı meşihatte bulunmuşlardır.

1925 yılında yayımlanan Tekke ve Zaviyeler ile Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Ünvanların Men ve İlgasına Dair 677 Sayılı Kanunla bütün tekkeler gibi Kastamonu Mevlevîhanesi de kapatılmıştır. Kapatıldıktan sonraki süreçte bir müddet Kız Orta Mektebi'nin jimnastik salonu olarak kullanılmış, haziresindeki mezarlar başka yerlere taşınmıştır. Mevlevîhane'nin arsası Vakıflar Umum Müdürlüğü'nün teklifi üzerine 1959 yılında Bakanlar Kurulu'nun aldığı bir kararla İmam Hatip Okulu yapılmak üzere hazineye devredilmiştir. Günümüzde Mevlevîhane arsası üzerinde Kastamonu Merkez Ortaokulu bulunmaktadır.

Anahtar Kavramlar: Osmanlı, Tarikat, Mevlevîlik, Mevlevîhane, Kastamonu Mevlevîhanesi.

ABSTRACT

YILDIRIM, Hayri. *Kastamonu Mevlevîhanesi According to the Archive Documents of Konya Mevlânâ Museum*”(Master Thesis),Çorum, 2020.

Mevlevîlik came to Kastamonu during the time of Candaroğulları with the visits and initiatives of Ulu Arif Çelebi, after that date, a resident lodge was established in Kastamonu. Dede Sultan is known as the first known sheikh of Kastamonu Mevlevî Lodge, which was not subject to any scientific research and was left in the dark.

Kastamonu Mevlevîhanesi, after Elvan Dede, who was the sheikh after Dede Sultan, served for a long time by passing into the hands of Kadiri and Nakşî sect circles and after a long time, he turned into Mevlevîhane again after the hard efforts of Inebolulu Hacı Mehmet Kalender Dede and Mehmet Kalender Dede have a postnishin. In this period, the foundations belonging to Mevlevîhane were brought to the magazine again and served to Mevlevîhane. Upon the death of Mehmet Kalender Dede, respectively, Sivashlı İbrahim Dede, Türbedar Halil Dede, Mehmet Sait Hemdem Dede, Ahmet Remzi Dede, Mehmet Âmil Çelebi and finally Tahir Âmil Çelebi served in the makam-ı mashihat.

Published in the lodge and zaviyah shrines of inhibition and turbedarlıks and a number of titles on the ban and interest of all tekkes, such as the Law No. 1925. 677 Mevlevîhane of Kastamonu was closed. It was used as the gymnasium of the Girls' Secondary School for some time before 1935, and during this period the graves in the dere were transferred to other places. Mevlevîhane was demolished before 1952 and the Imam-Hatip school was built in its place. Today, Kastamonu Central Secondary School is located on Mevlevîhane land.

Key Concepts: Ottoman, Sect, Mevlevî, Mevlevîhane, Kastamonu Mevlevîhane.

TEŞEKKÜR

Çalıőmam esnasında katkı sunan Kemal Kılıcıkeseen'e, görev yaptığım okulda moral, motivasyon ve yardımlarını esirgemeyen tüm idareci ve öğretmen arkadaşlarıma, yüksek lisans eğitimim boyunca dersini aldığım, desteğini gördüğüm tüm hocalarıma teşekkür ediyorum. Hem yüksek lisans yapmam konusundaki teşviklerinden hem tez hazırlama sürecindeki güçlü motivasyonu ve rehberliğinden ve hem de hiçbir emeğini esirgemeksizin yaptığı yardımlarından dolayı tez danışmanım Doç. Dr. Zekeriya Işık'a Őükranlarımı sunuyorum. Tez çalışmalarım esnasında onları ihmal etmeme rağmen sabırla bekleyen ve her koşulda yanımda olan eşime, çocuklarım Süleyman Efrahim ve Elyesa'ya teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖN SÖZ.....	vii
GİRİŞ	1
A. KONU, AMAÇ VE YÖNTEM	6
BİRİNCİ BÖLÜM	
MEVLEVÎLİK VE MEVLEVÎLİĞİN YAYILIŞINA GENEL BAKIŞ	
1.1 MEVLEVÎLİK	8
1.2 MEVLEVÎ ÂYİN VE ERKÂNI.....	12
İKİNCİ BÖLÜM	
KASTAMONU MEVLEVÎHANESİ'NİN	
İDARİ YAPISI VE MEŞÂYİHİ	
2.1 KASTAMONU MEVLEVÎHANESİ'NİN KURULUŞU.....	19
2.2 DEDE SULTAN VE ELVAN DEDE DÖNEMLERİ	22
2.3 İNEBOLULU HACI KALENDER MEHMET DEDE DÖNEMİ.....	23
2.4 SİVASLI İBRAHİM DEDE VE TÜRBE DÂR HALİL DEDE DÖNEMLERİ	25
2.5 MEHMET SAİT HEMDEM DEDE DÖNEMİ.....	26
2.6 POST ÜZERİNDEKİ NÜFUZ MÜCADELELERİ VE AHMET REMZİ DEDE DÖNEMİ	29
2.7 MEHMET ÂMİL ÇELEBİ DÖNEMİ VE MÜCÂHİDİN-İ MEVLEVÎYYE ALAYI.....	37
2.8 SON ŞEYH TAHİR ÂMİL ÇELEBİ DÖNEMİ	44
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
KASTAMONU MEVLEVÎHANESİ'NİN SOSYAL, KÜLTÜREL, EKONOMİK VE MİMARİ YAPISI	
3.1 MEVLEVÎHANENİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI.....	46
3.2 MEVLEVÎHANE'NİN FİZİKİ VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ	49
3.3 DEDE SULTAN HAMAMI	49
3.4 MEVLEVÎHANE KÜTÜPHANESİ.....	50
3.5 KULLANILAN EŞYALAR	51
3.6 MEVLEVÎHANEDE BULUNAN GÖREVLİLER	52
SONUÇ.....	57

KAYNAKÇA	60
EKLER	69
EK-1	69
EK-2	70
EK-3	71
EK-4	72
EK-5	73
EK-6	74
EK-7	75
EK-8	76
EK-9	77
EK-10	78

KISALTMALAR

A.g.e.	:Adı geçen eser
A.g.md.	:Adı geçen madde
A.g.m.	:Adı geçen makale
A.g.t.	:Adı geçen tez
A.g.y.	:Adı geçen yazı
Ansk.	:Ansiklopedi
Bk.	:Bakınız
CBDAB	:Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Çev.	:Çeviren
Ed.	:Editör
EM	:Encümen-i Meşâyih
Fak.	:Fakültesi
H.	:Hicri
Haz.	:Hazırlayan
M.	:Miladi
MA	:Meşihat Arşivi
md.	:Madde
MM	:Meclis-i Meşâyih
nr.	:Numara
s.	:Sayfa
Sad.	:Sadeleştiren
sy.	:Sayı
R.	:Rumi
TDV	:Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	:Türk Tarih Kurumu
Yay.	:Yayın

ÖN SÖZ

Anadolu topraklarının yurt edinilmesinde ve İslam'ın yayılmasında en önemli etkenlerden birisi sûfi meşrep dini zümrelerin faaliyetleri olmuştur. Mevlevîlik de bu tasavvufî hareketliliğin önemli bir parçası olarak tarih sahnesine çıkmış, zamanla gelişerek yayılmıştır. Mevlânâ'nın ölümünün ardından kurumsallaşma sürecine giren Mevlevîlik, özellikle Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled ve onun da halifesi ve oğlu Ulu Arif Çelebi dönemlerinde kurumsallaşma ve yayılma hususlarında önemli bir mesafe katetmiştir. XIX. yüzyıla kadar Anadolu, Balkanlar, İran, Suriye ve Kuzey Afrika gibi birçok coğrafyada Mevlevî Dergâhı, Mevlevîhane, Mevlevî Âsitânesi, Mevlevî Tekkesi gibi isimlerle tekke ve zaviyeler kurulmuştur. Dönemin topluluklarına kapılarını açan bu kurumların irşat faaliyetleri insanların dini ve manevi duygularının gelişiminde sosyal ve kültürel olarak tekâmülünde büyük rol oynamıştır.

Mevlevî kültürü gereği Mevlevîhaneler iki ayrı kategoride değerlendirilmiştir. Bunlardan ilki içlerinde çile çıkarılan Mevlevî derviş ve dedelerinin yetiştiği Mevlevî âsitâneleri, ikincisi ise kuruldukları şehir ve kazalarda temsilcilik görevi üstlenen Mevlevî zâviyeleridir. Bu Mevlevî tekkelerinden Anadolu'nun kuzeyinde varlığı tespit edilen ve başlangıçta zâviye olarak nitelendirilen daha sonra âsitâne olan Kastamonu Mevlevîhânesi (Dede Sultan Zâviyesi) bu çalışmanın konusunu teşkil etmektedir.

Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi temel alınarak hazırlanan çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş'te, Mevlevîliğin Kastamonu'ya gelişine kadarki sürecine yer verilmiştir. Birinci bölümde Mevlevîlik ve Mevlevî âyin ve erkânı ile Mevlevîliğin yayılma süreçleri, genel bir bakış ile irdelenmiş, ikinci bölümde araştırma konusu olan Kastamonu Mevlevîhanesi'nin tarihi süreci aydınlatılmaya çalışılmıştır. Üçüncü ve son bölümde ise Kastamonu Mevlevîhanesi'nin sosyo-ekonomik yapısı, fiziki ve mimari özellikleri, Dede Sultan Hamamı, Mevlevîhane kütüphanesi, kullanılan eşyalar ve Mevlevîhane'de bulunan görevliler hakkında bilgi verilmiştir.

Kastamonu Mevlevîhanesi, Anadolu'nun kuzeyinde Kastamonu ve civarında hem Anadolu Beylikleri hem de Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde dini, sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda çok önemli görevler üstlenmiştir. Kuruluşundan itibaren zengin vakıflara kavuşan Mevlevîhane, kurulduğu yeri meskûn mahal haline getirerek,

etrafındaki sosyal ağlar üzerinde derin tesirler bırakarak kentin tarihinde de önemli bir yer edinmiştir.

Haziran 2020

Hayri YILDIRIM

GİRİŞ

Anadolu'nun Türkler tarafından yurt edinilmeye başlandığı 1071 Malazgirt Zaferi sonrası, gerçekleşen Türkmen göçleri ile birlikte bu coğrafya yoğun bir fetih dalgası ile Türk iskânına sahne olmaya başlamıştır.

Kuzey Anadolu'da Kastamonu bölgesinde ilk fetihler Danişmendliler zamanında gerçekleşmiştir.¹ Emir Danişmend'in kumandanlarından Emir Karatekin, Çankırı ve Sinop'u, oğlu Gümüştekin Tosya'yı, Osman Bey Osmancık'ı 1083-1084 yılları arasında feth ederek² bölgenin tamamen Türk hâkimiyetine girmesini sağlamışlardır.³ Danişmendliler kısa süre içinde, Kastamonu, Kayseri, Malatya ve Ankara'yı alarak Danişmend sınırlarını genişletmişlerdir.⁴ Ele geçirilen Karadeniz sahili boyunca Çepniler⁵ yerleştirilerek bölgenin Türkleşmesine⁶ kapı aralanmıştır.

Devam eden iskân faaliyetleri ile bölgedeki hıristiyan köylerine dokunulmayıp, özellikle yol güzergâhlarına yeni köyler kurulmuş, bölgenin korunmasına yönelik olarak da göçebeler yarı yerleşik bir düzende dağlık uç bölgelere yerleştirilmişlerdir.⁷

Süleyman Şah'ın ölümü sonrasında Anadolu Selçuklu tahtı bir müddet boş kaldığından Anadolu'da oluşturulmaya çalışılan siyasi birlik bir süre sarsılmıştır.⁸ Emir Danişmend bu sarsıntıdan istifade ederek Artuk Bey'in fethettiği bölgeleri ele geçirmiştir.⁹ Melikşah'ın 1092'de ölümü üzerine Büyük Selçuklu Devleti'nde saltanat mücadelesi başlamış,¹⁰ Anadolu Selçukluları tahtına ise Sultan I. Kılıç Arslan çıkmıştır.¹¹ Sultan Kılıç Arslan ilk önceleri Danişmendliler ile birlik olarak Eskişehir'de

¹ Mükremin Halil Yınanç, *Türkiye Tarihi I*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013), 221.

² Erdoğan Merçil, *Müslüman- Türk Devletleri Tarihi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2000), 255. Ahmet Rifat Güzey, "Şer'iyye Sicillerine Göre 17. Yüzyıl Sonları ve 18. Yüzyıl Başlarında Kastamonu", (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2001), 12.

³ Bahattin Ayhan, *Çankırı (Tarih- Coğrafya- Ekonomi)*, (Ankara: Nehir Matbaası, 1984), 29.

⁴ Yınanç, *Türkiye Tarihi I*, 221.

⁵ Fuat Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, (Ankara: TTK Basımevi, 1972), 85-87.

⁶ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, (İstanbul: Boğaziçi Yayınevi, 1993), 232.

⁷ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, (İstanbul: Cem Yayınları, 1977), 97-105.

⁸ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 221.

⁹ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 221.

¹⁰ Ali Sevim, Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995), 137.

¹¹ Sevim ve Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, 428-429. Ayrıca bk. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 222.

Haçlılara karşı savaşa da daha sonra Danişmendliler ile mücadele ederek onlar üzerinde hâkimiyet kurmuştur.¹²

I. Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra şehzadeleri arasında meydana gelen taht mücadelelerine Emir Gazi de karışmış, Emir Gazi'nin yardımıyla Kılıç Arslan'ın oğlu Mesud, kardeşi Şehinşah'ı yenerek tahta çıkmıştır.¹³ Sultan Mesud Konya'yı zapt ettiyse de kayınpederi Emir Gazi'nin himayesine girmiş, öte yandan Kılıç Arslan'ın diğer oğlu Arap, Ankara ve Kastamonu'da yerleşmiştir.¹⁴ 1126'da Sultan Mesud üzerine yürümüş, Mesud kardeşini yenmiş fakat Bizanslılar Kastamonu'yu işgal etmişlerdir.¹⁵ Bizans'ın taht kavgalarından yararlanan Emir Gazi Kastamonu'yu kurtarmış, Sakarya'dan Fırat'a kadar uzanan geniş bir bölgenin hükümdarı olmuştur.¹⁶ Emir Gazi'nin ölümünden sonra yerine oğlu Melik Mehmet geçmiş, 1143'te Melik Mehmet'in ölümünden sonra Sultan Mesud Danişmendliler arasındaki mücadeleden istifade ederek Anadolu'yu tekrar hâkimiyeti altına almayı başarmıştır.¹⁷

Sultan Mesud'un ölümünden sonra Selçuklu tahtına oğlu II. Kılıç Arslan (1156-1192) geçmiştir.¹⁸ Anadolu'da siyasi birliği tamamlayan Sultan II. Kılıç Arslan kuzey-batı Anadolu'da Danişmendlilere ve 1176'da yapılan Miryakefalon zaferi ile de Bizans'a karşı başarılı fetihler gerçekleştirmiştir.¹⁹

Selçuklu Sultanları Kastamonu ve çevresini Çobanoğullarına ikta olarak vermişler ve Çobanoğulları bu bölgeye yerleşerek hâkim olmuşlardır.²⁰ Hüsameddin Çoban Bey bu bölgenin ilk Emirü'l Ümerası olmuştur.²¹ Adil olduğu kadar cömert de olan Hüsameddin Çoban'ın şairlere ve bilginlere değer veren bir kişilik sahibi olduğu kaydedilmiştir.²²

¹² Sevim ve Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, 430-432. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 222.

¹³ Merçil, *Müslüman- Türk Devletleri Tarihi*, 255. Ayrıca bk. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 222.

¹⁴ Merçil, *Müslüman- Türk Devletleri Tarihi*, 255.

¹⁵ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 222.

¹⁶ Abdülkerim Özaydın, "Danişmendliler", *TDV İslam Ansiklopedisi*, erişim 15 Ocak 2020 <http://islamansiklopedisi.org.tr/danismendliler#1>

¹⁷ Özaydın, "Danişmendliler".

¹⁸ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 222.

¹⁹ Özaydın, "Danişmendliler".

²⁰ Ayşe Tosunoğlu, "XVI. Yüzyılda Kastamonu Sancağı", (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1984), 26.

²¹ Tosunoğlu, "Kastamonu Sancağı", 10.

²² Tosunoğlu, "Kastamonu Sancağı", 10.

Bizans üzerine birçok akınlar yapan Hüsameddin Çoban Bey, Alâeddin Keykubad Selçuklu tahtına geçince ona biat ederek Kastamonu Beyliği menşurunu yenilemiştir.²³ Hüsameddin Çoban'dan sonra Alp Yürek ondan sonra da Muzafferüddin Yavlak Arslan, Çobanoğullarının başına geçmiştir.²⁴ II. Mesud 1284'te tahta geçince Muzafferüddin Yavlak Arslan ona tabi olmuştur.²⁵ 1291'de İlhanlı Hükümdarı Argun Han öldükten sonra yerine Geyhatu geçmiş, bu sebeple Moğollarda taht mücadeleleri başlamıştır.²⁶ II. Gıyaseddin Mesud ile kardeşi Rükneddin Kılıç Arslan arasındaki mücadelede Geyhatu II. Gıyaseddin Mesud'dan taraf olmuş, Muzafferüddin Yavlak Arslan Moğollar ile giriştiği bu savaşlar esnasında ölmüştür.²⁷ Onun ölümünden sonra Çobanoğulları hâkimiyeti sona ermiş, Çobanoğullarından sonra Kastamonu'da Candaroğulları dönemi başlamıştır.²⁸

Çobanoğulları Beyliğinin hâkimiyet kurduğu alanda hüküm süren Candaroğulları, kurucuları Şemseddin Yaman Candar'dan isimlerini almışlardır.²⁹ Candar'lık sıfatı muhtemelen Selçuklu sarayına yakınlıkları nedeniyle kendilerine verilmiştir.³⁰ Şemseddin Yaman Candar beyliği süresince İlhanlıların hâkimiyetini tanımıştır. 1308'de Şemseddin Yaman Candar ölünce yerine oğlu Süleyman Paşa geçmiştir.³¹

Bir müddet Eflani'de oturan Süleyman Paşa, Kastamonu ve Safranbolu'yu alarak beyliğin merkezini Kastamonu'ya taşımış, Sinop'u alarak bu şehrin idaresini oğlu İbrahim Bey'e, Safranbolu'nun idaresini de oğlu Ali Bey'e vermiştir.³² 1335'te Moğol hükümdarı Ebu Sait Bahadır Han'ın ölümünden sonra ortaya çıkan karışıklıklardan istifade eden Süleyman Paşa bağımsızlığını ilan etmiştir.³³ Mevlânâ ailesiyle de iyi ilişkiler kuran Süleyman Paşa, Mevlânâ'nın torunu Ulu Arif Çelebi tarafından iki defa

²³ Tosunoğlu, "Kastamonu Sancağı", 11.

²⁴ Merçil, *Müslüman- Türk Devletleri Tarihi*, 251-252. Ayrıca bk.Tosunoğlu, "Kastamonu Sancağı", 11.

²⁵ Tosunoğlu, "Kastamonu Sancağı", 11.

²⁶ Merçil, *Müslüman- Türk Devletleri Tarihi*, 251-252.

²⁷ Merçil, *Müslüman- Türk Devletleri Tarihi*, 251-252. Ayrıca bk.Tosunoğlu, "Kastamonu Sancağı", 11.

²⁸ Faruk Sümer, "Selçuklular", *TDV İslam Ansiklopedisi*, erişim 7 Mayıs 2020, <https://islamansiklopedisi.org.tr/selcuklular#6>

²⁹ Yaşar Yücel, "Candaroğulları" *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 7 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 146.

³⁰ Yücel, "Candaroğulları", 146.

³¹ Merçil, *Müslüman- Türk Devletleri Tarihi*, 287-290.

³² İlhan Şahin, "Kastamonu", *TDV İslam Ansiklopedisi*, erişim 7 Mayıs 2020,

<https://islamansiklopedisi.org.tr/kastamonu>

³³ Merçil, *Müslüman- Türk Devletleri Tarihi*, 251-252.

ziyaret edilmiştir.³⁴ Bu sebeple Mevlevîliğin Kastamonu'ya gelişi Ulu Arif Çelebi'nin bu ziyaretlerine bağlanmıştır.³⁵

Candaroğulları Beyliğinin gerçek kurucusu kabul edilen Süleyman Paşa ile çağdaşı Orhan Gazi arasında zaman zaman anlaşmazlıklar yaşansa da hem Osmanlıların hem de Candaroğullarının akınlarına maruz kalan Bizanslılar Süleyman Paşa'ya barış teklifinde bulunmuşlardır.³⁶ Böylece Osmanlılar'a karşı Candaroğullarını kazanmak istedilerse de Süleyman Paşa Bizans muhasaralarını devam ettirmiştir.³⁷

Babası Süleyman Paşa'nın sağlığında Sinop emiri olan İbrahim Bey babasına karşı taht mücadelesine girişmiştir.³⁸ Onun zamanında Venedik ve Cenevizliler ile yapılan deniz savaşı sonrasında birçok düşman gemisi ele geçirilmiştir.³⁹ İbrahim Bey'den sonra yerine amcası Yakup Bey, ondan sonra da oğlu Adil Bey'in beyliğin başına geçtiği bilinmektedir.⁴⁰ Adil Bey 1361 yılında öldükten sonra oğlu Kötürüm Bayezid beyliğe hükümdar olmuştur. Bu dönemde Candaroğulları, Venedik ve Cenevizliler ile mücadele ederken Osmanlılar ile dostane bir ilişki içerisinde olmuşlardır.⁴¹

Osmanlı hükümdarı I. Murat'ın Balkanlar'daki başarıları ile Anadolu'da Germiyanogulları ve Hamitoğulları topraklarında genişlemesi, Kötürüm Bayezid Bey'i endişeye sevk ettiyse de Osmanlı padişahına itaatini devam ettirdiği bilinmektedir.⁴² Kötürüm Bayezid'in 1385 yılında ölmesi üzerine beylik iki ayrı merkezden idare edilmeye başlanmıştı. Sinop beyliğine oğlu İsfendiyar, Kastamonu'ya ise II. Süleyman Paşa hâkim olmuştu.⁴³ İsfendiyar Bey I. Murad'ın Karaman seferinde ve I. Kosova Savaşı'nda ona destek vererek askerî yardımlarda bulunmuş, Yıldırım Bayezid'in saltanatının ilk zamanlarına kadar dostane ilişkiler devam ettirilmiştir.⁴⁴ Nitekim

³⁴ Yücel, "Candarogullari", 146.

³⁵ Hüseyin Ayan, "Sefine-i Nefise-i Mevleviyân'a Göre Mevlevilik", *Selçuk Üniversitesi 8. Milli Mevlânâ Kongresi, Tebliğler*, 6-7 Mayıs (1996): 38-39.

³⁶ Yücel, Yaşar. "Kastamonu'nun İlk Fethine Kadar Osmanlı-Candar Münasebetleri". *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, (1963).

³⁷ Yücel, "Candarogullari", 147-148.

³⁸ Merçil, *Müslüman- Türk Devletleri Tarihi*, 287-290.

³⁹ Yücel, "Candarogullari", 148.

⁴⁰ Yücel, "Candarogullari", 148.

⁴¹ Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*. (Ankara: TTK Basımevi, 1991), 68.

⁴² Merçil, *Müslüman- Türk Devletleri Tarihi*, 288-289.

⁴³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devleti*, (Ankara: TTK Basımevi, 1984), 83.

⁴⁴ Merçil, *Müslüman- Türk Devletleri Tarihi*, 288-289.

Anadolu beylikleri arasında Yıldırım'a karşı yapılan ittifaka Süleyman Paşa katılmamış, hatta Yıldırım Bayezid'e yardım etmiştir.⁴⁵ Ancak Yıldırım Bayezid'in Anadolu siyasi birliğini sağlamak üzere topraklarını genişletmesinden çekinerek Kadı Burhâneddin ile bir dostluk antlaşması yapmış ve Karamanoğlu Ali Bey'e Yıldırım Bayezid'e karşı yardımda bulunmuştur.⁴⁶ Böylece Yıldırım Bayezid'in Candaroğulları'na karşı tutumu değişmiş, 1392'de büyük bir ordu ile Kastamonu'ya girmiş ve Süleyman Paşa'yı yenerek öldürmüştür. Bu yenilgiden sonra Candaroğulları Beyliği'nin Kastamonu şubesi Osmanlı Devleti topraklarına katılmıştır.⁴⁷

Timur ile Yıldırım Bayezid arasında yapılan Ankara Savaşı (1402) sonrası Anadolu Beylikleri tekrar eski topraklarına sahip olmaya başlayarak, Yıldırım Bayezid'in oluşturmaya çalıştığı Anadolu Siyasi Birliği dağıtılmıştır.⁴⁸ İsfendiyar Bey de Timur'a tâbi olarak Candaroğulları Beyliği'nin başına geçmiştir.⁴⁹ Timur'un Anadolu'dan ayrılmasından sonra Yıldırım'ın oğulları arasında çıkan taht kavgalarına da karışan İsfendiyar Bey, Şeyh Bedreddin isyanında Bedreddin'i, Düzmece Mustafa olayında ise Mustafa Çelebi'yi, desteklemiştir.⁵⁰

İsfendiyar Beyin oğlu Kasım'ın Osmanlı padişahına sığınması ve yaşanan gelişmeler üzerine Çelebi Mehmet'in de onu desteklemesi iki ülke arasındaki ilişkilerin bozulmasına sebep olmuştur. Osmanlı padişahı Kastamonu'ya yürümüş ve Sinop'u muhasara etmiş, çaresiz kalan İsfendiyar Bey Osmanlılara tâbi olmuştur.⁵¹ II. Murad döneminde de İsfendiyar Bey ile inişli çıkışlı ilişkilerin devam ettiği bilinmektedir. İsfendiyar Bey 1439'da ölünce yerine oğlu Taceddin İbrâhim Bey geçmiştir.⁵²

Fâtih Sultan Mehmet, İstanbul'un fethinden sonra, önce Kastamonu, sonra da Sinop'u alarak Candaroğulları Beyliği'nin topraklarını ilhak etmiştir.⁵³ Filibe'ye nakledilen İsmâil Bey'in 1479 yılında orada öldüğü kaydedilmiştir.⁵⁴ İsmâil Bey'in

⁴⁵ Merçil, *Müslüman- Türk Devletleri Tarihi*, 289.

⁴⁶ Merçil, *Müslüman- Türk Devletleri Tarihi*, 289.

⁴⁷ Halil İnalçık, "Bayezid I", *TDV İslam Ansiklopedisi*, erişim 18 Şubat 2020, <https://islamansiklopedisi.org.tr/bayezid-i>

⁴⁸ İnalçık, "Bayezid I".

⁴⁹ İnalçık, "Bayezid I".

⁵⁰ Yücel, "Candaroğulları", 148.

⁵¹ Zerrin Günel, "İsfendiyar Bey", *TDV İslam Ansiklopedisi*, erişim 18 Şubat 2020, <https://islamansiklopedisi.org.tr/isfendiyar-bey>

⁵² Merçil, *Müslüman- Türk Devletleri Tarihi*, 290.

⁵³ İnalçık, "Bayezid I".

⁵⁴ Merçil, *Müslüman- Türk Devletleri Tarihi*, 290.

yerine Candaroğulları'nın başına Kızıl Ahmet Bey geçmiş fakat beyliği çok kısa sürmüştür. Fâtih, Kızıl Ahmet'e Mora sancağını vererek Candaroğulları Beyliği'ni kesin olarak ilhak etmiş⁵⁵ böylece Kastamonu ve çevresi Osmanlı idari yapısına dâhil edilmiştir.⁵⁶

Osmanlı Devleti'nin adım adım Anadolu siyasi birliğini sağlaması ve coğrafyaya hâkim olmasıyla Mevlevîliğin merkezi olan Konya Dergâhı ve çoğu Mevlevîhane gibi Kastamonu Mevlevîhanesi de Osmanlı sınırları içerisinde kalmıştır. Mevlevî tekke ve zaviyeleri hem kuruldukları esnada ve hem de ilerleyen süreçlerde hangi beylik ya da devlet sınırları içerisinde olduğu çok fark etmeksizin yönetim ile iyi ilişkiler geliştirmişlerdir. Bu durum hemen her sufi zümrede görülse de Mevlânâ'nın şahsından mülhem Mevlevîlikte daha çok göze çarpmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin teşekkülünden kısa bir süre sonra XIV. yüzyılın başlarından itibaren devlet ile tarikat hemhal olmaya başlamıştır.⁵⁷ Bu nedenle devam eden süreç Mevlevîliği, Osmanlı devleti ile eş güdümlü bir şekilde kurumsallaştırmış ve merkezileştirmiştir.⁵⁸ Bu durum topyekûn bir Mevlevî Tarikatı ile ilgili olduğu kadar onun bir nüvesi olan ve bu çalışmada konusunu oluşturan Kastamonu Mevlevîhanesi için de böyle olmuştur.

A. KONU, AMAÇ VE YÖNTEM

Dede Sultan Zaviyesi olarak da bilinen Kastamonu Mevlevîhanesi, Konya Mevlânâ Müzesi Arşiv Belgeleri ekseninde incelenerek, tarihi, fiziksel, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik durumları hakkında araştırma ve inceleme yapılmıştır.

Doğuşundan itibaren 1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılmasına kadar geçen süreçte başta Anadolu ve diğer Osmanlı coğrafyası olmak üzere İslam kültür ve medeniyeti içerisinde yadsınamaz bir yeri olan Mevlevî Zaviyelerinden çoğu akademik bir çalışmanın konusu olurken Kastamonu Mevlevîhanesi karanlıkta kalanlar arasında yer almıştır. Bu çalışma ile Kastamonu Mevlevîhanesi ilk kez akademik bir araştırmaya konu edilerek gün yüzüne çıkarılmaya çalışılmıştır.

⁵⁵ Günal, "İsfendiyar Bey".

⁵⁶ Yücel, "Candaroğulları," 148.

⁵⁷ Zekeriyâ Işık, *Şeyhler ve Şahlar*, (İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2017), 68-127.

⁵⁸ Gölpınarlı, *Mevlânâdan Sonra Mevlevîlik*, 338. Ayrıca bk. Zekeriyâ Işık, *Devlet ve Tarikat*, (Konya: Çizgi Kitabevi, 2017), 205-219.

Bilimsel olarak henüz incelenmemiş olan Kastamonu Mevlevîhanesi'nin idari, sosyal, ekonomik ve kültürel tarihinin ortaya konması, çalışmanın amacını teşkil etmektedir. Konuya ait bilgi ve belgelerin XIX. ve XX. yüzyıllarda yoğunluk kazanması, daha erken dönemlere ait bilgi ve belgelerin günümüze ulaşamamış olması, Mevlevîhane binasının yıkılmış bulunması, şehirde meydana gelen fiziki değişimler vb. sınırlılıklar araştırma sürecini zorlaştırmıştır.

Araştırma konusu olan Kastamonu Mevlevîhanesi, başta Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi Belgeleri olmak üzere Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı belgeleri, yer yer şer'iyeye sicillerinde toplanan bilgi ve bulgulardan istifade edilmek suretiyle izah edilmeye çalışılmıştır.

Elde edilen arşiv belgelerinin öncelikle transkripsiyonu yapılarak, tasnif edildikten sonra tenkite tabi tutularak araştırmaya esas teşkil etmiştir. Bu belgeler Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi'nde iki ayrı dosya/zarfta bulunmaktadır. Bunlardan ilki 74 numaralı dosya olup belgeler numaralıdır. Ancak ikinci dosya olan 237 numaralı zarf içeriğinde bulunan belgeler numaralandırılmadığından tasnif ve tahlil süreçlerinde herhangi bir karışıklığa meydan vermemek amacıyla belgeler tarafımızdan numaralandırılmıştır. Ayrıca bahsi geçen iki dosya haricinde de konu ile alakalı olan 49/15 numaralı Hüsameddin Dede'nin yazısı ve 51/3 numaralı Mehmet Âmil Çelebi ile alakalı evraklar da araştırmaya çok önemli katkı sağlamıştır.

Çalışmada bu alanda yapılan akademik incelemelere de yer verilmiştir. Elde edilen bilgi ve bulgular arşiv kaynakları ile birlikte değerlendirilerek tahlil edilmiş, araştırma konusu dönemin siyasi, ekonomik ve sosyal yönleri de göz önünde bulundurularak analitik yöntemle sentezlenmiş ve sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEVLEVÎLİK ve MEVLEVÎLİĞİN YAYILIŞINA GENEL BAKIŞ

1.1 MEVLEVÎLİK

Anadolu'nun Türkler tarafından yurt edinilmeye başlandığı 1071 Malazgirt zaferi sonrası, yapılan yoğun Türkmen göçleri ile birlikte coğrafyanın demografik yapısı değişmeye başlamıştır. Bununla eş zamanlı olarak da yeni fethedilen yerler bayındır hale getirilmeye çalışılmış, ortaya çıkan siyasi teşekkülleri sosyal müesseselerle takviye etmek suretiyle fethin geçici olmadığı gösterilmiştir. Söz konusu Türkmen göçlerinin oluşmasında Moğol istilası başat rol oynamıştır. Bu göçlerle birlikte XIII. yüzyılın ilk yarısından itibaren Türkmen grupları arasında akıp gelen çok sayıda âlim, sanatkâr, mütefekkir, şair ve mutasavvıf⁵⁹ da Anadolu'ya gelmiştir.⁶⁰

Bu dönemlerde Anadolu coğrafyasında Türkler tarafından oluşturulan şumûllü müesses nizam, sadece siyasi ve askeri faaliyetler üzerine oturtulmamış aynı zamanda Türklerin var ettikleri güçlü sosyal ve içtimai yapıya da dayandırılmıştır.⁶¹ İlim ve kültüre önem veren birçok İslam hükümdarı gibi Selçuklular da âlim ve mutasavvıflara önem vermiş, yurtlarını doğudan ve batıdan gelen bu kıymetli zümreye bir sığınak

⁵⁹ Gonca Sutay, “Moğol İstilasının Zorunlu Göçü İle Anadolu'da Yükselen Değer: Sultan'ul Ulema Bahaeddin Veled ve Ailesi”, *International Journal of Social and Humanities Sciences*2, sy. 1 (2018): 44-65, erişim 28 Aralık 2019, <http://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/537153>. Yine XIII. yüzyılda Anadolu'ya gelerek burada Bektaşilik gibi büyük bir tarikatın ortaya çıkmasını sağlayan önemli mutasavvıflardan biri de Hacı Bektaş-ı Veli olmuştur. Fahri Maden, “Meclis-i Meşayih Kararlarında Bektaşilik ve Bektaşî Tekkeleri” *IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu (18-20 Ekim 2018, Ankara), Bildiriler Kitabı*, 152.

⁶⁰ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 506. Türklerden önce Anadolu ve Kıbrıs üzerine fetih akınları yapan İslam orduları ve komutanları kendilerinden sonra gelecek olan nesillere de hedef göstermişlerdir. İstanbul surları dibine kadar gelip orada vefat eden Eyüp Sultan ve Kıbrıs'ın fethi için gelerek orada şehit olan Hala Sultan bunlardan sadece birkaçıdır. Mehmet Demiryürek, “Kıbrıs Hala Sultan Tekkesi Şeyhleri Üzerine Bir Araştırma (1570-1878)”, *Belleten*, 2018, 483.

⁶¹ Tekke ve zaviyelerle Türkmen babaları, şeyh ve dervişlerle devlet ve toplumu birçok yönüyle tamamlamış oldukları aktarılmıştır. Ayrıca “fütuhât, irşat, yer ve yurt tutma, iskân, ziraat ve bahçeciliğin yaygınlaşması, ulaşım ve haberleşme ağının sağlanması, stratejik noktaların güvenli kılınması, halkın maneviyatının yüksek tutulması gibi birçok işlevi bir arada gerçekleştirebilen bu kurumlar siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel açıdan hayati önem taşımışlardır. Zaviyeler devletin kurumsallaşması ve merkezi bir devlet aygıtına kavuşmasıyla zamanla bu hasletlerinden bazılarını kaybetse de bir kısmını korumaya zamanın şartlarına göre de yeni fonksiyonlar icra etmeye devam etmişlerdir.”Zekeriya Işık, “Hasan Balım Sultan Zaviyesi'nin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Tarihi”, *Turkish Studies Sosyal Bilimler* 13, sy. 3 (2018): 318.

yapmışlardır.⁶² Bu mutasavvıflardan Konya’da Evhadüddîn Kirmani, Tokat’ta Fahrud-dîn Irakî, Kayseri ve Sivas’ta Mirsâdü’i-’İbâd sahibi Şeyh Necmüddîn Dâye, yine Konya’da Muhyiddîn Arabî ve Vahdet-i Vücut düşüncesini bütün o çevrede yayan Sadrüddîn Muhammed b. İshaku’l- Konevî ile Sadeddîn Fergânî sayılabilir.⁶³ Bunlardan başka siyasi ve dini iklimden yararlanan Rıfâiler, Kadirîler ve Vefâiler⁶⁴ de Anadolu’da tekke ve zaviyeler açmaya başlamışlardı. Tekke ve zaviyeler sadece dini ve tasavvufi bir eğitim verilen ve yaşam sürülen müesseseler olmayıp birçok işlevi bir arada gerçekleştiriyordu.⁶⁵ Bu kurumlar ayrıca siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel açıdan da hayati önem taşımaktaydı. Bununla birlikte dönemin şartları gereği devletin, kendi sosyal zemini ile iletişimi, sosyal adaleti teccüss imkânı ve sınırlı da olsa bir istihdam gerçekleştirdiği de düşünülebilir. Öte yandan Anadolu’da hâkimiyetini kurmaya çalışan idareciler de halkın tekke ve zaviyelere olan eğilimine uyarak Anadolu’daki tasavvuf önderlerinin maddi ve manevi nüfuzundan istifade için tekke ve zaviyeler yaptırmış siyasi, askeri ve mali açılardan destekleyerek buralara zengin vakıflar ayırmışlardır.⁶⁶ Mevlânâ’nın babası Bahaeddin Veled⁶⁷ de Moğol istilası nedeniyle Anadolu’ya göç edenler arasındaydı.⁶⁸ Horosan’dan kalkıp birçok memlekette seyahat eden Bahaeddin Veled’in ailesi, Sultan Alâeddin Keykubad’ın daveti ile Konya’ya yerleşmiş⁶⁹ bu sayede Mevlânâ Celaleddin ve Mevlevîlik, İslam kültürüne ve sanatına asırlarca süren büyük hizmetler verebilmiştir.⁷⁰

Eflâkî, Menâkıbü’l-Ârifîn’de, Mevlevî tarikatının pîri kabul edilen, büyük mütefekkir ve mutasavvıf Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’nin⁷¹ tarikat silsilesini babası

⁶² Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 393.

⁶³ Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında ilk Mutasavvıflar*, Haz. Orhan Köprülü, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2007), 202-203.

⁶⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014), 73.

⁶⁵ Işık, “Hasan Balım Sultan”, 318.

⁶⁶ Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 204.

⁶⁷ Ahmet Eflakî, *Ariflerin Menkibeleri*, Çev. Tahsin Yazıcı, (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012), 65-101. Baheddin Veled hakkında ayrıca bk. Barihüda Tanrıkorur, “Mevlevîyye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, erişim 02 Ocak.2020, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mevleviyye>.

⁶⁸ Bediüzzaman Fûruzanfer, *Mevlânâ Celaleddin*, Çev. Feridun Nafiz Uzluç, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1986), 21.

⁶⁹ Helmuth Ritter, *Mevlânâ Celaleddin-i Rumi ve Çevresi*, Çev. Rüstem Orhan, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2000), 32.

⁷⁰ Serdar Ösen, *Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevîlik 19. Yüzyıl*, (İstanbul: Kitapyayınmevi, 2015), 17.

⁷¹ Eflakî, *Ariflerin Menkibeleri*, 721-724. Mevlânâ’nın soyu hakkında ayrıca bk. Nevin Korucuoğlu, “Mevlânâ Celelettini Rûmî”, *Selçuk Üniversitesi X. Milli Mevlânâ Kongresi, Bildiriler Kitabı, c.1, 2-3 Mayıs* (2002), 197.

Bahâeddin Veled'den itibaren Hasan-ı Basrî vasıtasıyla Hz. Ali'ye ulaştırmıştır.⁷² Mevlânâ'dan sonra da silsileyi Şems-i Tebrîzî⁷³ ile sürdürüp Sultan Veled'e, oradan Ulu Ârif Çelebi'ye, akabinde Şemseddin Emîr Âbid, Selâhaddin Zâhid ve Hüsâmeddin Vâcid Çelebilere ve nihayet kendi dönemine kadar getirmiştir.⁷⁴

Mevlânâ'nın tasavvufi inanç, düşünce ve görüşleri Vahdet-i Vücut düşüncesi ekseninde temellenmiştir.⁷⁵ Böylece varlığın tek ve mutlak olarak Tanrı'nın kendisi olduğu, bütün varlık formlarının da mutlak varlığın zuhurundan ibaret olduğu, görüş, anlayış, duyuş ve oluş yoluyla meydana çıktığı ve cezbeyle meydana getirerek aşkı mayaladığı için müzik ve raksın gerekli olduğunu belirtilir.⁷⁶ Mevlânâ'nın topluma hitap ederken hayatın ve düşüncenin merkezine insanı alarak sevgiyi, hoşgörüyü, sabrı, iyiliği salık verdiği, şiddet ve öfke yerine merhamet etmeyi ve affetmeyi tavsiye ettiği kaydedilmiştir.⁷⁷

Mevlânâya göre “*Aşkta her kimin elbisesi parça parça olmadıysa o, kötülüklerden, hırstan, kibirden temizlenmemiştir. Gönül kirden, süsten temizlenirse, Hak güneşinin nuru orada parıldar.*”⁷⁸ Mevlvî düşüncesinde insanın iki doğuşundan bahsedilir, ilkin anneden doğan insan ikincisinde kendinden doğar ve asıl doğuşun kendi bedeninden olduğu vurgulanır.⁷⁹ Bu tasavvuf yolu ile neşv-ü nema bulmuş Horasanîler ya da Horasan erleri, olarak adlandırılan Horasan Erenleri'nin, halkın kınamasına aldırış etmeden, hatta kınanmak ve hor görülme için çeşitli hareketlerde bulduklarından ve kendi nefislerini hor görüp kınadıklarından dolayı *Melâmetiler* diye anıldıkları bilinmektedir.⁸⁰ Bu Melâmeti zümrelerin, Kalenderîlik, Haydârîlik, Câmîlik, Edhemîlik, Kübrevîlik, Bâbâîlik, Bektâşîlik, Bedreddin Sufileri olduğunu

⁷² Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, 721-724. BarihüdaTanrıkorur, “Mevlevîyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, erişim 2 Ocak.2020, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mevleviyye>.

⁷³ Semih Ceyhan, “Şems-i Tebrîzî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, erişim 6 Ocak.2020, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sems-i-tebrizi>. Erkan Türkmen, “Şems Ve Mevlânâ”. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (2), (2010): 16-23, erişim 22 Aralık 2019, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cagsbd/issue/44612/554115>. Ösen, *Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevîlik*, 31.

⁷⁴ Tanrıkorur, “Mevlevîyye”.

⁷⁵ Gölpınarlı, *Mevlânâdan sonra Mevlevîlik*, 177-178.

⁷⁶ Gölpınarlı, *Mevlânâdan sonra Mevlevîlik*, 177-178.

⁷⁷ Korucuoğlu, *Mevlânâ Celalettini Rûmî*, 198.

⁷⁸ Mevlânâ Celalettin-i Rumi, *Mesnevi-i Şerif*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2014), 43.

⁷⁹ Korucuoğlu, *Mevlânâ Celalettini Rûmî*, 198.

⁸⁰ Gölpınarlı, *Mevlânâdan Sonra Mevlevîlik*, 177-178. Ayrıca bk. Ahmet T. Karamustafa, “Yesevîlik, Melametilik, Kalenderîlik, Vafa'îlik ve Anadolu Tasavvufunun Kökenleri Sorunu”, *Osmanlı Toplumundan Tasavvuf ve Sufiler*, Haz. Ahmet Yaşar Ocak, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014), 71.

aktaran Gölpınarlı, Mevlevîliğin de Melâmetî zümrelerinden olduğunu kaydetmiştir.⁸¹ Gölpınarlı'ya göre, hiçbir otorite tanımayan ve hiçbir erkâna tabi olmayan Mevlânâ adına kurulan Mevlevîlik, Mevlânâ'nın beşeri görüş ve felsefesini mistisizmle yoğurur, düşünceyi merasimle ete kemiğe büründürür.⁸²

Mevlânâ, babası Bahaeddin Veled ve onun halifesi Burhâneddin Muhakkık Tirmizi⁸³ aracılığı ile melâmet yoluna sahiptir.⁸⁴ Sonradan kendisine Şems de aynı neş'eyi telkin etmiştir.⁸⁵ Şems-i Tebrizi'nin 26 Cemaziyelahir 642/ 29 Kasım 1244 tarihinde Konya'ya geldiğini söyleyen Eflaki⁸⁶ Şems-i Tebrizi'nin Konya'da Mevlânâ ile ilk karşılaşmasından sonra üç ay halvete girdiklerini, Mevlânâ'nın halvetten sonra medreselerde ders ve minberlerde vaaz vermeyi terk ederek zikre daldığını kaydetmiştir.⁸⁷ Mevlânâ Şems ile tanıştıktan sonra hem Konya halkını ve hem de müritlerini ihmal etmeye başlamıştır. Bu durum halk ve müritler arasında hoşnutsuzluğa ve Şems'e karşı nefrete dönüşmeye başlamıştır.⁸⁸ Durumdan rahatsızlık duyan Şems bir müddet sonra ortadan kaybolmuştur.⁸⁹ Ancak Şems'in ortadan kaybolması Mevlânâ müritlerinin beklentilerine çare olmamıştır. Şems'in kaybolması, Mevlânâ nezdinde doğurduğu boşluk onu daha da ulaşılmaz yapmıştır.⁹⁰

Şems-i Tebrizi ile yolları ayrılan Mevlânâ'nın, irşad faaliyetleri ile meşgul olarak ölümüne kadar bu çalışmalara devam ettiği belirtilmiştir.⁹¹ 1273 yılı sonlarında hastalanarak 5 Cemaziyelahir 672/ 17 Aralık 1273 tarihinde vefat ederek babasının yanına defnedilmiştir.⁹²

Mevlânâ şahsında aşkın, coşkun, sürükleyici, meşrulaştırıcı, zahiri sınırlar çizilemeyen bâtını form, Mevlânâ'nın ölümü sonrasında zâhiri mekân ve imkânlara kavuşarak, zamanla çevrede kalan kitleler arasında rağbet görmeye başlamıştır. Böylece

⁸¹ Gölpınarlı, *Mevlânâdan Sonra Mevlevîlik*, 178.

⁸² Gölpınarlı, *Mevlânâdan Sonra Mevlevîlik*, 178.

⁸³ Semih Ceyhan, "Seyyid Burhâneddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, erişim 6 Ocak 2020, <https://islamansiklopedisi.org.tr/seyyid-burhaneddin>. Ayrıca bk. Ösen, *Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevîlik*, 31.

⁸⁴ Reynold A. Nicholson, *Mevlânâ Celaleddin Rumi*, Çev. Aytan Lermioğlu, (İstanbul, 1973), 16.

⁸⁵ Gölpınarlı, *Mevlânâdan Sonra Mevlevîlik*, 178.

⁸⁶ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, 472.

⁸⁷ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, 473-474.

⁸⁸ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddin*, (İstanbul: İnkılap Yayınları, 1999), 76.

⁸⁹ Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddin*, 77. Ayrıca bk. Tanrıkorur, "Mevlevîyye".

⁹⁰ Ösen, *Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevîlik*, 32-33.

⁹¹ Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddin*, 77-127.

⁹² Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddin*, 126-127.

tarikatleşen Mevlevîlik, dönemin siyasi, sosyal, ekonomik ve psikolojik şartları ile mukimleşme,⁹³ bir istikbal ve maişet kapısına dönüşme sürecine girmiştir. Bâtını bir düşünceye, inanç ve zihin dünyasına sahip bir anlayış olarak ortaya çıkan sûfilik yolunun, Allah'a ulaşma ve onunla hemhâl olma yolunda fiili bir yaşama biçimi olarak zamanla kurumsallaşarak tarikat denilen yapılara dönüştüğü belirtilmiştir.⁹⁴

Mevlevîliğin ortaya çıktığı ilk zamanlarda Anadolu'daki diğer tasavvuf tarikatleri gibi âdâb ve erkânı belirlenmiş ve tekke düzeni kurulmuş klasik bir tarikat niteliğinde olmadığı vurgulanmıştır.⁹⁵ Mevlânâ'nın ders okuttuğu medresenin yanına birtakım binalar yaptıran Hârizmli Emîr Tâceddin Mu'tezz-i Horasânî, onun için bir de dârü'l-uşşâk inşa etmek istemiş, fakat Mevlânâ onun teklifini ve gönderdiği parayı geri çevirmiştir.⁹⁶ Sonradan Sultan Veled'in teşviki ile medresenin yanına fukara için birkaç oda inşa edildiği,⁹⁷ cemaathânenin bazen misafirler için de kullanıldığı, bu nedenle Mevlânâ'nın oturduğu medresenin henüz sağlığında iken küçük bir tekke mahiyeti taşıdığı belirtilmiştir.⁹⁸ Böylelikle Mevlevîliğin, XIII. yüzyıl sonlarında Konya'da Mevlânâ adına oğlu Sultan Veled (ö. 712/1312) tarafından tesis edilmiş bir tarikat olduğu kaydedilmiştir.⁹⁹ Tarikat merkezi Konya Mevlânâ Dergâhı olmak üzere, kısa sürede Anadolu'ya yayılmış ve altı yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde faaliyetlerini sürdürmüştür.¹⁰⁰

1.2 MEVLEVÎ ÂYİN VE ERKÂNI

Tarikatlar arasında seçkin bir yere sahip olan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun hemen her köşesinde müntesipleri bulunan Mevlevîliğin, Mevlânâ'nın sağlığında belirlenmiş ayin ve erkânı, toplanılacak bir tekkesi ya da zaviyesi ve mensuplarına has bir kıyafeti olmadığı kaydedilmiştir.¹⁰¹ Mevlevîliğin bir tarikat kurumuna dönüştürme gayretleri ile birlikte usûl ve erkânın da tespit edilmeye çalışılması Sultan Veled

⁹³ Işık, *Şeyhler ve Şahlar*, 1.

⁹⁴ Işık, *Şeyhler ve Şahlar*, 1.

⁹⁵ Tanrıkorur, "Mevlevîyye".

⁹⁶ Tanrıkorur, "Mevlevîyye".

⁹⁷ Clement Huart, *Mevleviler Beldesi Konya*, Çev. Nezih Uzel, (İstanbul, 1978), 142.

⁹⁸ Tanrıkorur, "Mevlevîyye". Ayrıca bk. Sezai Küçük, "Mevlevîlerde Çocuk Şeyhler ve Vekil Şeyhlik", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XV, sy. 27 (2013/1): 95-96.

⁹⁹ Ömer Tuğrul İnançer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, Haz. Ahmet Yaşar Ocak, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), 159.

¹⁰⁰ Küçük, *Mevlevilerde Çocuk Şeyhler Ve Vekil Şeyhlik*, 95.

¹⁰¹ Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddin*, 77-127. Ayrıca bk. Tanrıkorur, "Mevlevîyye".

döneminde yoğunluk kazanmıştır.¹⁰² Bu dönemde kurumsallaşma sürecinde önemli adımlar atılan Mevlevîlik, Pir Adil Çelebi zamanında, ayin ve erkânı ile bir tarıkata dönüşmüştür.¹⁰³ Ulu Arif Çelebi'nin seyahatleri ile her gittiği yerde bir zaviyenin teşekkülüne çalışılmıştır.¹⁰⁴ Özetle XIV. ve XV. yüzyıllar tarikatın bütün adap ve erkânı ile kuruluş ve yayılış devresi olmuştur.¹⁰⁵

Ayin ve erkân¹⁰⁶ hemen bütün tasavvuf kurumlarınca önemsenmiş, kurumsal yapıyı ayakta tutan en önemli unsur olarak görülmüş ve tavizsiz korunmaya çalışılmıştır.¹⁰⁷ Her tarikatın kendi düşünsel yapısına ait özel icra günü, zamanı, mekânı ve ona has âdâb ve erkânıyla mukabele törenleri olduğu kaydedilmiştir.¹⁰⁸ İlk dönemlerden itibaren Mevlevî mukabelesi¹⁰⁹ olarak da bilinen sema'nın¹¹⁰ ayin anlamında kullanıla geldiği ve Sultan Veled devrinden itibaren semahane de özellikle ihya geceleri olarak bilinen kandil geceleri ve bayram günlerinin arefelerinde icra edildiği belirtilmiştir.¹¹¹

Mukabele ya da âyîn-i şerîf, Mevlevî tarikatına has ritüeller, insanın Allah ile beraber olması, O'nunla hemhal olması ve tevhîd anlayışını betimlediği için, korunmasına özen gösterilmiştir.¹¹² Yeni nesillere âyin-i şerîfin doğru aktarılabilmesi için âyinin öğretimi ve uygulanması kesin kural ve şartlara bağlanmış, zedelenmesine ve bozulmasına imkân verilmemiştir.¹¹³ Mevlevî ayin-i şerîfi kâinat içre insan ve varoluşu betimleyen ve ritüellerin ahenk, uyum ve estetik ile sembolizma formunu oluşturan sembolik ritüeller bütünü şeklinde tasvir edilmiştir.¹¹⁴

¹⁰² Gölpınarlı, *Mevlânâdan Sonra Mevlevîlik*, 47-48.

¹⁰³ Tanrıkorur, "Mevlevîyye".

¹⁰⁴ Ayan, "Sefine-i Nefise-i Mevlevîyân'a Göre Mevlevîlik", 38-39.

¹⁰⁵ Ayan, "Sefine-i Nefise-i Mevlevîyân'a Göre Mevlevîlik", 38-39.

¹⁰⁶ Aslı Farsça olan *âyin* kelimesi, bir dinî merâsim, bir mezhebin veya tarikatın kendine has nafiye ibâdet merâsimi anlamına geldiği, Arapça direk, sütun anlamındaki *rûkn* kelimesinin çoğulu olarak *erkân*'ın ise kurumsal yapıyı ayakta tutan kurallar bütününe ifade ettiği belirtilmiştir. Bu konu hakkında bk. Barihüda Tanrıkorur, "Geçmişte Mevlevî Âyîn-i Şerîfi" *Afyon Kocatepe Üniversitesi 1.Uluslararası Sultan Divânî Ve Mevlevîlik Sempozyumu*, (27-29 Mayıs 2010): 187-188. İnançer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, 125.

¹⁰⁷ Tanrıkorur, "Geçmişte Mevlevî Âyîn-i Şerîfi", 187-188.

¹⁰⁸ İnançer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, 125.

¹⁰⁹ Gölpınarlı, *Mevlânâdan sonra Mevlevîlik*, 340. Tanrıkorur, "Geçmişte Mevlevî Âyîn-i Şerîfi", 185-209.

¹¹⁰ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, erişim 6 Ocak 2020, <http://tasavvufkitapligi.com/i/uploads/429779tasavvuf-terimleri-ve-deyimleri-sozlugu.pdf>.

¹¹¹ Gölpınarlı, *Mevlânâdan Sonra Mevlevîlik*, 340.

¹¹² Tanrıkorur, "Geçmişte Mevlevî Âyîn-i Şerîfi", 187-188.

¹¹³ Tanrıkorur, "Geçmişte Mevlevî Âyîn-i Şerîfi", 187-188.

¹¹⁴ "Benliğinden sıyrılmış Mevlevî dervişinin başındaki sikkesi mezar taşı, üzerine giydiği tennuresi kefeni, sırtındaki hırkası kabridir. Semâ-hâne kâinatı betimler. Sağ tarafı madde âlemi, sol taraf ise manâ

Mevlevî mukabelesinin icra edildiği semâhâne genellikle etrafı parmaklıklarla çevrilmiş bir ziyaretçi bölümü, âyin okuyanlara ayrılmış mutriphâne¹¹⁵ ve sema edilecek alan olan meydan-ı şerif'ten oluşmaktadır.¹¹⁶ Mevlevî âyini, mihrabın önüne serilen kızıl posta şeyhin oturup, etrafına dedeler, canlar ve muhiplerin halka halinde sıralanması sonrasında çekilen ism-i celâl¹¹⁷ geceleri gerçekleştirilen âyin-i cem'den¹¹⁸ oluşmaktadır.

Genel anlamıyla sofrâ âdabını gösteren somat erkânı,¹¹⁹ birçok tarikatta farklı şekillerde görülen muharrem aşu ve Mevlevî evrâdı¹²⁰ Mevlevî âyin ve erkânının en temel unsurları olarak belirtilmiştir.¹²¹ Bunlarla birlikte her tarikatta olduğu gibi Mevlevîlerde de Mevlânâ'dan itibaren düşünüş, anlayış ve yaşayış ile bütünleşen ritüeller, muhip ve müntesiplerince devam ettirilmiş, hayatın hemen her an ve durumuna uygun tavır ve davranış kalıpları geliştirilmiştir. Doğumdan ölüme kadar geçen süreç tasavvufi derinlik ve incelik farklı anlam ve hasletler yüklenerek ve aşk ve cezbe ile yoğrularak başlatılıp sonlandırılmıştır. Mevlevîler'de ölüm, Şeb-i Urs ya da Şeb-i Ârus olarak kavramlaştırılmış, düğün gecesi, gelin-gerdek gecesi kavramları ile özdeşleştirilerek, ayrılık olan ölüm, düğünle ve vuslatla tasavvufi bir veçhaye büründürülmüştür.¹²²

Mevlevîlerin kendine has giyimleri de vardı. Mevlevî elbisesi, şalvar, dar kollu ince gömlek, Hayderî ya da Hayderîyye denilen yakasız ve kolsuz yelek, hepsinin üstüne Oniki İmam'a işaret eden ve topuklara kadar inen hırka, başta dal sikke, merasimlerde destarlı sikke şeklindeydi. Bunlardan başka arakiyye, istiva, tennure, elifi nemed, deste-gül, hırka, kemer ve habbe de Mevlevî giyimlerindendi.¹²³

Mukim bir tarikat formu içerisinde tesis edilen âyin ve erkân, giyim-kuşam, törenler, düşünsel yapı ile birlikte giriş ritüelleri sonrasında başlayan iç teşkilatlanmanın

âlemidir. Ney, İnsan-i Kâmil'dir. Ney'in üflenmesi, İsrail'in Sûr'u üflemesidir. Kalkarken yere el vurmak Sûr'u işitince kabirden kalkmanın sembolü" olarak belirtilmiştir. İnançer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, 167-168.

¹¹⁵ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 187.

¹¹⁶ İnançer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, 159.

¹¹⁷ Gölpınarlı, *Mevlânâdan sonra Mevlevîlik*, 377.

¹¹⁸ Gölpınarlı, *Mevlânâdan sonra Mevlevîlik*, 378.

¹¹⁹ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 242.

¹²⁰ Gölpınarlı, *Mevlânâdan sonra Mevlevîlik*, 385.

¹²¹ İnançer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, 159-160.

¹²² Gölpınarlı, *Mevlânâdan sonra Mevlevîlik*, 387-389.

¹²³ Gölpınarlı, *Mevlânâdan sonra Mevlevîlik*, 391-396.

hemen her aşaması kendi içerisinde sistematik bir şekilde gerçekleştirilmiştir.¹²⁴ Hiyerarşik olarak müntesipler şeyh, dede, çilekeş can ve muhip olarak dört dereceye ayrılmış ve bu derecelerin tamamına derviş veya ihvan denmiştir.¹²⁵ Pîr adı verilen şeyhin mukabele sırasında posta oturma, Mesnevi okutma ve tarikata intisap etmek isteyenleri kabul edip etmeme gibi sorumluluklarının yanında tekkenin ve vakıf mallarının idaresi gibi görevleri de üstlenmişlerdir.¹²⁶ Şeyh tarafından sikkesi tekbirlenmiş tarikat mensuplarına muhip, binbir günlük çilede olup henüz bitirmemiş olana çilekeş can ve çile çıkararak tekkede hücre sahibi olan dervişe de dede denmiştir. Mevlevîhânedede bulunup dergâhın hizmetine bakan dedelere dergâh zâbitanı denilmiştir.¹²⁷

1.3 MEVLEVÎLİĞİN YAYILIŞI VE MEVLEVÎHANELER

Mevlevîlik, Mevlânâ'nın ölümünden sonra açılan Mevlevî dergâhları ile tesis edilmiş ve hem Beylikler hem de Osmanlı döneminde kültür, medeniyet ve eğitim yuvası olmuştur.¹²⁸ Mevlevîliğin engin hoşgörüsünün yanı sıra Mevlânâ'nın, Konya ve Anadolu halkı üzerinde bıraktığı derin tesir, devrin idarecileri ve Moğol yöneticileri ile ilişkilerinin iyi olması¹²⁹ Mevlevîliğin kurumsallaşmasına önemli katkı sağlamıştır.¹³⁰ Mevlânâ hayatta iken halifeler tayin ettiği ve Şems'ten önce bu halifeleri görevlendirdiği belirtilmiştir.¹³¹ Mevlânâ'nın ölümünden sonra sevenleri ve onun yolunun devam etmesini isteyenler halife olarak onun yerine Çelebi Hüsameddin'in geçmesini istemişlerdir.¹³² Mevlevîlik her ne kadar Sultan Veled zamanında bir tarikat olarak ortaya çıkmış olsa da Mevlânâ Celâleddin'in vefatından sonra ilk olarak Çelebi Hüsameddin zamanında bir türbe yapılmış,¹³³ vakıflar tahsis edilmiş ve türbede

¹²⁴ Tanrıkorur, "Mevleviyye".

¹²⁵ Gölpınarlı, *Mevlânâdan sonra Mevlevîlik*, 358-360.

¹²⁶ Tanrıkorur, "Mevleviyye".

¹²⁷ Gölpınarlı, *Mevlânâdan sonra Mevlevîlik*, 358-374.

¹²⁸ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 393.

¹²⁹ İsmet Kayaoğlu, "Mevlânâ'nın Moğol Yöneticilerle Münasebeti", *II. Mevlânâ Kongresi*, Bildiriler (Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 3-5 Mayıs 1986) 163.

¹³⁰ Franz Babinger-Fuat Köprülü, *Anadolu'da İslamiyet*, Çev. Ragıp Hulusi, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1996), 54-55.

¹³¹ Gölpınarlı, *Mevlânâdan Sonra Mevlevîlik*, 179.

¹³² Mehmet Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, (Ankara: Dönmez Yayınları, 1992), II.

¹³³ "Çelebi Hüsameddin zamanında en mühim hadise, Mevlânâ'ya bir türbe yapılmasıdır. Artık Mevlânâ dostlarının yönecekleri yer taayyün etmişti, âşıklar Kâbesi kurulmuştu. Mevlânâ'nın etrafında

görevliler bulundurulmaya başlanmıştır.¹³⁴ Çelebi Hüsameddin zamanında Mevlânâ'nın türbesinin yanına bir mescid ve bir semahane yaptırılarak¹³⁵ burada her cuma namazından sonra sema tertip edilerek, Kur'an ve Mesnevi okunması âdetiyle gelen gidene ikramda bulunulmuştur.¹³⁶ Mesnevinin çoğaltılması, türbe ve hankâhın bakımı ve vakıflar kurulması ile Mevlevîliğin bir tarikat olma yolundaki kurumsallaşma çalışmaları bu dönemde başlamıştır.¹³⁷ Sistematik olarak Mevlevîliğin teşkilatlanması, idari yapı için de söz konusu olup idari yapıdaki teşkilatlanma sonucunda çecelebilik makamı kurulmuş ve bu dönemden itibaren Mevlânâ Celaleddin-i Rûmi soyundan çecelebiler, tarikatın başına geçmiştir.¹³⁸

Mevlânâ'dan sonra Mevlânâ soyundan olmayan Husameddin Çelebi her ne kadar halife olarak kabul edildiyse de Hüsameddin Çelebi'den sonra tarikatın başına bizzat Mevlânâ'nın kendi soyundan olan çecelebiler sırasıyla halife olmuşlardır.¹³⁹ Sultan Veled ve ondan sonra oğlu Ulu Arif Çelebi'nin, ondan sonra da birbiri ardınca iki kardeşinin, çecelebi olmaları, tarikatın kuruluşu ile Konya'daki Mevlânâ dergâhında, Mevlânâ soyuna has bir Çelebilik makamının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.¹⁴⁰ Başlangıçta, makam kavgasının önüne geçmek maksadı ile çecelebi henüz hayatta iken yerine geçecek halife belirlenmiştir. Zira Çelebiler, tarikatın ve Mevlânâ'nın temsilcisi olarak görev ifa etmekteydiler.¹⁴¹

Çelebi Hüsameddin'in ölümünden sonra yerine geçen Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled'in teşkilatçı ve girişken biri olduğu, temkinli, mantıklı biri olarak zamanın icaplarını göz önünde bulundurduğu ve Mevlevîlik ideolojisini sistemleştirmeye çalıştığı söylenebilir.¹⁴² Sultan Veled, tarikatı yaymak için iktidarla iyi ilişkiler içinde olan halifeler seçerek etrafa yollamıştır.¹⁴³ Veled Çelebi'nin halifelerinden Hüseyin

toplanaanlara bir mihrak belirmişti. Bu merkez kurulunca oraya vakıflar yapılmaya başlandı." Gölpınarlı, *Mevlânâdan Sonra Mevlevîlik*, 37.

¹³⁴ Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, 166.

¹³⁵ Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, 166.

¹³⁶ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, 72.

¹³⁷ Ösen, *Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevîlik*, 19.

¹³⁸ Ahmet Yaşar Ocak, "Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevleviler (XIII-XVIII. Yüzyıllar) Meselesine Kısa Bir Bakış", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (II. Milletlerarası Osmanlı Devletinde Mevlevîhaneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya-Türkiye, Tebliğler), 19.

¹³⁹ Ocak, "Merkezi İktidar ve Mevleviler", 20.

¹⁴⁰ Gölpınarlı, *Mevlânâdan Sonra Mevlevîlik*, 148-149.

¹⁴¹ Ösen, *Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevîlik*, 45.

¹⁴² Gölpınarlı, *Mevlânâdan Sonra Mevlevîlik*, 47.

¹⁴³ Ösen, *Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevîlik*, 19.

Hüsameddin Erzincan Mevlevîhanesi'ni, Süleyman-ı Veledî Kırşehir Mevlevîhanesi'ni, Fahreddin Irakî ise Tokat Mevlevîhanesi'ni kurmuştur.¹⁴⁴

Ulu Arif Çelebi, babası Sultan Veled'in sağlığında ve babasının ölümünden sonra Anadolu'da seyahatlere çıkmış, önce Sivas, Bayburt, Tokat, Erzurum, Tebriz, Irak ve Sultaniye'de önde gelen yöneticilerle görüşmüştür.¹⁴⁵ Denizli, Kastamonu, Kütahya gibi önemli beylik merkezlerine yapılan bu seyahatlerde Selçuklu Devleti'nin çöküşü sonrasında yükselen Türkmen beylerinden Aydınoğlu Mehmet Bey, Kütahyalı Yakub Bey, Germiyan Alişiroğlu ve Mentешеoğlu Mesud Bey¹⁴⁶ ona intisap ederek Mevlevîyye'nin Konya dışındaki önemli merkezlerinin temellerini atmışlardır.¹⁴⁷ Özellikle Anadolu'nun batısında¹⁴⁸ yükselen bu beylikler Mevlevîliğin geleceğinin parlak olacağı düşünülen beylikler olmuşlardır.¹⁴⁹ Konya dışında yeni kurulan veya şeyhi değişen Mevlevîhanelerin başına geçecek olan şeyhler, Çelebi Efendi'nin verdiği meşihatnâme ya da icâzetnâme ile görevlendirilmişlerdir.¹⁵⁰ Mevlevîliğin bu merkeziyetçi yapısı sayesinde tarikat yayıldığı geniş coğrafyada kurumsal yapısını koruyabilmiştir.¹⁵¹

Mevlânâ'nın ölümünden itibaren XV. yüzyıla kadar olan dönemde Mevlevîlik, bütün âdab ve erkânı ile kurulmuş¹⁵² XVI. asra kadar Mevlevîlik köylere kadar yayılmış ve Anadolu'nun birçok yerinde neredeyse halkı tamamen Mevlevîlerden oluşan Mevlevî köyleri meydana gelmiştir.¹⁵³ Köylere kadar birçok yerleşim yerinde kurulan Mevlevîhâneler, XVI. yüzyılın başlarından itibaren kırsal alanlardan şehir merkezlerine doğru çekilmeye başlamasıyla, daha çok beyler, paşalar ve vezirler gibi yüksek zümre mensubu devlet erkânı intisap etmiş ve Mevlevîlik XVII. yüzyıldan itibaren adetâ bir devlet müessesesi haline gelmiştir.¹⁵⁴ Mevlevîliğin yüksek zümreye mal olması ve köylerden kasabalardan şehirlere doğru çekilmesiyle ve zamanla vakıflarının

¹⁴⁴ Ösen, *Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevîlik*, 20.

¹⁴⁵ Tanrıkorur, "Mevlevîyye".

¹⁴⁶ Paul Wittek, *Menteşe Beyliği*, Çev. O. Şaik Gökyay, (Ankara: TTK, 1999), 59.

¹⁴⁷ Tanrıkorur, "Mevlevîyye".

¹⁴⁸ Feridun M. Emecen, *Saruhanogulları ve Mevlevîlik*, (İstanbul, 1995), 284.

¹⁴⁹ Ocak, "Merkezi İktidar ve Mevlevîler", 20.

¹⁵⁰ Tanrıkorur, "Mevlevîyye".

¹⁵¹ Ekrem Işın, "Mevlevîliğin Tarihsel Temelleri: Sultan Veled ve Çelebilik Makamının Kuruluşu", *Selçuk Üniversitesi III. Uluslararası Mevlânâ Kongresi, Bildiriler*, (5-6 Mayıs 2003), 96.

¹⁵² Ösen, *Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevîlik*, 20.

¹⁵³ Nejat Göyünç, "Osmanlı Devletinde Mevlevîler", *Belleten*, c. 55, sy. 213, (Ağustos 1991): 351, 355.

Tanrıkorur, "Mevlevîyye".

¹⁵⁴ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 239-241.

azalmasıyla küçük yerlerdeki Mevlevîhânelerden geriye küçük bir zâviye, başında bir şeyh ve çeşitli hizmetlere bakan birkaç dervîşten başka bir şey kalmamıştır.¹⁵⁵ Öyle ki, neyzensizlikten icra edilen mukabeleler dahi yapılamaz olmuştur.¹⁵⁶ Mevlevîliğin tarih sahnesine çıktığı XIV. yüzyıldan, yasaklandığı 1925 yılına kadarki geçen süre içinde Anadolu'da, Balkanlarda ve diğer İslam beldelerinde 100'den fazla Mevlevîhâne faaliyette bulunmuştur. Tekke ve zaviyelerin kapatıldığı 1925 yılında bu dergâhlardan sadece 82 tanesi faaliyet göstermekteydi.¹⁵⁷ Konya Mevlânâ Dergâhı'ndan başka Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde, 11 âsitâne ve 76 zaviye olduğu kaydedilmiştir.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 307.

¹⁵⁶ Tanrıkorur, "Mevlevîyye".

¹⁵⁷ Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, 234.

¹⁵⁸ Gölpınarlı, *Mevlânâdan Sonra Mevlevîlik*, 307.

İKİNCİ BÖLÜM

KASTAMONU MEVLEVİHANESİ'NİN

İDARİ YAPISI VE MEŞÂYİHİ

2.1 KASTAMONU MEVLEVİHANESİ'NİN KURULUŞU

Dede Sultan Zaviyesi olarak da bilinen Kastamonu Mevlevîhanesi, günümüzde Kastamonu şehir merkezinde İsfendiyar mahallesi, Gaybılar Deresi yolu üzerindedir. Bulunduğu adres XX. yüzyılın başlarında Hattat Emrullah Demirkaya'nın not defterinde “*Mevlevî tarikatının bir şubesi de Kastamonu'da bulunuyordu. Tekkesi, Tabaklar Mevkii'nde veya Hacı Dursun Mahallesi dâhilinde -Bayır Mahalle- Dede Hamamı civarında bulunuyordu.*” şeklinde tarif edilmiştir.¹⁵⁹ Ahmet Remzi Dede'nin Konya'ya yazdığı bir yazıda Dergâh-ı Şerifin durumu ve mevkii “*cümle kapısı tarafı bir cadde ise de bir tarafı kabristan, bir ciheti dere, arka tarafı dağlık, harem dairesi cümle kapısı hizasında bulunan hücrelere uzak olduğundan ve hiçbir hane ve mahalleye irtibatı bulunmadığı*”¹⁶⁰ şeklinde tasvir edilmiştir.

Kastamonu Mevlevîhanesi'nin kuruluşu ile alakalı bilgi ve belge eksikliği konuyu tartışmalı hale getirmektedir. Mevlevîhane'nin kuruluşuna dair elde edilen tek belge Kastamonu Mevlevîhanesi Postnişini Ahmet Remzi Dede'nin kardeşi Hüsameddin Dede'ye¹⁶¹ ait olan 1 Kanuni evvel 327 / 14 Aralık 1911 tarihli ve Konya Mevlânâ Müzesi Arşivinde bulunan 49/15 numaralı belgedir. Bu yazı Ahmet Remzi Dede'nin, Konya Mevlânâ Dergâhı tarafından Halep Mevlevîhanesi'ni teftiş ile görevlendirildiği 12 Ağustos 1327/25 Ağustos 1911¹⁶² tarihinde yerine vekâlet eden

¹⁵⁹ Mehmet Serhat Yılmaz, “Kastamonu Mevlevî Dergâhı Hakkında Bazı Bilgiler”, 25 Ağustos 2018, erişim 29 Aralık 2019. <https://www.kastamonuilkhaber.com/makale/kastamonu-mevlev-derghi-hakkinda-bazi-bilgiler-m977.html>.

¹⁶⁰ Konya Mevlana Müzesi Arşivi (Bundan sonra KMMA olarak geçecektir), Dosya: 74/12.

¹⁶¹ Bazı araştırmalarda Hüsameddin Dede'nin, Sait Hemdem Efendi'nin kardeşi olduğu belirtilmekte ise de verilen kaynaklar Hüsameddin Dede'nin, Ahmet Remzi Dede'nin kardeşi olduğunu göstermektedir. Mesela, Kastamonu Belediyesi azalarından Hüseyin'in Konya'ya çektiği telgrafta şöyle denilmektedir: “16 Ağustos 327 tarihli müzeyyene-i şeref-pirâyı enâmili tâzim olan irâde-i reşâdet-penahilerinden bahisle Ahmet Remzi Dede Efendinin vekili bulunan biraderi Hüsameddin Efendi'ye yazdığım tezkire-i âciziye 10 Teşrin-i evvel 327 tarihli cevapnâmesinden biraderim Ahmet Remzi Efendi Hazretleri mezkur için bir güne emir buyurmamış ve taraf-ı eşraf-ı reşâdet-penahilerinden bu babda bir güne iş'ar ve irâdenâmelerinin şerefvârid olmadığını hususi mezkure-i mâruzanın tesviyesi her neye mutevakkıf ise te'kidar-ı idârelerine müntazırım.” KMMA, Dosya: 237/23, ayrıca bk.74/13-04.

¹⁶² Konya'da bulunan Çelebi Efendi tarafından 1327 senesi 12 Ağustos tarihinde Halep Mevlevîhanesi tahkikatı için görevlendirilen Ahmet Remzi Dede'nin yerine vekaleten Kastamonu Mevlevîhanesi meşihatında bulunmaktadır. KMMA, Dosya: 49/15.

kardeşi Hüsameddin Dede'nin postnişinliğe vekâleti esnasında, Konya Mevlevî Dergâhı'na yazdığı yazıdır. Hüsameddin Dede'nin kaynağını belirtmeden verdiği bilgiye göre Kastamonu Mevlevîhanesi Ulu Arif Çelebi¹⁶³ zamanında Candari Süleyman Paşa tarafından Dede Sultan nam-ı akdesine bina edilmiştir.¹⁶⁴ Hüsameddin Dede yazısında Ulu Arif Çelebi (ö.1320) zamanına işaret etmekte olup verdiği bu bilgiler Eflaki'nin verdiği bilgiler ile örtüşmektedir.¹⁶⁵ Süleyman Paşa ile Ulu Arif Çelebi'nin çağdaş olması Kastamonu Mevlevîhanesi'nin Ulu Arif Çelebi ziyaretleri ile Candari Süleyman Paşa zamanında kurulduğunu desteklemektedir.¹⁶⁶ Ancak tartışma oluşturan kısım Hüsameddin Dede'nin aynı belgede Süleyman Paşa'nın Mevlevîhane'yi Dede Sultan'ın *nam-ı akdesine* yaptırdığını belirtmesinden kaynaklanmaktadır.¹⁶⁷ Hüsameddin Dede böylece Dede Sultan'ı Ulu Arif Çelebi ve Süleyman Paşa ile çağdaş

¹⁶³ Ulu Arif Çelebi, babası Sultan Veled'in sağlığında ve sonrasında Anadolu'da seyahatlere çıkarak Mevleviyye'nin Konya dışındaki önemli merkezlerinin temellerini atmıştır. Tanrıkorur, "Mevleviyye", Ayrıca bk. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, 78-82.

¹⁶⁴ Hüsameddin Dede, Mevlevihane'nin vüzerâyı salifeden Süleyman Paşa tarafından Dede Sultan namına bina olunduğunu ve Dede Sultan'ın, Süleyman Paşa'nın ve Elvan Dede'nin mezarlarının burada bulunduğunu belirtmektedir. KMMA, Dosya: 49/15.

¹⁶⁵ Ulu Arif Çelebi'nin Amasya Madeni'nden çıkıp Kastamonu'ya gittiğini, yol güzergâhında Osmanlı yakınlarında haramilerin saldırısına uğradıklarını aktaran Eflaki, Çelebi'nin kimliğini öğrenen eşkıyaların pişman olduklarını ve Ulu Arif Çelebi'ye mürid olduklarını, sonunda bu haramilerin hepsinin Kastamonulu Süleyman Paşa'nın yanına gidip ona tabi olarak gazaya katıldıklarını aktarmaktadır. Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, 680.

¹⁶⁶ Behçed de eserinde, Kastamonu'da Mevlevîliğin başlangıcını Ulu Arif Çelebi'nin ziyaretleri ile Candari Süleyman Paşa dönemine dayandırır. Mevlevihane haziresinde bulunan mezarlıkta Dede Sultan ve Süleyman Paşa'nın kabirlerinin de olduğunu belirtir. Mehmet Behçed, *Kastamonu Eski Eserleri (Kastamonu Âsâr-ı Kadimesi)*. Haz. Musa S. Cihangir. (Kastamonu: Kastamonu Valiliği İl Özel İdaresi Yayınları, 1998), 22. Ayrıca Yakupoğlu ise bir gazete haberinde yaptığı açıklamada Mevlevîhane'yi *Candaroğulları Beyliği tarafından Kastamonu'da şehrin yönetildiği dergâh* olarak kaydetmektedir. Cevdet Yakupoğlu, "Dede Sultan Türbesi Kazan Dairesine Çevrildi", erişim 02.01.2020, <http://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/kastamonu/dede-sultanin-turbesi-kazan-dairesine-cevrildi-10299669>. Yine Küçük çalışmasında, Eflaki'nin nakillerinden yola çıkarak Kastamonu'da Mevlevîliğin tarihini Ulu Arif Çelebi ziyaretlerine dayandırmıştır. Sezai Küçük, "XIX. Asırda Mevlevîlik ve Mevlevîler". (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2000), 241. Ösen ise çalışmasında, XIV. yüzyılda ortaya çıkan diğer Anadolu Beyliklerinin beyleri gibi Kastamonu hâkimi Süleyman Paşa'nın da iktidarının dini meşruiyetini Mevlevîliğin sağladığını, Ulu Arif Çelebi'nin bu gezileri sonrasında beyliklerin önemli yöneticilerinden birçoğunun Mevlevîliğe intisap ettiklerini belirtmektedir. Ösen, *Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevîlik*, 40. Eyüpgiller de çalışmasında Mevlevîhane haziresinde bulunan mezarlardan birinin Dede Sultan'a ait olduğunu, ancak 1995 ten önceki bir tarihte kaybolmuş olan bu mezar taşı üzerinde 1514 tarihinin yazıldığını, bu nedenle Mevlevîhane'nin kuruluşunun XVI. yüzyıl başlarında olduğunu düşünmektedir. Kemal Kutgün Eyüpgiller, "Kastamonu Kent Tarihi (Fiziksel Gelişimi, Anıtsal Yapıları ve Konutları)", (Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 1995), 123.

¹⁶⁷ "Kastamonu Mevlevihanesinde günde-i lahdî gufran olan eizze-i kiramdan (Dede Sultan) namıyla benam ve dergâhı şerif dahi merhum ve mağfur-u leh hazreti müşârun ileyh nam-ı akdesine vüzerâyı salifeden Candari Süleyman Paşa tarafından bina olunub Paşa'yı müşârun ileyh ile vâkıfı esrar-ı ırfan cenabı Dede Sultan kudduse sırrahül-mennan efendimizin can nişini olan Elvan Dede dahi türbe-i şerife derununda müyesser günde-i hak-i gufran olmuşlardır. Müşâru ileyh tarih-i irtihal ve zaman-ı meşihat ve menâkıbına ve tercüme-i hallerine dair henüz bir vesika elde edilemedi." KMMA, 49/15.

kabul etmektedir.¹⁶⁸ Oysa Dede Sultan'a ait mezar taşına düşülen ölüm tarihi 1514'tür.¹⁶⁹ Bu durumda 1339'dan sonraki bir tarihte vefat eden Candarî Süleyman Paşa ve 1320'de vefat eden Ulu Arif Çelebi ile 1514'te vefat eden Dede Sultan aynı dönemde yaşamış olamayacağından, Süleyman Paşa tarafından bina ettirilen Kastamonu Mevlevîhanesi'nin ilk şeyhi Dede Sultan olmamalıdır. Ancak Mevlevîhanenin Dede Sultan Zaviyesi¹⁷⁰ olarak anılması muhtemelen Mevlevîhane'nin Dede Sultan'dan itibaren bu isimle anılır olmasından kaynaklanmaktadır. Benzer şekilde Mevlevîliğe intisap edenlere Sultan Veled devrinde Veleddî, Ulu Arif Çelebi devrinde Ârifî ve Pir Adil Çelebi devrinde Âdilî dendiği kaydedilmiştir.¹⁷¹ Kastamonu Mevlevîhanesi'nde de ilk şeyhin Dede Sultan olmadığı halde Celaleddin Dede Sultan'ın¹⁷² kendi şahsından ve atfedilen kutsiyetten mülhem bu isim ile anılır olduğu düşünülmektedir. Bu durum Kastamonu Mevlevîhanesi'nin Mevlevîliğin daha teşekkül evresinde ortaya çıktığını ve Kastamonu'nun Mevlevîliğin temsil edildiği ilk merkezlerden birisi olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Ölüm tarihi (1514) göz önünde bulundurulduğunda Dede Sultan'ın XV. yüzyılın ikinci yarısından sonra Kastamonu Mevlevîhanesi'ne postnişin olduğu değerlendirilebilir. Zira Eflaki'de, Hüsameddin Dede'nin yazısında ya da başka bir belgede Dede Sultan'ın Ulu Arif Çelebi ve Candari Süleyman Paşa'nın çağdaşı olduğuna rastlanmamıştır. Dede Sultan ismi geçen en eski belge II. Bayezid (1481-1512) dönemine tarihlendirilen Kastamonu ve Sinop Evkaf Tahrir Defteri'dir.¹⁷³ Bu defterde Dede Sultan Zaviyesi Evkafına ait gelirlere, zaviyenin büyüklüğü ve

¹⁶⁸ KMMA, 49/15.

¹⁶⁹ Dede Sultan'a ait mezar taşındaki levhada *Sâhibü'l Burhân Hazreti Dede Sultan Kudduse Sırrahü'l Mennan* yazılı olduğunu ve ölüm tarihi olarak düşülen kayıta, *Tarih-i vefataş şimrim kurb-i hakikat, Şüdevî Hüda, kâşif-i esrâr-ı tarikat 920*, 1514 tarihi verilmektedir. Mehmet Behçed, *Kastamonu Âsâr-ı Kadimesi*, 104. Emrullah Demirkaya'ya ait olduğu belirtilen not defterinde de Semahânenin doğusunda mezarlar olduğu, bu mezarların Süleyman Paşa ve Dede Sultan'a ait olduğu belirtilmiştir. Yılmaz, "Kastamonu Mevlevî Dergâhı Hakkında Bazı Bilgiler".

¹⁷⁰ Dede Sultan Zaviyesi olarak kayıtlı belgelerden birkaç tanesi şunlardır: Kastamonu ve Sinop Evkaf Tahrir Defteri, KMMA Dosya: 74 1/23. KMMA 237 No'lu Zarf.

¹⁷¹ Gölpınarlı, *Mevlânâdon Sonra Mevlevîlik*, 149. Benzer şekilde Kastamonu'da Halvetilik daha evvel Seyyit Ahmet Süneti ile temsil edilmesine rağmen Şeyh Şa'ban-ı Veli ile bilinir olmuştur. Fahri Maden-Mustafa Eğilmez, "XIX. Yüzyılda Şeyh Şaban Veli Külliyesi", *Vakıflar Dergisi* sy 42, Aralık 2014, 52.

¹⁷² Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (Bundan sonra CBDAB olarak geçecektir) 30-18-1-2/ Kararlar Daire Başkanlığı (1928), 151-71-2, Dosya Ek: 68-59.

¹⁷³ Nazım Kuruca, "Kastamonu Sancağı Vakıf Tahrir Defteri", (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1995), 235-257.

zenginliği görülmektedir.¹⁷⁴ Bununla birlikte zaviye etrafında iskân organizasyonları ile Dede Sultan'dan sonra postnişin olan Elvan Dede döneminde yeni yerleşim yerleri kurularak, bölgenin iskâna açılarak şenlendirildiği¹⁷⁵ 1530 yılı Tapu Tahrir Defteri'nde 12 haneli Dede Sultan Zaviyesi Mahallesi kayıtlarından anlaşılmaktadır.¹⁷⁶ Bu verilerde Dede Sultan'ın Kastamonu Mevlevîhanesi'ne kuruluşundan çok daha geç bir tarihte postnişin olduğunu göstermektedir.

Kuruluşundan itibaren bir zaviye¹⁷⁷ olarak hizmet veren Kastamonu Mevlevîhanesi'nin, Şeyh Ahmet Remzi Dede döneminde âsitâneye dönüştüğü görülmektedir.¹⁷⁸ Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi'nde bulunan 22 Nisan 1327/ 5 Mayıs 1911 tarihli Remzi Dede'nin Konya'da Çelebi Efendiye yazdığı yazıda Mevlevîhane'nin âsitâneye dönüştürülmesi talebi iletilmiştir.¹⁷⁹ Muhtemelen bu sebeple Gölpınarlı, Mevlevî zaviyeler ve asitaneleri sıralarken Kastamonu Mevlevîhanesi'ni âsitâneler arasında saymıştır.¹⁸⁰

2.2 DEDE SULTAN VE ELVAN DEDE DÖNEMLERİ

Hüsameddin Dede'nin Konya Mevlânâ Dergâhı'na yazdığı yazısında "*Mevlevîhanenin tarih-i te'sisine dair marrel'arz bir şey elde edilememiş*"¹⁸¹ olduğunu beyan etmektedir. Dede Sultan'dan sonra Mevlevîhane'ye postnişin olan Elvan Dede zamanında Dede Sutan'a ait bir türbe yaptırıldığını, binaya bir mescid eklenip etrafında 8, 10 haneli bir mahallenin kurulduğunu aktarmaktadır. Hüsameddin Dede zamanına da bu mescid ve türbenin ulaştığı yine aynı yazıdan anlaşılmaktadır.¹⁸² Ancak Tabaklar Mevkii'nde veya Hacı Dursun Mahallesi dâhilinde-Bayır Mahalle-¹⁸³ Sinan Bey

¹⁷⁴ Kuruca, "Kastamonu Sancağı Vakıf Tahrir Defteri", 235-257.

¹⁷⁵ KMMA, Dosya: 49/15.

¹⁷⁶ Tosunoğlu, "Kastamonu Sancağı", 382.

¹⁷⁷ "1300/1883 ve 1313/1898 yıllarına ait Konya Salnamelerinde Kastamonu Mevlevîhanesi zaviye olarak takdim edilmekte" olduğu aktarılmıştır. Küçük, "XIX. Asırda Mevlevîlik ve Mevlevîler", 241. Ayrıca Dede Sultan Zaviyesi olarak kayıtlı belgelerden olan Kastamonu ve Sinob Evkaf Tahrir Defteri'nde de zaviye olarak geçmektedir.

¹⁷⁸ KMMA, Dosya: 74/3.2.

¹⁷⁹ KMMA, Dosya: 74/3.2.

¹⁸⁰ Gölpınarlı, *Mevlânâdan Sonra Mevlevîlik*, 307.

¹⁸¹ KMMA, Dosya: 49/15.

¹⁸² KMMA, Dosya: 49/15.

¹⁸³ Yılmaz, "Kastamonu Mevlevî Dergâhı Hakkında Bazı Bilgiler".

Camii'nin yol aşırı karşısında¹⁸⁴ bulunan günümüzde de halen ayakta olan ve inşası Dede Sultan zamanına atfedilen¹⁸⁵ hamamdan hiç bahsedilmemiştir. Bu durum hamamın Mevlevîhane kısımlarından sayılmaması, muhtemelen zaviye vakfına ait olup kiraya verilmiş olması sebebiyledir.

Mevlevîhanenin bitişiğindeki mezarlıkta bulunan ve Dede Sultan'a atfedilen mezar taşında geçen *Dede Sultan Kudduse Sırrahül Mennan* ifadesi başta Konya Mevlânâ Müzesi arşiv kaynaklarında¹⁸⁶ olmak üzere yukarıda bahsi geçen kaynaklarda ve dönemin devlet kurumlarındaki yazışmalarında da geçmektedir. Durma, yazısında Dede Sultan isminin bazı kaynaklarda Celaleddin Dede Sultan olarak geçmekte olduğunu belirtmektedir.¹⁸⁷ Ancak *Celaleddin* ismine sadece İcra Vekilleri Heyeti'nin "*Kastamonu'daki Celaleddin Dede Sultan Vakfı'ndan 3889,87 m2'lik Mevlevîhane mahallinin İmam-Hatip Okulu yapılmak üzere hazineye satılmasına*" dair kararı olan 1959 gibi çok geç tarihli bir belgede rastlanmıştır.¹⁸⁸ Celaleddin isminin bu karara neye istinaden alındığına yönelik bir bilgi ya da belge elde edilememiştir. Muhtemelen Mevlevîlik ve Mevlevîhane ile ilgili bir karar olmasından dolayı Mevlânâ Celaleddin-i Rumi'ye atfen yazılmıştır. Bahsi geçen arsanın Vakıflar Umum Müdürlüğü'nden alınarak hazineye satışı yapılan Evkaf-ı Celaliye emlakından olması hasebiyle de bu durum kuvvetle muhtemeldir.

2.3 İNEBOLULU HACI KALENDER MEHMET DEDE DÖNEMİ

Elvan Dede döneminden sonrası için herhangi bir postnişin ismi vermeyen Hüsameddin Dede, Mevlevîhane'nin uzun bir süre Nakşibendî ve Kadiri Dergâhı olarak hizmet verdiğini ve nihayet İnebolulu Mehmet Kalender Dede merhumun gayretiyle bin iki yüz seksen sekizde (M.1871-1872) tekrar Mevlevî Dergâhı olduğunu kaydetmiştir.¹⁸⁹ Ancak Hüsameddin Dede'nin, Dede Sultan Zaviyesi'nin tekrar

¹⁸⁴ Z. Kenan Bilici, "Kastamonu'da Türk Devri Mimarisi ve Şehir Dokusunun Gelişimi", (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1991), 151.

¹⁸⁵ Kastamonu Şer'iyeye Sicili, Defter No: 13- Sıra No: 93. H.1116/M.1704-5 tarihli Kastamonu Şer'iyeye Siciline göre Dede Sultan tarafından yaptırılarak Mevlevîhane'ye vakfedilmiştir.

¹⁸⁶ Bk. 74 No'lu Dosya ve 237 No'lu Zarf içeriği. Ayrıca Hattat Emrullah Demirkaya'nın Not Defteri, Tapu Tahrir Defterleri ve Şer'iyeye Sicilleri.

¹⁸⁷ Abdulhalim Durma, "Kastamonu'da Mevlevîlik", 29.04.2014, erişim 22.12.2019.

<http://www.kastamonur.com/kastamonuda-Mevlevîlik/>

¹⁸⁸ CBDAB 30-18-1-2 / Kararlar Daire Başkanlığı (1928-) 151-71-2 Dosya Ek: 68-59.

¹⁸⁹ KMMA, Dosya: 49/15.

Mevlevîhane'ye dönüşmesine ve İnebolulu Mehmet Kalender Dede'nin postnişin olmasına dair verdiği bu tarih hatalıdır. Elde edilen arşiv belgeleri Mehmet Kalender Dede'nin meşihat tarihini ve dolayısıyla mezkûr zaviyenin Mevlevîhane'ye dönüşmesi tarihini Hüsameddin Dede'nin verdiği hicri 1288 (M.1871-1872) tarihinden çok daha önceki bir tarihe götürmektedir.¹⁹⁰ Bunlardan en eski tarih hicri 1266, miladi 1849/1850 tarihi olup, Dede Sultan Zaviyesi'nin tekrar Mevlevîhane olması ve Mehmet Kalender Dede'nin postnişin olmasının tarihi olmalıdır.

Hüsameddin Dede, kimliği ve kişiliğine dair çok az malumat bulunan Kalender Dede dönemi ile ilgili elinde bulunan bazı vakıf evrakından ve kendisine şifahan nakledilen bilgileri aktarmıştır. Kalender Dede diğer tarikatların eline geçen vakıf gelirlerini kurtarmak ve haneleri yeniden alarak Mevlevîhane yapmak için defaatle İstanbul'a, Konya'ya gidip gelmiş, bu uğurda çok sıkıntılar çekmiştir.¹⁹¹ Bu meşakkatli sürecin sonunda *“nihayet doksan üç tarihinde dergâh-ı şerifi bil ikmal bir mukabele-i şerife icrasına muvaffak olmadan münferiden ism-i celâle müdavemetle tekyegah-ı dünyadan göz yumarak semahane-i bekaya doğru dönmüş”* arkasından herhangi bir matbu veya gayri matbu bir eser bırakmadan ölmüştür.¹⁹²

Kalender Dede, zaviyenin tekrar Mevlevîhane olması için çok çaba sarf etmiş olmasına ve hatta bu uğurda tahkir edilip hapsedilmesine¹⁹³ ve gözlerini kaybetmiş

¹⁹⁰ Hicri 16.10.1267 tarihli Kastamonu'da Dede Sultan Zaviyesi Vakfı müstagalatından dolayı Eyücek karyesine rabtına dair belge, İ.MVL. 218-7261. Hicri 17.08.1272 tarihli Dede Sultan Zaviyesi'ne bağlı olan Kastamonu ve Kazaları 1266 Senesi Hâsılatı'nın ortaya çıkarılmasına dair belge, A.}MKT. MVL. 79-86. Hicri 15.1.1273 tarihli Kastamonu Mevlevîhanesi tevliyetinin Şeyh Kalender Mehmet Efendi'ye verilmesi ve Mevlevîhane ile ilgili meselelerin tesviye edilmesine dair belge, A.}MKT. NZD. 194-43. Hicri 22.11.1273 tarihli Çelebi Efendi'nin Kastamonu'da Dede Sultan Hangâhı Vakfı'nın tevliyetinin Hacı Mehmet Dede'ye tevcihi hakkındaki tezkiresinin takdimine dair Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ne ait belge, A.}MKT. MHM.114-9 ve Hicri 24.10.1281 tarihli Kastamonu Mevlevîhanesi Şeyhi Kalender Dede Efendi hakkında mahallince vukubulan muamele-i gayr-ı layıkaya dair belge, MVL. 701-30. Hicri 1272, 1273 ve diğer tarihli belgelerde de vakıf tevliyetinin yeni şeyhe verilmesi söz konusudur ki, bu tarihler de Hüsameddin Dede'nin verdiği tarihten daha önceki bir tarihi işaret eder A.}MKT. MVL. 79-86.

¹⁹¹ KMMA, Dosya: 49/15.

¹⁹² KMMA, Dosya: 49/15.

¹⁹³ Mehmet Kalender Dede, Dede Sultan Dergâhı'nın Mevlevîhane'ye dönüşmesi ve vakıflarının tekrar elde edilmesi uğrunda gösterdiği çaba ve gayretler ile bu uğurda çektiği sıkıntılara dair hicri 24. 10. 1281'de (M. 22 Mart 1865) İstanbul'a yazdığı yazıda, “Leffen takdim-i pişegâh-ı âli-i cenâb-ı riayet penahileri kılınan layiha mealinden müstebân olduğu üzere bu abd-i ahkar daileri Kastamonu'da defn-i hak-i ıtırnak olan Dede Sultan Kudduse Sırrahül Mennan Hazretlerinin Dergâh-ı Şerifi post-nişini ve mütevellisi olup Dergâh-ı Şerif-i mezkûrun münhedim olmasından ve vakfının dahi tahammülü bulunmadığı sair Mevlevîhaneler misüllü inşasıyla icrâ-i ayin ber hin-i hazreti Mevlânâ ve it'am-ı taam-ı fukara enin-i hayriyesiyle hayli senelerden berü sarf-ı mesai ve kudretle muvaffakiyet-i daiyanemi eltaf-ı ilahiyeden temenni etmekte bulunduğum halde bundan mukaddem mücerred müfti-i eyalet efendiye

olmasına rağmen kendisinden sonra gelenler bu kıymeti göstermemiş, dergâha ve dahi Mevlevîliğe hâlel getirecek tutum ve davranışlar içerisine girmişlerdir.¹⁹⁴ Kastamonu Mevlevîhanesi'nin bâni-i sânisî olan İnebolulu Hacı Mehmet Kalender Dede merhuma H. 1293/ M. 1876 tarihinde ölümü üzerine Sivaslı İbrahim Dede halef olmuştur.¹⁹⁵

2.4 SIVASLI İBRAHİM DEDE VE TÜRBE DÂR HALİL DEDE DÖNEMLERİ

Hüsameddin Dede'nin verdiği bilgilere göre Sivaslı İbrahim Dede'nin M. 1876-1886 tarihleri arasında 10 yıl meşihatta bulunduktan sonra ölümü üzerine Türbedâr Halil Dede M. 1886-1894 yılları arasında Mevlevîhane'nin 8 yıl postnişinlik vazifesini yürütmüştür. Türbedâr Halil Dede, 1896 tarihinde vefat etmiş yerine Sivaslı İbrahim Dede'nin oğlu Mehmet Sait Efendi geçerek 1894 yılından 1909'un Mayıs ayına kadar Mevlevîhane şeyhliğini yapmıştır.¹⁹⁶ Sivaslı İbrahim Dede, Kalender Mehmet Dede'nin M.1876 yılında ölümü üzerine Kastamonu Mevlevîhanesi'ne postnişin olmuştur. Anılan isminden Sivaslı olduğu öğrenilen İbrahim Dede'nin geçmişine dair herhangi bir kayıt elde edilememiştir. Araştırma esnasında Mevlevîhane dervişânından mı yoksa dışarıdan mı geldiğine dair bir belgeye de ulaşılamamıştır. Halil Dede'nin ise hâlihazırda Mevlevîhane Türbedârı olduğunu, Sivaslı İbrahim Dedenin oğlunun yaşça küçük

kayırmak azametiyle hazret-i pir-i destegirden hankâh-ı Mevlânâ'nın külli'l-vücûd olan efendimiz hazretlerinin hak-ine hürmet etmeyerek ve hilaf-ı vaki' vakf-ı mezkûru hasara uğrattın diyerek bi gayr-i hak bu dailerine envai hakaret birle berat-ı seniyye ihsan buyurulan berat-ı ali şan-i ahz ile üç dört mah haps ve tevkif ettikten sonra taht-el hıfz ba-mazbata derbâr-ı mağdelet karara irsal eylemişlerdir. Layiha-i mevkumenin her beytinin bâlâsında muharrer-i evciye-i fakirânemde malum-ı âli-i cenâb-ı reşadet-penâhileri buyurulacağı vechile Kastamonu meclisinin vuku' bulan isnâdâtını ber vechile kabul edemeyeceğim gibi dailerine olan muamelat-ı tahkiriyyeye dahi ne rıza-i bari ve ne de merhamet-i sine ve adalet-i Müslime-i âsafâneleri kâin olmayacağından ve mamafih bu madde için vaki' olan teşebbüsât-ı daiyanem hod be-hod olmayarak emirname-i samiye ve maliye nezaret-i celilesinin muharrerat-ı mahsusasına müstenid olmasıyla düçar olduğum pençe-i iğrazdan istihlas Meclis-i Vâla-i Ahkâm-ı Adliyenin tedkikat-ı kâmile ve ârâyı satibe ve merhametine menud buyurulduğundan bu babda lütf u merhamet mâlâ-nihayet-i âsafânelerine dehalet eyledim. Allah ve Resul aşkına ve sekenesi altında bulunduğum hazreti pir-i müşarün ileyh efendimizin hak-i hürmetine icrâyı hakkaniyet olması babında emr-u ferman ve lütf-u ihsan hazreti veliyyül emrindir.” diyerek durumu özetlemektedir. MVL.701,30.

¹⁹⁴ Bu durum şöyle özetlenmiştir: “Memleketimizin vücuduyla mübahi olduğu dergâh-ı mevleviyyenin Kalender Hacı Mehmet Dede merhumdan sonra uğradığı tezebzüb-ü ahvali tesiriyle gerek bünyanına gerek erkânına son derecelerde helâldâri olmuş ve Sait Hemdem Efendi'nin meşihat-ı henkâmında âdâb ve nâmus-ı târikat tamamıyla hefk ü izale edilmiş ve hiçbir diyarda ve bir yerde emsaline tesadüfü mümkün olmayan enva-i fisk-ü fücür ve sefâhat ve binlerce fuşşiyat ve cinâyâta cilvegâh olmuş idi.” KMMA, Dosya: 74/01.

¹⁹⁵ KMMA, Dosya: 49/15.

¹⁹⁶ KMMA, Dosya: 49/15.

olmasından dolayı, Mevlevîhane şeyhliğine İbrahim Dede'nin oğlu yetişene kadar vekâleten baktığı kaydedilmiştir.¹⁹⁷

2.5 MEHMET SAİT HEMDEM DEDE DÖNEMİ

Kastamonu Mevlevîhanesi şeyhi Sivaslı İbrahim Dede'nin oğlu olan Sait Efendi, babası 1886 yılında öldüğü zaman yaşça küçük olduğundan dergâh şeyhliğine Türbedâr Halil Dede 8 yıl kadar vekâlet ettikten sonra M. 1894 yılında Kastamonu Mevlevîhanesi'ne postnişin olmuştur.¹⁹⁸ Mevlevîlerde postnişin olma hakkının babadan oğula geçtiğini aktaran Hüsameddin Dede'nin ifadelerinde geçtiği üzere Sait Efendi'nin babasından mütevellid Mevlevîhane'ye şeyh olarak atanması söz konusu olmuştur.¹⁹⁹ Doğumu ve çocukluk yıllarına ait bir belgeye ulaşılamayan Sait Efendi'nin Kastamonu'da doğmuş olması muhtemeldir. Babası Sivaslı İbrahim Dede, Kastamonu Mevlevîhanesi'nde 10 yıl kadar şeyhlik yaptıktan sonra öldüğünde Sait Efendi yaşça küçük olduğundan dolayı Türbedâr Halil Dede'nin vekâlet etmesi bu ihtimali güçlendirmektedir.

Mehmet Sait Hemdem Efendi'nin Kastamonu Mevlevîhanesi postnişini olduğu 1894 tarihinden 1909 tarihine kadar ifa ettiği postnişinlik süresince neler yaptığına dair çok az kayıt elde edilebilmiştir. Ancak bu tarihten itibaren Kastamonu Mevlevîhanesi'ne dair elde edilen belgelerin tamamına yakını Mehmet Sait Hemdem Efendi ile ilgilidir.²⁰⁰ Bu belgelerin çoğunluğu, hem din-i mübin-i İslam'a hem meşihata ve hem de Tarikat-ı Mevlevîyeye mugayir hal ve tavır içerisinde olmasından kaynaklı şikâyet ve maruzatlarıdır.²⁰¹ Kastamonu Vilayeti'nden Dâhiliye Mektubi Kalemine gönderilen 26

¹⁹⁷ KMMA, Dosya: 49/15.

¹⁹⁸ KMMA, Dosya: 49/15.

¹⁹⁹ Hüsameddin Dede bu temayülü "münderecatı ve muhteviyat-ı âyin-i keramet olan meşâyih-i mevleviyenin pirlere evlatlarının ta'yin-i iktidarı hakkında iradename-i âlem-pesandânelerine..." şeklinde açıklamıştır. KMMA, Dosya: 49/15.

²⁰⁰ KMMA, Dosya: 237.3-4-7-11-15-16-17-21-23-24. Dosya: 74.1-3-4-5-6-7-10-11-12-13.

²⁰¹ Mesela 6 Mayıs 328 (19 Mayıs 1912) tarihli, Kastamonu Vilayeti Polis Müdüriyeti'nin Konya Mevlânâ Dergâhı'na gönderdiği bir yazıda, "Şehr-i Hâl-i Rûminin beşinci gecesini Cebrâil Mahallesi'nden Hacı Küçüköğlü Göküş Mustafa bin Mehmet ve Deveciler Mahallesi'nden Lüleci Osman Efendi Damadı dava vekillerinden Ahmet Bîcan Efendi ve Bolu'nun Cami-i Cedîd Mahallesi'nden Kıbrısçıkhoğlu Hüseyin Feyzi bin Nuri Efendi âsâr-ı ve âlâim-i kâbil setr ve ihfa olmayacak mertebede sarhoş oldukları devriye memurları tarafından görülmekle derdest edilmiş ve bunlardan Hüseyin Feyzi henüz onaltı yaşında bir şâb-ı emret olup le-des-suâl bu gece tekye altı dergâh-ı şerifi post-nişini Ali Rıza Mevlevî Dergâh-ı Şerifi Şeyh-i Sâbık Hemdem Dede ile vasâti saat on iki raddelerine kadar îş u işret ettikten sonra Mevlevîhane'den ayrılarak beytutet etmek üzere bir yer taharrisi için çarşıya çıkmış olduğunu ifade etmiş ve hitamında cihet-i adliyyeye tevdi' edilmek üzere bu babda ayrıca tahkikat-ı lâzime ifa

Mart 325 (8 Nisan 1909) tarihli belgede Sait Hemdem Efendi'nin azli talep edilmiştir.²⁰² Halktan gelen şikâyetler ve polis tutanakları²⁰³ üzerine Kastamonu Valiliği müdahalede bulunmuştur. Bir tarikat şeyhinin azlinin hem de “*meşihâte muhalif harekette bulunduğu*” dolayı talep edilmesi şeyhliğin babadan oğula geçen bir mükteseb hak olduğu kabul edilerek atama yapılması, bu hakka sahip olanların postnişin olma salahiyetini taşıyıp taşıyamadıkları, tasavvufi derinlik ve yetilerini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Toplum vicdanını yaralayıcı hal ve tavırlar içerisinde bulunan bir şeyhin faaliyetleri, zaviyenin icraat alanının çok ötesine geçerek kamusal bir boyut kazanmış, din-i mübin-i İslama, toplumsal ahlak ve huzura ve Tarikat-ı Mevlevîyye'ye zarar vermekle itham edilen şeyh görevden alınmıştır.

Sait Hemdem Efendi Mevlevîhane şeyhliğinden azledildikten sonra memuriyet hakkı olarak gördüğü post için mücadelesine devam etmiştir. Ancak hem Kastamonu sufi cemaati²⁰⁴ hem vilayet ve hem de Konya Mevlânâ Dergâhı buna müsaade etmemiştir. Ancak Sait Hemdem Efendi mücadelesinden vazgeçmeyerek görevine geri dönmeye çalışmış, Mevlevîhane'nin yeni şeyhi Ahmet Remzi Dede ile nüfuz mücadelesine girmiştir. Sait Hemdem Efendi'nin imza toplayarak tekrar meşihat talep ve girişimlerinin duyulması üzerine başta Reisül Meşayih Ahmet Ziyaüddin Efendi olmak üzere neredeyse Kastamonu'da mukim dergâh postnişinlerinin tamamına yakınının imzasıyla Konya'da bulunan Mevlânâ Dergâhı'na yazılar yazılmıştır.²⁰⁵ Bu

edilmekte bulunmuş ve murûr eden son yirmi dört saat zarfında başkaca şayân-ı arz bir-guna vukuat zuhur etmemiş ve merkez vilayete vürûd eden yolcular meyanında eşhâs-ı ma'rufeden kimse bulunmamış olduğu berâyı ma'lûmat mar'ruzdur.” Kaydı dikkat çekicidir. KMMA, Dosya:237/2.

²⁰² “Kastamonu Mevlevî Dergâhı post-nişini Sait Hemdem Efendinin silk-i meşihâte muhalif harekette bulunduğu bahisle azliyle yerine evsâf-ı lâzıme hâiz birinin tayini hakkında Kastamonu Vilayeti'nden gelen 26 Mart 325 (8 Nisan 1909) tarihli ve 87 numaralı tahrirat melfufiyle beraber takdim-i münderecâtına nazaran ifâyı muktezasını menut-u rey-i âli-i feteva penahiden...” DH.MKT. 2801-90.

²⁰³ KMMA, Dosya: 237/03.

²⁰⁴ KMMA, Dosya: 74/01.

²⁰⁵ Başta Reisül Meşayih Ahmet Ziyaüddin Efendi olmak üzere, Rufai Dergâhı Postnişini, Sadi Dergâhı Postnişini, Kadiri Dergâhı Postnişini, Celveti Dergâhı Postnişini, Halidi Dergâhı Postnişini, Sadi Dergâhı Postnişini, Reisül Kuzat, ulemadan Çörekçizade Tevfikiye Müderrisi, İsmail Bey Müderrisi, Darül İrfan Müderrisi, Atabey Müderrisi, tüccardan Ali Kamazade, tüccardan Tulukçizade, tüccardan Altı Ağazade, tüccardan Kösezade, tüccardan Boyacızade imzasıyla kaleme aldıkları yazı şöyledir: “Memleketimizin vücuduyla mübahi olduğu dergâh-ı mevleviyyenin Kalender Hacı Mehmet Dede merhumdan sonra uğradığı tezebzüb-ü ahvali tesiriyle gerek bünyanına gerek erkânına son derecelerde helâldâri olmuş ve Sait Hemdem Efendi'nin meşihat-ı henkâmında âdâb ve nâmus-ı târikat tamamıyla hefk ü izale edilmiş ve hiçbir diyarda ve bir yerde emsaline tesadüfü mümkün olmayan enva-i fisk-ü fücur ve sefâhat ve binlerce fuşşiyat ve cinâyâta cilvegâh olmuş idi. Makam-ı Reşadet penahilerine sevk eden ve maruzat ve meclis-i idareden tanzim olunan mazbatalarla makam-ı aliyeye kanâatname hâsıl olarak mûmâileyhin tarikât ve şeriat nâmına mahz-ı âr ve hicâb olan vücudu dergâhtan refiğ ve namusu târikât-ı mevleviyye bu suretle

yazılarda dergâh-ı mevlevîyenin “*gerek bünyanına gerek erkânına*” son derece zarar veren Sait Hemdem Efendi’nin meşihatı esnasında adap ve namus-ı tarikatın tamamıyla yok edildiğini bildirmişlerdir. Hatta “*hiçbir diyarda ve bir yerde emsaline tesadüfî mümkün olmayan enva-i fisk-ü fücür ve sefâhat ve binlerce fuhşîyyat ve cinâyâta cilvegâh*” olduğunu, değil tekrar göreve iadesi, *kat-ı ümid ettirilerek* bu ümidinin dahi önüne geçilmesi Konya Mevlânâ Dergâhı’ndan istenmiştir.²⁰⁶

Kastamonu Vilayeti’nden 15 Mayıs 328 (28 Mayıs 1912) tarihli Konya’da bulunan Çelebi Efendi’ye yazılan bir yazıda ise Süleyman Nazif Bey, Kastamonu Mevlevîhanesi’nin görevden alınan şeyhi Sait Hemdem Efendi’nin görevine geri dönmek üzere bulunduğu girişimlerden haberdar olduğunu, bu sebeple Konya Mevlânâ Dergâhı’nı uyarmayı bir yükümlülük kabul etmiştir. Sait Hemdem Efendi’nin başında hala Mevlevî sikkesi taşıyor olmasının tüm müslümanları olduğu gibi Mevlânâ’yı da rencide ettiğini belirtmiş ve Çelebi Efendi’ye, Sait Efendi ile ilgili polis tutanaklarını göndermiştir. Toplum nezdinde bir infial özeti olan bu beyanlar, Mevlevî Tarikatı’nın da toplumsal kabulünü göstermesi bakımından kayda değerdir. Hadisede dikkat çeken bir hususta resmi ve sivil çevrelerin Sait Hemdem Efendi ile ilgili bir tasarrufta bulunmaması için Konya Mevlânâ Dergâhı postunda oturan Çelebi’yi uyarmaları ve ısrarla muhatap kabul etmeleridir. Bu durum tekke ve zaviyelerin idari ve ekonomik özerkliklerinin büyük oranda ellerinden alındıkları bir dönemde Mevlevî dergâhları üzerinde çelebilerin merkezi rolünü büyük oranda koruduklarını göstermesi açısından mühimdir.

Bir vali ve birçok farklı dergâh ve tarikat şeyhi, esnaf, zanaatkâr ve müderrisler “*tarikât ve şeriat nâmına mahz-ı âr ve hicâb olan*” bu durum karşısında ortak bir tavır

nazar-ı erbâb-ı sureti ve hakikatte ikmâl ve bugün postnişin-i fazl’ü kemal olan ser âmedân-ı füzâlâyî zamandan reşâdetlü Remzi Dede efendi hazretlerinin irsâliyle dergâhın intizam-ı hâl ve ümran ve terakkisi istikmâl edilmiş idi. Mûmâileyh Sait Hemdem Efendi maruz olduğu nefri-i âm ve sû-i zân âsârı olarak uğradığı hapis ve tevkif ve enva-i elemden gayr-i tebyin olmayarak kemâfissabık rüfekâ-yı sefâhat ve rezaletiyle bir taraftan her türlü fisk-ü fücür ile meşgul olduğu halde bir taraftan dergâh-ı mezkûrun meşihatını istihsal etmek sevdasıyla süfehâ-yı memleketin imzalarından istimdâd ve makam-ı ulyalarını bu suretle ikna’ a muvaffak olabilirse sükna mümkün olamayacak hale getirdiği dergâhı temamiyle berbad-ü hâk ile yeksan etmeğe şitaban olduğu nümayan olmuştur. Ahval-i Melahat meali eşhası adiyede bile menfur-u müstekireh olan muma aleyhin iade-i meşihatı hatr-u hayale gelmez ve makam-ı muallâyî pirde böyle bir hali mürevvic olacak bir vücud tasavvur olunmaz ise de yegâne emeli tarikat-ı aliyyelerinin inkişafına hizmet ve dergâh-ı şerif-i mezburun esbab-ı ümran ve terakkisine himmet olan müşarun ileyh Remzi Dede Efendi’nin bu gibi dağdağalarla rencide-i hatır olmamaları için muma ileyh Sait Hemdem Efendi’ye kat-ı ümid ettirilmesi istirham olunur.” KMMA, Dosya: 74/01.

²⁰⁶ KMMA, Dosya: 74/01.

olarak, toplumun bu münferit arızayı genellemesinin de önüne geçmişlerdir. Zira bir sonraki adım, toplumun sûfilere ve tarikata olan tavır ve mesafesinin sorgulanması olacaktır. Adeta problemin sınırları çizilmiş ve Mevlevîhane ile Mevlevî tarikatına zarar vermesinin de önüne geçilmiştir. Sait Hemdem Efendi nehyedilirken Ahmet Remzi Dede ve Mevlevîhane probleminden ârî tutulmuştur.²⁰⁷ Sonuçta Konya Mevlevî Dergâhı, Sait Hemdem Efendi'ye Antalya Mevlevîhanesi şeyhliğini vererek görev yerini değiştirmiştir.²⁰⁸ Gerek resmi gerekse toplumdan gelen güçlü talepler karşısında Konya Mevlânâ Dergâhı beklentilere kayıtsız kalmayarak Sait Hemdem Efendi'yi Kastamonu'dan uzaklaştırmıştır. Ancak bir taraftan da kendi uhdesinde olan idari tasarruf hakkını kullanarak her şeye rağmen tarikat içerisinde ve Konya nezdinde nüfuzu olduğu anlaşılan bu şahsı Antalya Mevlevîhanesi'nin postuna oturtmak suretiyle gözden çıkarmayarak bir denge siyaseti gütmüştür.

2.6 POST ÜZERİNDEKİ NÜFUZ MÜCADELELERİ VE AHMET REMZİ DEDE DÖNEMİ

Ahmet Remzi Dede, Kayseri Mevlevîhânesi'nde elli yıla yakın şeyhlik yapan Süleyman Atâullah Efendi'nin oğludur.²⁰⁹ Kayseri Mevlevîhânesi'nde 1872 yılında dünyaya gelmiştir. Tekkede Mevlevî terbiyesi ile yetişen Ahmet Remzi Dede, Kayseri'de sıbyan mektebini ve rüşdiyeyi bitirdikten sonra, eniştesi olan Göncüzade Nuh Efendi'den ve Müritzade Ali Rıza Efendi'den Arapça, Farsça ve edebiyat dersleri almıştır.²¹⁰ Medrese eğitimi için yaşını küçültmek durumunda kalmıştır.²¹¹

Ahmet Remzi Dede'nin medrese eğitimine ihtiyaç duyması, içinde yaşanan dönemin gereklerini yerine getirme ihtiyacı olarak değerlendirilebilirse de burada asıl üzerinde durulması gereken devlet-tarikat ilişkilerinde meşruiyet anlayışının kaydığı mecra açısından da önemlidir. İlmiye sınıfının resmi, kurumsal olarak ilim tahsil ettiği medreseler meşâyihin de siyasal erkin meşru kabul ettiği bu yerlerde eğitim alma

²⁰⁷ KMMA, Dosya: 74/10.

²⁰⁸ KMMA, Dosya: 74/06. Ayrıca bk. Mehmet Serhat Yılmaz, "Kastamonu Mevlevi Dergâhı Hakkında Bazı Bilgiler".

²⁰⁹ Ahmet Cahit Haksever, "XX. Yüzyılda Üç Mevlevi Şeyhi: Veled Çelebi, Abdülbaki Baykara, Ahmet Remzi Akyürek", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 6, sy. 14. (2005): s.398.

²¹⁰ Murat Serdar, "Kastamonu Mevlevîhanesi Postnişinlerinden Kayserili Ahmet Remzi (Akyürek) Dede", *Kastamonu'nun Manevi Mimarları, Kastamonu Üniversitesi II. Uluslar arası Şeyh Şa'ban-ı Veli Sempozyumu*, 4-6 Mayıs 2014. 308.

²¹¹ Haksever, "XX. Yüzyılda Üç Mevlevi Şeyhi", 398.

ihtiyacını doğurmuş olmalıdır. Yani Ahmet Remzi Dede'nin şahsında toplanan Rüştiye-Medrese-Dergâh eğitiminden geçme durumu aslında dönemin modernleşme süreci, yeni devlet, ilmiye ve meşâyih algısına işaret etmesi açısından son derece önemlidir. Bir bakıma meşâyih reform çağında yeni durumun oluşturduğu zarureti görmeye, zamanla kabullenmeye ve böylece yeniden şekillenen kamusal ve toplumsal meşruyet mefhumuna göre pozisyon almaya yönelerek geleneksel zeminine sahip çıkmaya çalışmıştır denilebilir.

1892'de İstanbul'a giden Ahmet Remzi Dede, Yenikapı Mevlevîhanesi'nde kalmış ve Divân-ı Muhâsebât'ta memuriyete başlamış, Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Celâleddin Efendi'ye intisap etmiştir.²¹² İstanbul'da kaldığı sırada Abdülbaki Baykara ve Veled Çelebi ile yakın ilişki içerisinde olmuştur.²¹³ İstanbul'da yaklaşık bir yıl kalan Ahmet Remzi Dede tekrar Kayseri'ye dönmüştür.²¹⁴ Kayseri idadisinde Ahlak ve Ulum-ı Diniyye Öğretmenliği²¹⁵ görevine başlayan Ahmet Remzi Dede aynı zamanda Kayserili medrese öğrencilerine Bostan, Pend-i Attar, Gülistan, Arûz-ı Câmî ve Mesnevi Şerif okutmuştur.²¹⁶ Esmâ isminde bir hanım ile evlenen Ahmet Remzi Dede'nin Zehra, Lütfiye ve Lebibe isminde üç kızı olduğu kaydedilmiştir.²¹⁷ Kayseri'de muallimlik yaptığı dönemde Yenikapı Mevlevîhanesi'nde beraber çileye girdikleri Tahir'ül Mevlevî ile mektuplaşmış, Mevlevîliğin içinde bulunduğu sıkıntıları anlatan bu mektuplar *Çilehâne Mektupları* ismiyle yayımlanmıştır.²¹⁸

II. Meşrutiyet'in ilânından sonra Konya'ya gittiğinde Abdülhalim Çelebi'nin emriyle, Kayseri'deki görevinden istifa ederek Konya'ya yerleşmiş ve Çelebizâdeler'e Mesnevî okutmuştur.²¹⁹ Daha sonra Kütahya Ergûniye Mevlevîhânesi'ne şeyh vekili olarak gönderilmiştir.²²⁰

Ahmet Remzi Dede'nin gerek modern gerekse geleneksel eğitim kurumlarında resmi görevler almış olması hem onun hem de Mevlevîliğin devlet nezdindeki nüfuz ve

²¹² Hasibe Mazioğlu, "Akyürek, Ahmet Remzi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, erişim 07.12.2019, <https://islamansiklopedisi.org.tr/akyurek-Ahmet-remzi>.

²¹³ Haksever, "XX. Yüzyılda Üç Mevlevî Şeyhi", 399.

²¹⁴ Ali Rıza Karabulut, "Mevlevî Ahmet Remzi Dede (Akyürek)", *Erciyes, Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, sy.68,(1983): 24.

²¹⁵ KMMA, Dosya: 74/04.

²¹⁶ Haksever, "XX. Yüzyılda Üç Mevlevî Şeyhi", 399.

²¹⁷ Haksever, "XX. Yüzyılda Üç Mevlevî Şeyhi", 399.

²¹⁸ Serdar, "Kayserili Ahmet Remzi (Akyürek) Dede", 308.

²¹⁹ Haksever, "XX. Yüzyılda Üç Mevlevî Şeyhi", 400.

²²⁰ KMMA, Dosya: 74/23. Ayrıca bk. Serdar, "Kayserili Ahmet Remzi (Akyürek) Dede", 308.

itibarını göstermesi açısından önemlidir. Diğer taraftan Dede'nin resmi görevler alması XIX. yüzyılda sürekli tekke ve zaviyelerde kalan ve hayatını burada idame ettiren derviş tipolojisinin giderek değiştiğini, sosyal ve kamusal alanla iç içe olan ve hayatını bu şekilde kazanan yeni bir dervişlik modelenin zuhur ettiğini göstermektedir.

1909'da Kastamonu Mevlevî Dergâhı postnişîni Sait Hemdem Efendi'nin azledilmesi üzerine 1 Mayıs 1326/14 Mayıs 1910 tarihinde Kastamonu Mevlevîhanesi'ne şeyh olmuştur.²²¹ Ahmet Remzi Dede Kastamonu Mevlevîhanesi'nde ciddi problemlerle karşılaşmıştır. Kendinden önceki şeyh Sait Hemdem Efendi'den Mevlevîhane'yi devr aldığı anda koca dergâhta beş on parça eşyadan başka bir şey kalmadığı kaydedilmiştir.²²² Ahmet Remzi Dede, içi boşaltılmış,²²³ yıllarca bakım ve onarım görmeyen ve adeta harap hale gelen Kastamonu Mevlevîhanesi'ni tamir ettirerek,²²⁴ Sait Hemdem Efendiden kalan borçları da peyderpey ödemeye çalışmıştır.²²⁵

Ahmet Remzi Dede sadece dergâhın borçlarını ödemekle kalmamış aynı zamanda Sait Hemdem Efendi'nin alamadığı maaşları da ödemeye çalışmıştır.²²⁶ Hatta öyle ki Sait Hemdem Efendi'nin geçmişe dönük maaşlarının, ekonomik sıkıntılar ve Mevlevîhane'nin borçları nedeniyle ödenemediği zamanlarda Çelebi Efendi'ye izahat vermek zorunda kalmıştır.²²⁷ Bu baskılar üzerine bankadan faizle borç para alarak Sait Hemdem Efendi'nin maaş alacaklarını ödemiştir.²²⁸ Aslında bu durum bu dönemlerde

²²¹ KMMA, Dosya: 49/15.

²²² Hüsameddin Dede aktardıkları şöyledir: "Ahmet Remzi Dede Efendi dailerine devir ve tesliminde beş on parça avân-ı nühasiyeden ve semâhanede bulunan bir miktar halı kilim parçalarından ibaret eşya namıyla adeta istimâle gâyri sâlih ve hırdavat menzil kâbilinden bazı şeyler devir edilmiş ve dergâh-ı şerifin bâni-i sânisî olan Kalender Dede Merhumun zaman-ı meşihâtinden bu âna kadar celb ve cemi' edilmiş eşya Sait Hemdem Efendinin hiyn-ü uzletinde haftalarla dergâh-ı şerifden eşya taşıtırılmış ve bir mikdar cüz'isi de iki hücreye vazî' edilib kapıları muma ileyh tarafından tahtim edilmiştir ki şimdi kendisi hapishane-i umumide eşyalarda hücrelerde mevküfdür." KMMA, Dosya: 49/15.

²²³ KMMA, Dosya: 74/03.

²²⁴ Ahmet Remzi Dede "dergah-ı şerifin hüsnü inşaasından bu ana kadar hiçbir ciheti tamir edilmediğinden cetvelde münderiç üç bin beş yüz kuruşla mümkün mertebeye bu kış emrar edildiğini ve sene-i âtiye şitasında hele harem dairesinde bütünüyle gayri kabil bir halde" olduğunu kaydetmiştir. KMMA, Dosya: 74/03.

²²⁵ KMMA, Dosya: 74/05-07-10-11, Dosya: 237/16.

²²⁶ KMMA, Dosya: 74/03.

²²⁷ Sait Efendinin ısrarlı talepleri üzerine Konya Mevlânâ Dergâhı, Remzi Dede'den ödemesini istediği geçmiş maaşlarından "Fi 6 Mayıs 327 tarihli irâdenâme-i reşâdet-penâhi ile ferman buyurulan Sait Efendinin Mart ve Nisan maaşı ancak bu gün takdim edilebildiği" açıklanmıştır. KMMA, Dosya: 74/03-09, Dosya: 237/24.

²²⁸ Ahmet Remzi Dede'nin Konya'ya yazdığı "Selefi acizi Sait Efendi bendelerinin maaşlarının hilaf-ı emr-i reşâdetpenahi vakti zamaniyle gönderilmemesinden dört maaşı mukabili bir akçe taraf-ı eşraf

tekke ve zaviyelerin genel manada yaşadıkları sosyo-ekonomik sorunlara ve karşılaşılan güç koşulların dini ve tasavvufî değerler bütünü açısından kabul edilemez savrulmalara yol açtığını göstermesi açısından mühimdir.

Ahmet Remzi Dede sadece dergâhın tamir ve ta'dilatı ile meşgul olmayıp, dergâhta küşâd olan feyiz mektebinin de hocalığını yaparak, fen-i musîkîde oldukça maharetleri bulunan neyzen, âyinhân, dervîşân ve salikândan istekli bulunanlara da eğitim vermiş, bir asitane olarak dervîşler yetiştirmiştir.²²⁹

Ahmet Remzi Dede bir taraftan dergâhı mamur edip ayağa kaldırmaya çalışırken diğer taraftan Sait Hemdem Efendi ile nüfuz mücadelesi içerisinde olmuştur.²³⁰ Ahmet Remzi Dede'yi sürekli tazyik altında tutan Sait Hemdem Efendi, Kastamonu Mevlevîhanesi'ne tekrar şeyh olmak için bir yandan hukukî²³¹ yollarla mücadele etmiş, diğer yandan da araya hatırı sayılır devlet adamları ve bürokratlar²³² sokarak Konya'daki Çelebi Efendiyi ikna etmeye çalışmıştır. Amacına ulaşamadığı için de Konya'ya sürekli yazılar yazıp telgraflar çekerek Kastamonu Mevlevîhanesi'nden maaş alacaklarını talep etmiş,²³³ Mevlevîhane'nin ekonomik sıkıntıları nedeniyle ödenemediği zamanlarda ise Mevlevîhane'nin harem dairesinde oturan Remzi Dede'nin evini taşlattırılmış, hakaret ettirmiş, aile huzurunu kaçırmaya ve dahi Remzi Dede'yi göndermeye çalışmıştır.²³⁴

Kastamonu Mevlevîhanesi'ne tekrar şeyh olmak için Konya Mevlânâ Dergâhı'na “...aleyhimde tertib edilen mesele-i malumeden berat eylediğim maruzdur” diyerek çektiği telgrafa, “Beratına dair ilamın celb ve rü'yeti lazım gelir zan ederim”²³⁵ şeklinde aldığı cevap, kendisine duyulan güven eksikliğini göstermiştir. Sait Hemdem

mürşidi ittimâmiden faizle bankadan istikraz edilerek tesviye buyrulduğundan maaşâtı mezkurenin def'aten ve serian takdimini ve hakkına müstehak abidânemde ibzâl ve inâyet buyrulan tevcihat-ı fevz-i inâyet-ı gavsâneleri hilafına olarak hak-i dervîşânemde şikâyetnameler tevali ettiğinden bir daha meydan verilmemesine” dair talebi dikkate şayandır. KMMA, Dosya:74/03.

KMMA, Dosya: 74/03.

²²⁹ Hüsameddin Dede: “Zir-i cenah-ı atıfetlerinde küşad-ı mukarrer bulunan mekteb-i feyz-i meksebin küşadına kadar lazım gelen esâtirenin Bursa, Edirne, Selanik dergâhlarından celb ve cem'i irade buyrulur ise de Kastamonu dergâhında mesnevîhânlık Ahmet Remzi Dede Efendi tarafından ifâ edilmekte olduğu gibi usûl-i eşna ve fen-i musîkîde oldukça maharetleri hüveydâ bulunan neyzen ve âyinhân mevcûd bulunması hasebiyle dervîşân ve salikândan arzukeş bulunanlara da mumâileyhima tarafından ta'lim ettirilmekte” olduğunu aktarmaktadır. KMMA, Dosya: 49/15.

²³⁰ KMMA, Dosya: 74/10.

²³¹ KMMA, Dosya: 74/7. Dosya: 237/7

²³² KMMA, Dosya: 237/16.

²³³ KMMA, Dosya: 237/10. Dosya: 74/10.

²³⁴ KMMA, Dosya: 74/12.

²³⁵ KMMA, Dosya: 237/7.

Efendi, görevinden azledildiği halde Kastamonu'yu terk etmemiş,²³⁶ sadece Remzi Dede ile değil aynı zamanda Remzi Dede'nin kardeşi Hüsameddin Efendi ve İstanbul'da bulunan diğer kardeşi Şemseddin ile de uğraşmıştır.²³⁷ Onları da Konya'ya Derviş Hüsameddinin İtilaf Fırkası'na intisabını ilan ile²³⁸ bir komşuya hıyanetle firar ettiğini, Dersaadet'te bulunan Şemseddin'in ise bir takım sakıncalı içeriğe sahip mektupla Remzi Dede ile yazıştığını,²³⁹ Remzi Dede'nin de bu marazi durumdan haberdar olduğunu²⁴⁰ şikâyet etmiştir. Remzi Dede ise bu suçlamaları kabul etmeyerek,²⁴¹ “*irade buyurulur ise hiçbir fırkaya mensup olmadığını evrak-ı havadisle ilan edelim*”²⁴² diyerek Konya'ya cevap vermiştir. Konya'da Çelebi Efendi bu teklifi kabul etmiş, biraderinin hiçbir fırkaya mensub olmadığını gazetelerle ilan ettirilmesi iktiza edeceğinden bahisle cevap yazılmasını istemiştir.²⁴³

Remzi Dede, ardi arkası kesilmeyen alacaklılar,²⁴⁴ şikâyetler ve aleyhinde oluşturulmaya çalışılan kamuoyu baskısı ile ayrı ayrı mücadele etmek zorunda kalmıştır. Hakkında yapılan birçok şikâyet Konya Mevlânâ Dergâhı'na intikal ettirilmiştir.²⁴⁵ Bu şikâyetlere muhatap olmak ve böyle bir vaziyet içerisinde bulunmaktan çok rahatsız olmuştur. Tek gayesi uhrevi bir rüşd ile Çelebi Efendi'nin emirlerini yerine getirmek, “*kısır-ı akçe ile zâr'u zar efkâr ve mütaassıb bir memlekette nâmus-ı tarikati*” korumaktan başka bir düşüncesi olmayan ve kırk beş senedir hakkında hiçbir şikâyet bulunmayan bir babanın oğlu olduğunu dile getirmiştir.²⁴⁶

²³⁶ KMMA, Dosya: 74/05-12.

²³⁷ KMMA, Dosya: 74/05.

²³⁸ KMMA, Dosya: 74/04.

²³⁹ KMMA, Dosya: 74/05.

²⁴⁰ KMMA, Dosya: 74/05.

²⁴¹ KMMA, Dosya: 74/05.

²⁴² KMMA, Dosya: 74/04.

²⁴³ KMMA, Dosya: 74/13.

²⁴⁴ KMMA, Dosya: 237/23.

²⁴⁵ Ahmet Remzi Dede kendisi ile ilgili şikâyetleri şöyle tanımlamıştır: “Tevâtür etmekte olduğu ve sebebiyet verilmemesi irâde buyurulan şikâyat-ı ahlâk-ı seyvie ceblileri iktizâsınca her birleri tarikât-ı âliyeye mücib-i şîn olan erâzil ile onların hempâsı bulunan esâfil tarafından vuku' bulmaktadır. Bunlara sebebiyet vermemek hem meşreb olmaya mütevâkıftır. Bu da bit-tabi' elden gelmez. Gelse bile meslek-i dervîşânedan mes'ûliyet-i maneviyeden muhâlefet-i rızâ-i reşâdet-penâhiden kat'ı nazar o zaman şikâyat-ı mahfâ tevâli edeceği müstefini-i arz-ı beyandır. Şimdiki müşteki bir kere taht-ı isticvâba alunub da ne demek istedikleri istizâh edilürse bir kısmı okumak bilmem ne olduğundan haberim olmayarak mühürledim. Bir kısmı filan mühürlemiş ben de basdım bir kısmı ben şeyh efendinin lehinde sandım. Diyecekleri izhâz-ı mineşşemsdir. Mütebâki birkaç ashab irâz-ı meydana çıkararak mümestâd-ı meşrutiyet tecelli etmiş ve yalnız abd-i müsnedimleri değil bil cümle meşâyih-i mevleviye-i tâcili şikâyetten sâye-i mürşid-i âzamiye” KMMA, Dosya: 237/15. Dosya: 237/15.

²⁴⁶ KMMA, Dosya: 74/03.

Çelebi Efendi'den de bu türden şikâyetlere önem vermemesini istemiş, aksi takdirde şikâyetlerin devam edeceğini belirterek, bizzat tahkikat yapılmasını talep etmiştir.²⁴⁷

Öyle görünüyor ki, Konya'da Çelebi Efendi de vuku' bulan bu hadiselerden ve Sait Efendi'nin haksız ısrarından oldukça rahatsız olmuştur. 1912 Mayıs'ında gelen bir telgrafa verilmesini istediği cevap dikkat çekicidir. Bütün bu münasebetsiz ahval Sait Efendi'nin eseridir ve onun yaptığı tehdit ve hakaretler Mevlevîhane'nin şeyhine değil onun makamıdır. Eğer yaptıklarına devam eder de Remzi Dede oradan ayrılacak olursa meşihat kendisine değil başka birine verilecektir ve yine münasebetsizlikte ısrar ederse kendisine verilen on lira maaş da kesilecektir, şeklinde Sait Efendi'ye şiddetli bir cevap yazılmasını istemiştir.²⁴⁸

Ahmet Remzi Dede kendisine karşı cereyan eden bu hadiseler esnasında yalnız bırakılmamıştır. Hem Kastamonu'daki diğer dergâh²⁴⁹ ve tarikat şeyhleri hem de Kastamonu Valisi Süleyman Nazif²⁵⁰ ve sonraki vali Emin Bey²⁵¹ tarafından destek görmüştür. Süleyman Nazif Bey, Kastamonu'dan tayini çıktığında ayrılmadan hemen önce Konya'da Çelebi Hazretlerine, Kastamonu Mevlevîhanesi ile ilgili hususi bir yazı yazarak mevcut şeyh Ahmet Remzi Dede'den önce görev yapan Sait Hemdem Efendi dönemine dair tespitlerini iletmiştir.²⁵² İlettiği hususlar Mevlevîliğin devlet nazarındaki yeri açısından kayda değerdir. Nazif Bey, Sait Hemdem Efendi zamanına atıfla Mevlevîhane'nin müntesib ve muhibbanını müteallim edecek bir halde olduğunu müteessir olarak belirtmiştir. Ancak Ahmet Remzi Dede ile dergâha bir bahar geldiğini, fakat Mevlevîhane'den çıkar elde edenlerin Remzi Dede'nin görevden alınması için birçok nifak ve tezvirde bulduklarını beyan ederek Dede Efendi'nin göreve devam ettirilmesini Konya Mevlevî Dergâhı'ndan rica etmiştir.²⁵³ Vali Emin Bey ise Remzi

²⁴⁷ KMMA, Dosya: 74/03.

²⁴⁸ KMMA, Dosya: 237/11.

²⁴⁹ KMMA, Dosya: 74/03.

²⁵⁰ KMMA, Dosya: 74/02. Dosya: 237/4.

²⁵¹ KMMA, Dosya: 74/07-10-13.

²⁵² Ahmet Remzi Dede'ye verilen desteği tescil eden Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi'ndeki 237 numaralı dosyada bulunan 21 numaralı evrak ile 74 numaralı dosyada bulunan 02 numaralı evrak aynı içeriğe sahip olup, yazılardan biri isim, imza ve tarihsizdir. Diğeri ise Kastamonu Vilayeti/ Hususi ibareleri bulunan antetli bir kağıtta olup 5 Ağustos 1327 (18 Ağustos 1911) tarihli ve imzalıdır. Ancak imzanın kime ait olduğu anlaşılacakla birlikte yazının Kastamonu Vilayeti antetli oluşu ve belirtilen tarihte Kastamonu Valisi Süleyman Nazif Bey'in, yazıda tayini çıktığından bahsetmektedir, Trabzon Valisi olarak atanmasından yazının sahibinin Süleyman Nazif Bey olduğu anlaşılmaktadır.

²⁵³ KMMA, Dosya: 74/02, Dosya: 237/21.

Dede'nin postnişin olarak devam etmesi hem “*yâri hem ağyari sevindirecektir*”²⁵⁴ diyerek desteğini açıkça belirtmiştir.

Kastamonu Mevlevîhanesi'nin âsitâneye tahvili de Ahmet Remzi Dede'nin çalışmaları sonucunda gerçekleşmiştir.²⁵⁵ Bu nedenle Şerafettin Uzluk ve Abdülbaki Gölpınarlı, Veled Çelebi (1910-1919) döneminde Kastamonu Mevlevîhanesi'ni âsitâneler listesinde göstermektedir.²⁵⁶ Tanman'a göre Mevlevîlikte, âsitânenin diğer tarikatlarda görülmeyen farklı bir anlamı vardır. Mevlevî tarikatının erkânına göre zâviyelerden farklı olarak yalnız âsitânelerde çile çıkarılabilir, yani yalnız âsitânelerde derviş yetiştirilebilirdi.²⁵⁷ Kastamonu Mevlevîhanesi de Ahmet Remzi Dede döneminde “*dergâhı şerifin asitaneye tahvili makam-ı celili reşadetpenahi den sabıkan emir buyrularak*”²⁵⁸ gerçekleşmiştir. Bir âsitâne olarak derviş yetiştirmek için “*mesnevihânlık Ahmet Remzi Dede Efendi tarafından ifâ edilmekte olduğu gibi usûl-i eşna ve fen-i musikîde oldukça maharetleri hüveydâ bulunan neyzen ve âyinhân mevcûd bulunması hasebiyle dervişân ve salikândan arzukeş bulunanlara da mumâileyhima tarafından ta'lim*” ettirilmekteydi.²⁵⁹

Sadece âsitânelerde derviş yetiştiren matbah ve buna mukabil ser-tabbah bulunurdu.²⁶⁰ Bu sebeple Mısır çilekeşlerinden Derviş Hayri de ser-tabbah olarak, Kastamonu Mevlevîhanesi'nde bulunmaktaydı.²⁶¹ Ayrıca Tanman, devlet ve tarikat teşrifatında âsitâneler ve âsitâne şeyhleri, kendilerine bağlı olan zâviyelerden ve onların zâviyedar/zâviyenişin denilen şeyhlerinden daha muteber tutulduklarını ve zâviyedarları tayin, teftiş ve gerektiğinde azletmeye yetkili olan âsitâne şeyhlerinin tarikat başkanı hüviyetinde olduklarını belirtmiştir.²⁶² Bütün bu yetkilere sahip olunabilmesi için evvela kendilerine bağlı zâviyelerin olması gerekir ki, Kastamonu Mevlevîhanesi'ne bağlı,

²⁵⁴ KMMA, Dosya: 74/07.

²⁵⁵ KMMA, Dosya: 49/15.

²⁵⁶ Gölpınarlı, *Mevlânâdan Sonra Mevlevilik*, 307.

²⁵⁷ M. Baha Tanman, “Âsitâne”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, erişim 11 Aralık 2019, <https://islamansiklopedisi.org.tr/asitane--tekke>.

²⁵⁸ KMMA, Dosya: 74/03.

²⁵⁹ KMMA, Dosya: 49/15.

²⁶⁰ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, 358-365.

²⁶¹ KMMA, Dosya: 74/03.

²⁶² M. Baha Tanman, “Âsitâne”.

Dede Sultan adı ile Taşköprü kazasında ve Sarıkavak karyesinde²⁶³ zaviyeler bulunmakta idi.²⁶⁴

Ahmet Remzi Dede'nin görev süresi boyunca Kastamonu Mevlevîhanesi'ni hem şehrin hem de Mevlevîliğin önemli merkezlerinden biri haline dönüştürmeye çalıştığını görülmektedir. Âlim ve fazıl bir zat olarak Kastamonu'da kabul görmüş, Yılanlı Dergâhı'nda Mesnevî mevzuuyla vaaz ve nasihatte bulunmuştur.²⁶⁵ Konya Mevlânâ Dergâhı da Remzi Dede'ye itibar ederek, onu Halep, Kilis, Urfa, Antep, Şam, Maraş, Trablusşam, Antakya, Kudüs, Hama, Humus ve Lazkiye Mevlevîhaneleri'nin tahkikatı ile görevlendirip,²⁶⁶ yazdığı raporlar doğrultusunda hareket etmiştir.²⁶⁷ Samsun Mevlevîhanesi postnişinliğine atanacak şeyhle ilgili görüşüne başvurulmuş²⁶⁸ ve sonrasında Halep Mevlevîhanesi gibi Mevlevîliğin önemli merkezlerinden birine atanmıştır (h. 6 Safer 1332/ 4 Ocak 1914).²⁶⁹

Ahmet Remzi Dede Halep Mevlevîhânesi postnişinliğine tayin edildiğinde kardeşi Hüsameddin Dede de Kayseri Mevlevîhanesi'ne babasının yerine postnişin olmuştur.²⁷⁰ I. Dünya Savaşı başlayınca, İstanbul'dan Filistin cephesine hareket eden Mevlevî taburuna katılarak taburun başında önce Şam'a, daha sonra Medine'ye giden Ahmet Remzi Dede, 1919'da Halep'in işgali üzerine İstanbul'a dönmüş ve Üsküdar Mevlevîhânesi'ne şeyh tayin edilmiştir.²⁷¹ Remzi Dede, Meclis-i Meşâyih âzalığı, Medresetü'l-irşâd'da tasavvuf müderrisliği, Üsküdar müfettişliği idaresindeki tekkelere ait işlerle ilgili mecliste de âzalık yapmış, 2 Eylül 1925'te tekkelerin kapatılması üzerine Üsküdar Hacı Selim Ağa Kütüphanesi başmemurluğuna tayin edilmiştir.²⁷² 1 Şubat 1937'de istifa ederek Ankara'ya gitmiş, Ankara'da da bir süre Eski Eserler Kütüphanesi'nde müşavir olarak çalıştıktan sonra 6 Kasım 1944'te Kayseri'de vefat etmiştir. Seyyid Burhâneddin Tirmizî'nin türbesine defnedilmiştir.²⁷³

²⁶³ HAT. 1354-52943.

²⁶⁴ Ahmet Rifat Güzey, "Şer'iyye Sicillerine Göre 17. Yüzyıl Sonları ve 18. Yüzyıl Başlarında Kastamonu", (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2001), 191.

²⁶⁵ Yılmaz, "Kastamonu Mevlevî Dergâhı Hakkında Bazı Bilgiler".

²⁶⁶ KMMA, Dosya: 49/15.

²⁶⁷ Haksever, "XX. Yüzyılda Üç Mevlevî Şeyhi", 400.

²⁶⁸ KMMA, Dosya: 74/15.

²⁶⁹ Haksever, "XX. Yüzyılda Üç Mevlevî Şeyhi", 401.

²⁷⁰ Haksever, "XX. Yüzyılda Üç Mevlevî Şeyhi", 398.

²⁷¹ Mazioğlu, "Akyürek, Ahmet Remzi".

²⁷² Mazioğlu, "Akyürek, Ahmet Remzi".

²⁷³ Mazioğlu, "Akyürek, Ahmet Remzi".

Hüsameddin Dede yazısında Remzi Dede Efendi'ye ait olan Tuhfet'ül Sâimîn, Nazm'ül Ferid, Bergüzâr, Sıddık-ı Ekber, Nât-ı Şehid-i Kerbela, Kubbe-i Hadra-i, Nây-i Mevlânâ ve Medayih-i Hazret-i Pir-i Destegir ve Cenab-ı Abdulkadir Geylani, Ayine-i Seyyid-i Serdan, Menkıbe-i Süleyman Elmevli, Manzume-i Tarihi, Mir'at'ül Zeynel Abidin, Tecelligah-ı Tenviri, Şeyh Celaledin Efendi, Kemaleddin, Celaledin, Salahaddin, Cülus-u Padişahî, Taklid-i Seyf, Meclis-i Mebusana Teşrif-i Şahane, Bahariye Mevlevîhanesinin tamiri tarihlerini muhteva bir eser, Gülzâr-ı Aşk, Ezrak'ıl Havf fi Tenzir, Mevlel' Arifin Celaledini Rumi, Sırraddin Sekati, Cüneyd-i Bağdadi, Abdulkadir Geylani isimli eserlerini saymıştır.²⁷⁴

Ahmet Remzi Dede, modern ve geleneksel kurumlarda iyi bir tahsil hayatı geçirmiş olması, müderrislik, idadi muallimliği, Meclis-i Meşâyih âzalığı, Medresetü'l-irşâd'da tasavvuf müderrisliği, Üsküdar müfettişliği idaresindeki tekkelere ait işlerle ilgili meclis âzalığı, I. Dünya savaşında Mevlevî alaylarıyla sefere katılması, 2 Eylül 1925'te tekkelerin kapatılmasından sonra bile idari görevlere getirilmesi gibi hususlar dikkate alındığında, devlet ve toplum nezdinde itibarlı, dönemin meselelerine karşı son derece duyarlı, sorumluluk sahibi önemli bir kanaat önderi olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.7 MEHMET ÂMİL ÇELEBİ DÖNEMİ VE MÜCÂHİDİN-İ MEVLEVÎYYE ALAYI

Kastamonu Mevlevîhânesi'ne postnişin olarak Mehmet Âmil Çelebi'nin 6 Kanunievvel 1329/19 Aralık 1913'te göreve başlaması sonrasında Ahmet Remzi Dede 22 KanunuEvvel 329/4 Ocak 1914 tarihinde Halep Mevlevîhânesi postnişinliğine atanmıştır.²⁷⁵ Ancak Kastamonu Mevlevîhanesi ile ilgili sınırlı sayıdaki çalışmada,²⁷⁶ Remzi Dede'den sonra Mevlevîhane'nin şeyhi olarak Tahir Amil Çelebi'den bahsedilmektedir ki, gerçekte Tahir Âmil Çelebi, Mehmet Âmil Çelebi'nin oğlu olup

²⁷⁴ KMMA, Dosya: 49/15.

²⁷⁵ KMMA, Dosya: 237/12.

²⁷⁶ Küçük, "XIX. Asırda Mevlevîlik ve Mevlevîler", 245. Sezai Küçük'ün çalışmasında kaynak gösterdiği KMMA, Dosya: 74/17-17-20. Numaralı belgelerde Mehmet Amil Çelebi mührü vardır. Ayrıca belgeler 1914 yılına ait olup Tahir Amil Çelebi, muhtemelen babası Mehmet Amil Çelebi'nin ölümünden itibaren Kastamonu Mevlevîhanesine postnişin olmuştur. Ölümünden önce Mehmet Amil Çelebi'nin Kastamonu Mevlevîhanesi Postnişinliği görevinden alındığına veya kendisinin bıraktığına dair bir kayıt yoktur.

babasından sonra Kastamonu Mevlevîhanesine postnişin olmuştur.²⁷⁷ Mehmet Âmil Çelebi'nin künyesi, “*Mehmet Âmil Çelebi Efendi ibn-i Ya'kûb Çelebi ibn-i Mehmet Emin Çelebi ibn-i İbrahim Çelebi ibn-i Abdurrahman Çelebi ibn-i Bayram Çelebi (sânî) ibn-i Abdülahad Çelebi ibn-i Bayram Çelebi (evvel) ibn-i Mehmet Şah Çelebi ibn-i Ferruh Çelebi*”²⁷⁸ şeklindedir.

II. Abdulhamid Han döneminde hükümet ile olan iyi ilişkileri neticesinde Halep Mevlevîhanesi'ne postnişin olarak atanan Mehmet Âmil Çelebi, Halep yönetimini kısa süre içerisinde nüfuzu altına alarak Halep Mevlevîhanesi'nde rahatça tasarruf etme imkânına kavuşmuştur.²⁷⁹ Küçük, Mevlevîhane vakfına ait bazı arazileri yedi, sekiz seneliğine kiraya verdiğini, on bin liralık vakıf arazisini de satarak bedelini kendisinin aldığını, Mevlevîhane'yi ekonomik açıdan zarara uğratmış olduğunu, bu sebeplerden tekkede bulunan dervişlerin ve eski şeyh ailelerinin şikâyetleri ile karşılaştığını belirtmiştir.²⁸⁰ Şikâyetler üzerine 1905 yılında görevinden azledilen Âmil Çelebi, kısa bir müddet sonra geri dönmeyi başarmış ve 1908 yılına kadar Halep Mevlevîhanesi postnişinliğinde kalmış, Temmuz-Ağustos 1908 tarihinde bu görevden alınmıştır.²⁸¹ Kısa sürelerle Selânik, Kütahya ve Antalya Mevlevîhanelerinde de postnişinlik yapan Âmil Çelebi'nin uygun olmayan bazı icraatları üzerine yapılan şikâyetler sonucunda azledildiği belirtilmektedir.²⁸²

Mehmet Amil Çelebi, Kastamonu'daki görevine başladıktan kısa bir süre sonra, 23 KanunuEvvel 329/5 Ocak 1914 tarihinde Konya'ya yazdığı yazıda vakıf işleri ile ilgili evrakı Remzi Dede'nin beraberinde götürdüğünü, Konya'dan talep edilen malumata bu sebeple ulaşamadıklarını, içinde bulunulan yıla ait aşar bedeli olan kırk sekiz bin kuruşun kırk binini Remzi Dede'nin aldığını, bu nedenle de Konya'ya

²⁷⁷ Durma, yazısında Tahir Âmil Çelebi'yi Kastamonu Mevlevîhanesi'nin Ahmet Remzi Dede'den sonraki şeyhi olarak zikretmiştir. Durma, “Kastamonu'da Mevlevilik”.

²⁷⁸ Yakup Şafak, “Mehmet Sait Hemdem Çelebi'nin Hazırladığı Konya Mevlânâ Dergahı Postnişinleri Listesi”, *Nüsha, Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, Yıl: XVI. Sayı: 43, (2016): 160.

²⁷⁹ Küçük, “XIX. Asırda Mevlevîlik ve Mevlevîler”, 175.

²⁸⁰ Küçük, “XIX. Asırda Mevlevîlik ve Mevlevîler”, 175-176.

²⁸¹ KMMA, Dosya: 51/3.

²⁸² Ali Temizsel, “Birinci Dünya Savaşı Ve İstiklâl Harbi Yıllarında Çelebilik Makamında Bulunan Postnişinler”. *Kırıkkale Üniversitesi Birinci Dünya Savaşında Mevlevî Alayı ve Gönüllü Topluluklar Uluslararası Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, (2016): 342.

ödenmesi gereken *mesarif-i zaruriye'yi* ödeyemeyecek durumda olduklarını aktarmıştır.²⁸³

Konya'ya yazdığı yazıda ayrıca Mevlevîhane'nin harab bir halde olduğunu ve kendisinin de bu durumdan son derece müteessir olduğunu belirtmiştir.²⁸⁴ Kastamonu Mevlevîhanesi'ni Halep Mevlevîhanesi gibi mamur bir hale getirmeyi kendisine amaç edindiğini dile getirmiştir. Yazısına dergâh-ı şerifin bakım ve onarımı ile birlikte, bir minare ve bir minber yaptırarak cuma namazı kılınabilecek bir hale getirmek için altı yüz liraya ihtiyaç duyduğunu da eklemiştir.²⁸⁵ Böylece Âmil Çelebi, hakkında oluşan olumsuz kanaati de değiştirmeye çalıştığını göstermiştir. Ancak Halep gibi Mevlevîliğin önemli bir merkezinden alınarak Kastamonu'ya verilmesine ve yerine de Kastamonu Mevlevîhanesi'nin şeyhi Ahmet Remzi Dede'nin atanmasına içerlediği anlaşılmaktadır. Belki de Ahmet Remzi Dede'nin Halep Mevlevîhanesi'nde kendisi aleyhine ortaya çıkartabileceği maddi ve manevi olumsuzluklara bir ön alma çabası içerisine girmiştir.²⁸⁶

Kastamonu Mevlevîhanesi'nden sonra Halep Mevlevîhanesi'ne postnişin olan Ahmet Remzi Dede'nin Kastamonu meşihatı esnasında Sait Hemdem Dede ile ilgili şikâyetlerin benzerini şimdi Halep Mevlevîhanesi'nden sonra Kastamonu Mevlevîhanesi'ne şeyh olan Mehmet Amil Çelebi, Ahmet Remzi Dede hakkında yapmaktadır.²⁸⁷ Hatta Mehmet Âmil Çelebi, kendi yerine Halep Mevlevîhanesi'ne postnişin olan Ahmet Remzi Dede'ye karşı daha etkili bir nüfuz mücadelesi başlatmıştır. Konya'daki Çelebi Efendi'ye yazdığı yazı ile Remzi Dede'nin ne kadar insafsız bir adam olduğunu, üç sene zarfında *üç yüz bin kuruş* kadar bir para aldığı halde

²⁸³ Mehmet Âmil Çelebi: "Tâ'amiyeden başka sekiz yüz kuruşdan mütecaviz, türbedar, açıcı ve sairenin mahi-maaşatı ne suretle tesviye olunacağı cidden şayan-ı te'emmül bir keyfiyettir. Dergâh-ı Şerifin sene-i atıye tahsilâtı zamanına kadar suret-i idaresini ve halefinin hakkını derpişin-i mutâla'a etmeden meblağ-ı maruzayı almış bulunan muma ileyhin altmış kuruş şehri tertibini takdim edüp etmediğini bilmemekle beraber hâlihazır müzayakaya binaen emr-i devletlerinin infazı müteessir olduğunu arza mecburiyet-i vicdaniye hâsıl"olduğunu belirtmiştir. KMMA, Dosya: 74/18.

²⁸⁴ KMMA, Dosya: 74/17.

²⁸⁵ Aynı yazıda Çelebi Efendi'nin, gayretkeşliği nedeniyle kendine yazdığı gülbank için teşekkürlerini sunarak, "Huzur-u hazret-i hüdevdigarda keşide buyrulan gülbank mütehassir-i fakiranemi bir neşve-i ruhaniye cevlehang etmiştir. O neşve-i maneviye ile her dem dua-yı nevafir-i izzü ikbal mürşid-i azamilerini kemal-i ihlâs ile utbe-i zülcelale refi-i â'lâ eylediğimin arzıyla hüsn-ü tevcihatı mekarim ayat-ı reşadet penahilerinin hakkı fakiranemde istikrarını niyaz ve istirham" eylediğini belirtmiştir. Bu gülbankın, Halep Mevlevîhanesi'nde vukua gelen hadiselerden dolayı azledilmiş, sonra tekrar göreve gelmiş, hakkında şikâyetler devam etmiş olan birisine ithafen yazılması ayrıca bir ehemmiyeti haizdir. KMMA, Dosya: 74/17.

²⁸⁶ KMMA, Dosya: 74/18.

²⁸⁷ KMMA, Dosya: 74/21.

dergâh mensuplarının alacaklarını ödemeyerek borcu kendisine bıraktığını ve müsadde buyurulursa dava açacağını belirtmiştir.²⁸⁸ Muhtemelen bu nüfuz mücadelesinde, Ahmet Remzi Dede'nin hem Kastamonu'da ve hem de Konya Mevlânâ Dergâhı'nda makbul bir şeyh olması, Halep Mevlevîhanesi gibi büyük bir âsitâneye hem de kendinden hemen sonra şeyh olması da etkili olmuştur. Burada bir hususa daha dikkat çekilmesi gerekir, Mehmet Âmil Çelebi, yazışmalarda *Esseyyid Mehmet Âmil ibni Mevlânâ*²⁸⁹ yazılı mühür kullanmaktadır. Mevlânâ Celaleddin-i Rumi soyundan bir çelebi olduğunu öne çıkarmaktadır. Ahmet Remzi Dede ise yazışmalarda *Çârukeş-i Mevlevîhane-i Kastamonu* lafzı ile birlikte *El Mevlevî Ahmet Remzi*²⁹⁰ ibareli bir mühür kullanmıştır. Nüfuz mücadelelerinde, kullanılan mühürler dahi şeyhlerin sahip oldukları güç ve itibarlarını ve bu gücün kaynağını göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Osmanlı Devleti'nin 11 Kasım 1914'te resmen Birinci Dünya Savaşı'na girişinden birkaç gün sonra padişah Mehmet Reşad bütün Müslümanlar için *cihad-ı ekber* ilan etmişti.²⁹¹ Savaşın başlamasından üç ay sonra, Mehmet Âmil Çelebi'nin Kastamonu Mevlevîhanesi meşihatı esnasında, Suriye Cephesi'ndeki askerlerin lojistik ihtiyaçlarını karşılamak, maneviyatını artırmak ve asker eksikliğini tedarik etmek için Dördüncü Ordu'ya bağlı teşkil edilen Mücâhidîn-i Mevlevîyye Alayına²⁹² katılmak üzere Kastamonu'dan, toplanma merkezi olan Konya'ya doğru yola çıkmıştır.²⁹³

Âmil Çelebi, 15 Kânunuevvel 1330/28 Aralık 1914'te Kastamonu Mevlevîhanesi dervişleri ve muhibbanından oluşan 29 kişilik maiyeti ile Konya'ya gitmek üzere yola çıkmadan önce onları uğurlamak için toplanan kalabalığa hitaben bir şiir okuyan Giritli Derviş Hayri, gazaya azmettiklerini ve dervişlerin gerekirse şerefle can verebileceklerini söylemiştir. Daha sonra padişahın onları harbe davet ettiğini, vatan için mücadele etmenin kendilerine farz olduğunu, bağımsızlık kılıcının atadan tevarüs ettiğini ve buraların kendilerine yadigâr olduğunu dile getiren²⁹⁴ Derviş Hayri

²⁸⁸ KMMA, Dosya: 74/21.

²⁸⁹ KMMA, Dosya: 74/17-18-21.

²⁹⁰ KMMA, Dosya: 74, Dosya: 237.

²⁹¹ İsmail Avcı, "Kastamonu'dan Şam'a: Mevlevi Alayı Gönüllülerinden Giritli Hayrî Ve Manzum Seyahatnamesi", *Gazi Türkiyat Teknoloji Araştırmaları Dergisi, Bahar sy 24* (2019): 2.

²⁹² Nuri Köstüklü, "Gönüllü Mevlevî Taburu Niçin Ve Nasıl Teşekkül Etti", *Kırıkkale Üniversitesi Birinci Dünya Savaşında Mevlevi Alayı ve Gönüllü Topluluklar Uluslar arası Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, (2016): 10.

²⁹³ DH.EUM.2.Şb, 4-20.

²⁹⁴ Avcı, "Kastamonu'dan Şam'a: Mevlevi Alayı", 7.

Kastamonu Mevlevîhanesi'nin ser-tabbahlık görevinde bulunmuş ve süreci *Mısır Yolunda İlhâmât-ı Cihâd* adlı eserinde teferruatlı bir şekilde anlatmıştır.²⁹⁵ Giritli Hayri şiirlerinde Mevlevî Alayı'nın güzergâhı konusunda önemli bilgiler vermiştir. Hayrî'nin yazdıklarından Mevlevîlerin, 28 Aralık 1914'te Kastamonu'dan,²⁹⁶ 1 Şubat 1915'te Çankırı'dan, 2 Şubat 1915'te Kalecik'ten, 5 Şubat 1915'te Ankara'dan ve 26 Şubat 1915 Cuma Günü Konya'dan ayrıldığını, Gönüllü Mevlevî Alayı'nın 12 Mart 1915 tarihinde Halep'e ulaştığını ve son durak olan Şam'a 27 Mart 1915 tarihinde ulaştıklarını takip etmek mümkündür.²⁹⁷

Köstüklü'ye göre, Birinci Dünya Savaşı sırasında Mevlevîhanelerin en göze çarpan faaliyeti “*Ordunun kuvve-i maneviyesini tezyid (artırmak) ve ahaliyi askerliğe teşvik etmek maksadıyla*” Şam Cephesi'ne katılmaları ve burada fiilen hizmet vermeleri olmuştur.²⁹⁸ Dervişlerin manevi desteği savaş sırasında zafer müjdeleyerek askerin dayanma gücünü, azmini ve inancını artırmıştır. Sultanlar bu nedenle sefere çıkarken yanlarında dönemin ünlü tarikat şeyhlerini de götürmüşlerdir.²⁹⁹ Ordunun maneviyatının yükseltilmesi, orduyu cihad ve gazaya teşvik etmek ve müslüman bir ordunun muzafferiyetine dua etmesi için *ordu şeyhi* ismi ile dini şahsiyetlerden ve özellikle şeyhlerden seçilen tasavvuf ehlerinden bir ulu kişi bulundurulmuştur.³⁰⁰ Meşâyihin bu manevi güçlerini kullanarak savaşın seyrini değiştirebileceği, gaybdan haberler vermek suretiyle seferin akıbeti konusunda müjdelere vererek orduyu ve komutanlarını motive ederek cesaretlendirebileceği düşünülmüştür.³⁰¹ Bu nedenle Mücâhidîn-i Mevlevîyye Alayı'nın fiiliyata geçirilmesi ordunun maneviyatını yükseltmek amaçlı önem bir hamle olduğu kaydedilmiştir.³⁰²

²⁹⁵ Avcı, “Kastamonu'dan Şam'a: Mevlevî Alayı”, 7-20.

²⁹⁶ DH.EUM.2.Şb, 4-20.

²⁹⁷ Avcı, “Kastamonu'dan Şam'a: Mevlevî Alayı”, 7-20.

²⁹⁸ Nuri Köstüklü, “Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele'de Kastamonu Mevlevî Şeyhi Âmil Çelebi ve Ailesi (1910-1923)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt 30, sayı 89, (Ocak 2014): 3.

²⁹⁹ Resul Ay, “Selçuklu'dan Osmanlı'ya Süfi Gruplarda Gaza Geleneği”, *Kırıkkale Üniversitesi Birinci Dünya Savaşında Mevlevî Alayı ve Gönüllü Topluluklar Uluslararası Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, (2016): 247.

²⁹⁹ Zekeriyâ Işık, “Manevi Ve Psikolojik Bir Unsur Olarak Osmanlı Ordusunda Şeyhler Ve Dervişler”, *Kırıkkale Üniversitesi Birinci Dünya Savaşında Mevlevî Alayı ve Gönüllü Topluluklar Uluslararası Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, (2016): 364.

³⁰⁰ Mesela Fatih Sultan Mehmet Han'a İstanbul'un fethi esnasında ordu şeyhi ismi ile Akşemseddin eşlik etmiştir. Ahmet Lütfî Efendi, *Vak'ânüvis Ahmet Lütfî Efendi Tarihi*, (Çev. Ahmet Hazarfen), c.1, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999), 253.

³⁰¹ Işık, “Manevi Ve Psikolojik Bir Unsur Olarak Osmanlı Ordusunda Şeyhler ve Dervişler”, 364.

³⁰² Işık, “Osmanlı Ordusunda Şeyhler ve Dervişler”, 368.

Savaşın başından itibaren hemen bütün Mevlevîhaneler başlarında şeyhleri ile birlikte orduya aktif destek vermişlerdir.³⁰³ Kastamonu Mevlevîhanesi Şeyhi Âmil Çelebi'nin de bu süreçte oldukça aktif rol aldığını görülmektedir. Mehmet Âmil Çelebi, vakit geçirmeden dervişleri ile gönüllü tabura katılmak üzere hazırlıklarını tamamlamıştır. Ancak iaşe ve yol masrafları ciddi bir maliyet tuttuğu için Vilayetten 6000 kuruş talep etmek mecburiyetinde kalmıştır.³⁰⁴ Kastamonu Valisi Reşid, Âmil Çelebi'nin bu talebini 20 Ocak 1915 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne arz ettiyse de Dâhiliye Nezareti'nden olumlu cevap alamamıştır.³⁰⁵ Mehmet Âmil Çelebi ve dervişleri maddi sıkıntılar içerisinde kendi imkânlarıyla sefere katılmaya çalışmışlardır.

Mücâhidîn-i Mevlevîyye Alayı'nın görevi 1915-1918 yılları arasında üç buçuk yıl kadar sürmüştür. Savaşın mağlubiyetle sonuçlanması üzerine diğer Mevlevî şeyhleri gibi Âmil Çelebi de görev yeri olan Kastamonu Mevlevîhanesi'ne geri dönmüştür.

Kastamonu'ya döndükten sonra Mehmet Âmil Çelebi'nin devlet ve millet adına girişilen hemen her çalışmanın bizzat içerisinde yer aldığını görülmektedir. Fransızların Urfa, Antep ve Maraş'ı işgallerinden dolayı 16 Kasım 1919'da İstanbul'daki İngiltere, Fransa, İtalya ve Amerika siyasi temsilciliklerine protesto çekilmesinde şeyh Âmil Çelebi aktif bir şekilde çalışmıştır.³⁰⁶ Bu çalışmalara sadece Âmil Çelebi değil, eşi Zekiye Hanım da fiilen millî teşkilatlanmanın ve faaliyetlerin bizzat içinde yer almıştır.³⁰⁷

Birinci Dünya Savaşı bittikten sonra İttihad ve Terakki mensubu olarak tanınan Veled Çelebi, 2 Haziran 1919 tarihinde Konya Mevlânâ Dergâhı postnişinliğinden alınmış, yerine daha önce bu makamda görev yaparken azledilmiş olan Abdülhalim Çelebi, tekrar getirilmişti.³⁰⁸ Ekim 1920'de Konya'da baş gösteren Delibaş isyanıyla

³⁰³ Köstüklü, "Mevlevî Şeyhi Âmil Çelebi ve Ailesi (1910-1923)", 1-10.

³⁰⁴ Köstüklü, "Mevlevî Şeyhi Âmil Çelebi ve Ailesi (1910-1923)", 3.

³⁰⁵ Köstüklü, "Mevlevî Şeyhi Âmil Çelebi ve Ailesi (1910-1923)", 3-4.

³⁰⁶ Köstüklü, "Mevlevî Şeyhi Âmil Çelebi ve Ailesi (1910-1923)", 6-7.

³⁰⁷ Kastamonu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin 28 Eylül 1919'da kurulmasından kısa bir süre sonra, Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Cemiyeti'nin kurulmasında Zekiye Hanım önemli görev ifa etmiştir. Kastamonu'da kadınları bilinçlendirmeye, onların desteğini almaya çalışarak askere, kıyafet dikilmesi, yabancı hükümdar eşlerine protesto telgrafi çekilmesi, para yardımlarının toplanması gibi hususlarda Zekiye Hanım'ın başkanlığını yaptığı bu cemiyet oldukça faydalı çalışmalarda bulunmuştur. Köstüklü, "Mevlevî Şeyhi Âmil Çelebi ve Ailesi (1910-1923)", 5-6.

³⁰⁸ Ali Temizel, "Birinci Dünya Savaşı Ve İstiklâl Harbi Yıllarında Çelebilik Makamında Bulunan Postnişinler", *Kırıkkale Üniversitesi Birinci Dünya Savaşında Mevlevî Alayı ve Gönüllü Topluluklar Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (2016): 331-344. Ayrıca bk. Köstüklü, "Mevlevî Şeyhi Âmil Çelebi ve Ailesi (1910-1923)", 7.

ilişkisi bulunduğu iddiasıyla soruşturmaya uğramış, vazifesinden alınarak yerine Kastamonu Mevlevîhânesi postnişini Mehmet Âmil Çelebi tayin edilmiştir.³⁰⁹

Âmil Çelebi, Konya Mevlânâ Dergâhında yedi buçuk ay kadar çelebilik makamında kalmış; Abdülhalim Çelebi'nin suçsuz olduğu anlaşılınca hükümet tarafından 6 Haziran 1921 tarihinde üçüncü defa çelebilik makamına tayin edilmiş ve aynı tarihte Mehmet Âmil Çelebi de Kastamonu meşihatine dönmüştür.³¹⁰

Lewis³¹¹ ve Küçük'e³¹² göre Âmil Çelebi 1920'de, Ünver'e³¹³ göre Eylül 1922'de İstanbul'da vefat etmiştir. Ancak Erenköy Sahrayı Cedid Mezarlığı'ndaki Mehmet Âmil Çelebi mezarında ölüm tarihi olarak 7 Ocak 1930 tarihi yazmaktadır.³¹⁴ Bu farklı tarihler içinde Ünver'in tespiti gerçeğe daha yakındır, zira Mehmet Âmil Çelebi 17 Ekim 1920'de Konya Mevlâna Dergâhı'nda bir süre çelebi olarak görev yaptıktan sonra 6 Haziran 1921 tarihinde Kastamonu'ya geri dönmüş ve buradaki görevine devam etmiştir.³¹⁵ Mehmet Âmil Çelebi öldükten sonra Kastamonu Mevlevîhanesi'nin kapanmadan önceki son şeyhi olan büyük oğlu Tahir Âmil Çelebi³¹⁶ olduğuna göre 1925 yılından daha önceki bir tarihte ölmüş olması nedeniyle 1930 tarihi çok geç bir tarihtir.

Mehmet Âmil Çelebi'nin Tâhir, Kemâleddin,³¹⁷ Hasan Hulki, Esedullah³¹⁸ ve Fuad isminde beş oğlu, Lütfiye isminde bir kızı vardır. Büyük oğlu Tâhir Âmil Çelebi, gerek babasının Konya Mevlânâ Dergâhı postnişinliği sırasında, gerekse onun vefatından sonra Kastamonu şeyhi olarak görev yapmıştır.³¹⁹ Diğer oğlu Dr. Hulki Âmil Keymen, Halep Mevlevîhanesi'nde doğmuş, Orta tahsilini Kastamonu'da yaptıktan

³⁰⁹ Temizel, "Çelebilik Makamında Bulunan Postnişinler", 338.

³¹⁰ CBDAB 30-18-1-1 / Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), 3 - 24 - 6, Dosya ek: 229-3.

³¹¹ Franklin D. Lewis, *Mevlânâ, Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı*, Çevirenler: Gül Çağalı Güven-Hamide Koyukan, (İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 2010): 479.

³¹² Sezai Küçük, "Halep Mevlevîhanesi", TDV İslam Ansiklopedisi,

<https://islamansiklopedisi.org.tr/halep-mevlevihanesi> (19.03.2020).

³¹³ Süheyl Ünver, *Osmanlı İmparatorluğu Mevlevîhaneleri ve Son Şeyhleri, Mevlânâ Güldestesi* (1964): 35.

³¹⁴ Oğuz Topoğlu, "Amil Çelebinin Mezarı", <https://www.oguztopoglu.com/2014/02/amil-celebi-mezar-sahraycedit-mezarlg.html> (16.04.2020).

³¹⁵ CBDAB 30-18-1-1 / Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), 1-15-4, 3-24-6 Dosya Ek: 229-3.

³¹⁶ Ünver, *Osmanlı İmparatorluğu Mevlevîhaneleri ve Son Şeyhleri*, 35. Ayrıca bk. Yılmaz, "Kastamonu Mevlevî Dergâhı Hakkında Bazı Bilgiler".

³¹⁷ HH.SAİD.MEM, 35-5. Ayrıca bk. DH.SAİDd, 159-155.

³¹⁸ MF.MKT, 1157-31.

³¹⁹ Temizel, "Çelebilik Makamında Bulunan Postnişinler", 338.

sonra Haydarpaşa'daki askeri tıbbiyeye girmiştir.³²⁰ Yüzbaşı, göz doktoru olmuş, emekli olduktan sonra Konya'ya yerleşmiştir.³²¹ Yeni Konya, Yeni Meram gazetelerinde yazılar yayınlamış, 27 Mayıs 1960 seçimlerinde Konya'dan milletvekili olmuştur.³²² Özellikle bu görevi yanında yıllık Mevlâna törenlerinde konuşmalar yapmış, 1 Muharrem 1388/30 Mart 1968'de vefat etmiştir.³²³

2.8 SON ŞEYH TAHİR ÂMİL ÇELEBİ DÖNEMİ

Mehmet Amil Çelebini'nin büyük oğlu olan Tahir Âmil Çelebi Mevlevîhane kapanmadan önceki son postnişindir. 1925 yılında yayımlanan kanunla bütün tekkeler gibi Mevlevî Dergâhı'nın da kapandığı ve kapanma tarihinde tekkenin son şeyhinin Konya'daki Mevlevî çelebileri ahfadından Tahir Çelebi olduğu aktarılmıştır.³²⁴ Uzun boylu ve yakışıklı bir zat olduğu belirtilen Tahir Âmil Çelebi'nin³²⁵ kızını Kastamonu eşrafından İzbelizâde Ziya Bey ile evlendirdiği ve böylece Kastamonu ile akrabalık bağı kurduğu kaydedilmiştir.³²⁶

Zamanla yıpranan ve tadilat gerektiren Kastamonu Mevlevîhanesi 1916-1917 yıllarında Mevlevîhane'nin son şeyhi Tahir Âmil Çelebi zamanında, bir komisyon kurularak tamir ettirilmiştir.³²⁷ Bahsi geçen tarihlerde Mehmet Âmil Çelebi, Mücâhidîn-i Mevlevîyye Alayı ile Şam'da bulunduğundan Tahir Çelebi'nin babasına vekâlet ettiği dönemde gerçekleştirdiği faaliyetler olmalıdır.

Tekke ve zaviyelerin kapanmasından sonraki süreçte Tahir Amil Çelebi ve Kastamonu Mevlevîhanesi ile ilgili sınırlı sayıda belgeye ulaşılmıştır. Mevlevîhane kapandıktan sonra Tahir Âmil Çelebi içine düştüğü maddi sıkıntılar sebebiyle Mevlevîhane'ye ait aşar vergisi için talepte bulunduyorsa da kendisine aşar kaldırıldığından ve hiçbir verginin kişiler tarafından toplanması mümkün olmadığından

³²⁰ Yakup Şafak, “Şahabettin Uzluk'un Kaleminden Son Dönemde Yaşamış Konyalı Mevlevîler”, erişim 02.01.2020, http://akademik.semazen.net/author_article_print.php?id=1118

³²¹ Şafak, “Son Dönemde Yaşamış Konyalı Mevlevîler”.

³²² Şafak, “Son Dönemde Yaşamış Konyalı Mevlevîler”.

³²³ Temizel, “Çelebilik Makamında Bulunan Postnişinler”, 342. Ayrıca bk. Yakup Şafak, “Mehmet Âmil Çelebi”, *Konya Ansiklopedisi* VI. Cilt.(2015): 275-276. Ayrıca bk.Şafak, “Son Dönemde Yaşamış Konyalı Mevlevîler”.

³²⁴ Yılmaz, “Kastamonu Mevlevî Dergâhı Hakkında Bazı Bilgiler”,

³²⁵ Saffet Tanman, *İlgaz Dağları'ndan Batnas tepelerine*, (İstanbul: YKY, 2008), 112.

³²⁶ Yılmaz, “Kastamonu Mevlevî Dergâhı Hakkında Bazı Bilgiler”,

³²⁷ Durma, “Kastamonu'da Mevlevîlik”.

isteklerinin yerine getirilemeyeceđi³²⁸ belirtilerek olumsuz cevap verilmiştir. Soyadı Kanunu'ndan sonra *Keymen* soyadını aldığı tespit edilen Tahir Âmil Çelebi'nin İsmet Hanım ile evli olduğu, Gevher ve İklil isminde iki kızı ve Süha Âmil Çelebi Keymen isminde bir oğlu olduğu bilinmektedir. Muzdarip bulunduğu rahatsızlıktan dolayı 7 Eylül 1953'te ölmüş ve aile kabristanı olan Sahrayı Cedid Mezarlığı'na defnedilmiştir.³²⁹

³²⁸ CBDAB 30-18-1-1 Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), 15 - 61 – 9, Dosya Ek: 229-9

³²⁹ *Cumhuriyet Gazetesi*, Ölüm İlanı, 6.9.1953. 4. Sayfa.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KASTAMONU MEVLEVİHANESİ'NİN SOSYAL, KÜLTÜREL, EKONOMİK VE MİMARİ YAPISI

3.1 MEVLEVİHANENİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI

Çok yönlü sosyal kurumlar olarak kabul edilen tekke ve zaviyeler birçok alanda toplumsal hizmetler yürütmüşlerdir. Bugün çok değişik kurumlarca yürütülen çok sayıda görev ve hizmeti, siyasi coğrafyanın hemen tamamına gönüllü, istekli ve hızlı bir şekilde ulaştırmışlardır. Bu görev ve hizmetlerin devamlılığını sağlamak için tekke ve zaviyelerin ekonomik olarak güçlü olmaları ve bu konuda desteklenmeleri gerekmiştir. Nitekim zamanla düzenli giderleri olan bu yerlere, düzenli gelirler sağlamak amacıyla vakıflar tahsis edilmeye başlanmıştır ki daha ilk dönemlerinden itibaren Mevlevî zaviyelerine de vakıflar kurulduğu görülmektedir.

Kastamonu Mevlevîhanesi'ne, Dede Sultan ve Elvan Dede dönemlerinden itibaren vakıfların bağlandığı hem tapu tahrir defterleri ve şer'iyeye sicillerinden, hem de Hüsameddin Dede'nin yazısından anlaşılmaktadır.

XVI. yüzyılda Kastamonu merkezinde dokuz adet zaviye bulunduğu, Dede Sultan Zaviyesi'nin (Kastamonu Mevlevîhanesi) de bu zaviyelerden biri olduğu görülmektedir.³³⁰ Bunların dışında bir Kalenderhane ile iki tekkenin bulunduğu, bu kurumlara ait gelirler arasında köy, bahçe, çiftlik, dükkân, han, hamam gibi yerlerin gelirlerinin olduğu, bu gelirler sayesinde tekke ve zaviyelerin varlıklarını XIX. yüzyıla kadar sürdürebildikleri, 1925'te tekke ve zaviyelerin ilgası ile birlikte varlıklarını da kaybettikleri kaydedilmiştir.³³¹

Kastamonu Mevlevîhanesi'nin kuruluşundan itibaren sahip olduğu vakıf gelirleri Çakmak'ın çalışmasında bahsettiği, 1530 ve 1553 yıllarına ait iki tahrir defterinde (TT. d:438, 599-603; 456, 23-62) bulunan zaviye vakıfları ve bunların yıllık gelirlerini verdiği tabloda, Dede Sultan Zaviyesi'nin 1530 senesi yıllık geliri 5302 akçe iken, 1553

³³⁰ Abdullah Çakmak, "Kastamonu'da Dini Eğitimi Destekleyen Bir Müessese: Zaviye Vakıfları (XVI. Yüzyıl)", *Kastamonu Üniversitesi, III. Uluslararası Şeyh Şa'ban-ı Veli Sempozyumu*, (06-08 Mayıs 2016): 223.

³³¹ Çakmak, "Zaviye Vakıfları (XVI. Yüzyıl)", 223.

senesi yıllık geliri 6180 akçedir.³³² Tapu Tahrir Defterlerine göre (TT. d: 438, 599-600; 456, 24-6) Zaviye'ye ait vakıf gelirlerini Dede Sultan Hamamı, dükkân kiralari, bir adet değirmen, Dede Sultan Mahallesi'ndeki ev kiralari, Üyücek, Karasu, Boyundurcak ve Matrubviranı köyleri hasılatı ile Yörük Köyü'ndeki iki yerin kirası oluşturmaktadır.³³³

XVIII. yüzyıla gelindiğinde Dede Sultan Zaviyesi'nin gelir miktarlarının arttığı kaydedilmiştir. Zaviye'nin 14 Haziran 1731 tarihinde senelik geliri elli bin akçe ile Damga-yı Kirpas Mukataası'na dâhil olmuştur.³³⁴ 1739 yılının Mart ayından itibaren bir yıllığına sekizyüz yirmi kuruş bedel ile Seyyid Mehmed'e iltizam olarak verilmiştir. Dede Sultan ve Sarı Kavak Vakfı Zaviyedarı Bursavi Mehmed'in 4 Haziran 1740 tarihinde vefat etmesi üzerine Ali, senelik yetmiş bin akçe mal-ı maktu ile yerine zaviyedar olmuştur.³³⁵ Böylece XVI. yüzyıldan XVIII. yüzyıla gelinceye kadar zaviye gelirlerinin arttığı görülmektedir.

Başlangıçta Mevlevîhane olarak kurulmuş olan Dede Sultan Zaviyesi vakıflarına *"mahsus bulunan arâzi-i mevkûfenin vakıfnâmesi olmayıp kuyûd-u hakâni berat ve fermân-ı âli gibi bazı vesâik-i şeriyye ve evrâk-ı müsbetesi'nden"*³³⁶ mütevellid Kalender Mehmet Dede, Mevlevîhane'ye ait vakıfları ve gelirlerini tespit ettirerek Mevlevîhane'ye tekrar kazandırmaya muvaffak olmuştur.³³⁷

Dede Sultan Zaviyesi'ne bağlı olan Kastamonu ve kazaları H.1266/M.1849/1850 senesi hâsılatının ortaya çıkarılmasına dair Dersaadet'ten Kastamonu valisine yazılan yazıda Kastamonu Mevlevîhanesi'ne ait XIX. yüzyıldaki vakıf gelirleri senelik üçbin beşyüz kuruş ile Mehmet Ragıp Ağa'nın uhdesinde olduğu görülmektedir.³³⁸ Defter-i Hakani kaydı bulunan ve Kastamonu Mevlevîhanesi'ne ait olan vakıflar tespit ettirilerek Mehmet Kalender Dede uhdesine verilmiştir.³³⁹

Mevlevîhaneler postnişinliği Konya'da Çelebi Efendi Hazretleri'nin icazetnameleri ile tasarruf olunageldiğinden dolayı H. 1266/ M. 1849/1850 yılında

³³² Çakmak, "Zaviye Vakıfları (XVI. Yüzyıl)", 223.

³³³ Çakmak, "Zaviye Vakıfları (XVI. Yüzyıl)", 229-231.

³³⁴ Ömer Döşemetaş, "Şer'iyye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kastamonu Kazâsı (1725-1750)", (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2019): 203-204.

³³⁵ Döşemetaş, "Kastamonu Kazâsı (1725-1750)", 203-204.

³³⁶ KMMA, Dosya: 49/15.

³³⁷ A. MKT.NZD. 194-43.

³³⁸ A. MKT.MVL. 79-86.

³³⁹ A. MKT.MVL. 79-86.

“Kastamonu’da vaki Dede Sultan Zaviyesi vakfına ve postnişinlik cihetine müma-ileyh Kalender Dede’ye tevcihine” hükmedilmiştir.³⁴⁰ Bu tarihten itibaren “evkaf-ı hümayun hazinesine aid olan üç bin beş yüz kuruş zaviye-i mezkure postnişini mümaileyh Kalender Dede tarafından sene-be sene Kastamonu mal sandığına teslim ve itası”³⁴¹ istenmiştir. Maliye hazinesine ait fazlası ile ilgili olarak “zaviye-i mezburenin tamir ve temimiyle fukara dervişânın taamiyesine sarf ve ifa olunmak üzere şeyh müma-ileyh tarafından sarf ve takzim olunması” Kastamonu valisine bildirilmiştir.³⁴² Böylece Kastamonu Mevlevîhanesi’ne Kalender Mehmet Dede döneminde mukaddemce dergâha bağlı olan vakıflar senelik yirmi bin on bir buçuk kuruş bedel ile tekrar verilmiştir.³⁴³

12 Mayıs 1910 tarihli devir defterinde Sait Hemdem Dede’den Ahmet Remzi Dede’ye devreden Mevlevîhane’nin ekonomik durumu, aslı 60026 kuruş, mal sandığından alınan 78901 kuruş ve bakayası 21124 kuruştur.³⁴⁴ Aynı defterde masraflar toplamı ise 81741 kuruş olarak belirtilmiştir.³⁴⁵ Vuku bulan tahsilât toplamı ise 70158 kuruş, fark 11582 kuruştur. Ahmet Remzi Dede Mevlevîhane’yi 16534 kuruş borç ile devr almış bu borcun 7652 kuruşu ödenmiş, geriye 18881 kuruş borç kalmıştır.³⁴⁶

27 Nisan 1330/ 10 Mayıs 1914 tarihli Mehmet Âmil Çelebi dönemine ait hesap kaydına göre R. 328/M. 1912 senesinde Dede Sultan Vakfı mebalîğ miktarı 55704 kuruş iken R. 329/ M. 1913 senesinde Dede Sultan Vakfı mebalîğ miktarı 48924 kuruştur.³⁴⁷

Gelirleri azalan Kastamonu Mevlevîhanesi’nin bu dönemde içerisinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar yazışmalara yansımıştır. Senelik aşar bedeli olan kırk sekiz bin kuruşun kırk binini Remzi Dede tahsil ettiğinden Dergâh-ı Şerifin Konya’ya mesârif-i zaruriye vermesi mümkün görünmemekte olduğu belirtilmiştir.³⁴⁸ Gıda ihtiyaçlarından başka, türbedar, aşçı ve sairenin aylık maaşı olan yaklaşık sekiz yüz kuruşun ne suretle ödeneceği ve Dergâh-ı Şerifin “sene-i atıye tahsilâtı zamanına kadar

³⁴⁰ A..MKT.MVL. 79-86.

³⁴¹ A..MKT.MVL. 79-86.

³⁴² A..MKT.MVL. 79-86.

³⁴³ A..MKT.MVL. 79-86.

³⁴⁴ KMMA, Dosya 237/1.

³⁴⁵ KMMA, Dosya 237/1.

³⁴⁶ KMMA, Dosya 237/1.

³⁴⁷ KMMA, Dosya 237/11.

³⁴⁸ KMMA, Dosya: 74/18.

suret-i idaresinin” mümkün görünmediği Mehmet Âmil Çelebi tarafından Konya’ya yazılan 11 Kanunu Sani 329/ 24 Ocak 1914 tarihli yazıdan anlaşılmaktadır.³⁴⁹

3.2 MEVLEVÎHANE’NİN FİZİKİ VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Günümüzde ayakta bulunmayan Mevlevîhane binasının, kareye yakın dikdörtgen planlı, ahşap duvarlı, kiremit kaplı, kırma çatılı olduğu belirtilmiştir.³⁵⁰ Halen kullanılmakta olan hamamın doğu bitişiğinde sığıntı bir binadan ibaret olduğu ve içinde altı boş bir lahit bulunduğu aktarılmıştır.³⁵¹ Mevlevîhane binasının, M.1672-1673 yıllarında semahane, mutfak ve diğer tamir gerektiren bölümlerinin onarıldığı, M. 1766, 1892 ve 1912 yıllarında tekrar bakım yapıldığı, 1916-1917 yıllarında ise onarım için Tahir Âmil Çelebi tarafından bir komisyon kurularak tamir ve onarım yapıldığı anlaşılmaktadır.³⁵²

1925 yılında yayımlanan Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Ünvanların Men ve İlgasına Dair 677 Sayılı Kanunla bütün tekkeler gibi Kastamonu Mevlevîhanesi de kapatılmıştır. Tekke ve zaviyelerin kapanmasının ardından 1935 yılından önce bir süre Kız Orta Mektebi’nin jimnastik salonu olarak kullanıldığı belirtilmiştir.³⁵³ Bu dönemde Mevlevîhane’deki mezarların başka yerlere nakledildiği ve Dergâh’ın 1952 yılından önce yıkılmış olduğu, Mevlevîhane yıkılıp yerine İmam-Hatip Okulu inşa edilirken Süleyman Paşa’nın mezarının da İsmail Bey Türbesi haziresine nakledilmiş olduğu kaydedilmiştir.³⁵⁴ İcra Vekilleri Heyeti’nin, Kastamonu’daki Celaleddin Dede Sultan Vakfı’ndan 3889,87 m²’lik Mevlevîhane mahallinin İmam-Hatip Okulu yapılmak üzere hazineye satılmasına dair kararı bu bilgiyi teyit etmektedir.³⁵⁵

3.3 DEDE SULTAN HAMAMI

Mevlevîhane’nin hemen bitişiğinde inşa edilen ve Mevlevîhane’ye vakfedilen, Dede Sultan Hamamı ile ilgili Vakıflar Genel Müdürlüğü verilerine dayanılarak

³⁴⁹ KMMA, Dosya: 74/18.

³⁵⁰ Durma, “Kastamonu’da Mevlevîlik”.

³⁵¹ KMMA, Dosya: 49/15.

³⁵² Durma, “Kastamonu’da Mevlevîlik”.

³⁵³ Durma, “Kastamonu’da Mevlevîlik”.

³⁵⁴ Durma, “Kastamonu’da Mevlevîlik”.

³⁵⁵ CBDAB 30-18-1-2 Kararlar Daire Başkanlığı (1928-), 151-71-2, Dosya Ek:68-59.

hazırlanan bir çizim bulunmaktadır. Bu çizimle birlikte hamama ait mimari bir tanım yapılarak, hamamın kuzey-güney yönünde uzanan dikdörtgen bir saha üzerine, ortası kubbeli enine sıcaklıklı ve çifte halvetli olarak inşa edildiğini, beden duvarlarının ve soyunmalık yerinin tamamıyla yenilenmiş olduğu belirtilmiştir. Soyunmalık bölümüne kuzey cephede bulunan yuvarlak kemerli bir kapıdan geçildiği doğu, batı ve kuzey cephelerinde üstte ikişer pencere bulunduğu kaydedilmiştir.

İçten ahşap tavan ve bir kubbe, dıştan kiremit kaplı bir çatı ile örtülü olan soyunmalık bölümünden başka kubbede aydınlatma feneri, bölümün ortasında fiskiyeli sekizgen bir havuz olduğu, soyunmalıktan soğukluk bölümüne geçilen bir kapı bulunduğu aktarılmıştır.³⁵⁶

H. 1086, M. 1675-1676 yılında meydana gelen bir depremde yapının harap olduğu, mimarbaşı Şaban'ın idaresinde onarıldığı, ayrıca H. 1180, M. 1766-1767 yılında kazan, kapı, şadırvan ve diğer yerlerin tekrar onarıldığı, 1948 ve 1964 yıllarında yine onarım gördüğü anlaşılmaktadır.³⁵⁷ Kayıtlarda hamamın Dede Sultan Zaviyesi vakfına ait olmasından dolayı kiraya verildiği, bizzat işletilmediği anlaşılmaktadır.³⁵⁸ Bununla birlikte tamir ve tadilat masraflarının yine Mevlevîhane tarafından karşılandığı, dervişlerin hamamdan istifade etmeleri karşılığında hamam niyazı ödendiği de anlaşılmaktadır.³⁵⁹ Dede Sultan Hamamı ismiyle günümüzde hizmetine devam etmektedir.

3.4 MEVLEVÎHANE KÜTÜPHANESİ

Kastamonu Mevlevîhanesi'ne ait ayrı bir kütüphane binası ya da bölümüne rastlanmamıştır.³⁶⁰ Durma, kütüphanenin Mevlevîhane yapısının dâhilinde olduğunu ve 1925 yılı kent planında Mevlevîhane önünde Dedeler Köprüsü yanında yer alan yapının

³⁵⁶ Bilici, "Kastamonu'da Türk Devri Mimarisi ve Şehir Dokusunun Gelişimi", 151.

³⁵⁷ Bilici, "Kastamonu'da Türk Devri Mimarisi ve Şehir Dokusunun Gelişimi", 111.

³⁵⁸ Kastamonu Mevlevîhanesi postnişinliğinin Saîd Hemdem Dede'den Ahmet Remzi Dede'ye devir edilmesine dair hazırlanan, Kastamonu Mevlevîhanesi'nin Üç yüz Yirmi Altı Senesi İbtidâsından Üç yüz Yirmi Yedi Senesi Mart Nihayetine Kadar Varidât ve Mesârifât Defteri'nde, hamam ile dükkân arsasının 326 senesi vergisi 225 kuruştur. KMMA, Dosya: 74/22.

³⁵⁹ "Hamama müceddiden isale edilen İzmirlioğlu Marlendiz'in mesarifi 950 kuruş, hamamın kazan ve külhan ve kubbesinin tamiriyle ahşap kubbenin mesarifi-i inşaîyyesi 4000 kuruş, dedegânın hamam niyazı 15 Kanunu Sani 327 ilânihaye Mart 327 bedeli 125 kuruştur." KMMA, Dosya: 74/22.

³⁶⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Kastamonu'da öğretmenlik yaptığı dönemde, Açığsöz Gazetesi'nde 1921 yılında yayınlanan *Kastamonu Kütüphaneleri* adlı makalesinde bahsi geçen 10 kütüphane arasında Mevlevîhane Kütüphanesi bulunmamaktadır. Muhtemelen ayrı bir yapı olmamasından kaynaklanmaktadır.

bu yıllarda tamir edildiğini aktarmıştır.³⁶¹ Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan 1948-1949 yıllarına ait bir harita verilerine dayanılarak hazırlanan ve Kastamonu kütüphanelerinin 1926 yılından sonraki durumlarını gösteren listede Mevlevîhane Dergâhı Kütüphanesi'nin yıkılmış olduğu belirtilmiştir.³⁶²

Tekke ve zaviyelerin kapatılması ile birlikte vilayetlerdeki cami, medrese, türbe ve dergâhların kütüphanelerindeki her türden yazılı ve basılı eser 1925 yılından itibaren yeni kurulan kütüphanelerde toplanmaya başlanmıştır. Kastamonu'da medrese ve dergâhlardaki eserlerin de toplanmaya başlanmasıyla birlikte Kastamonu Mevlevîhanesi Kütüphanesi'ndeki eserlerin sayımı yapılarak Kastamonu Memleket Kütüphanesi'ne devredilmiştir.³⁶³

Memleket Kütüphanesi, sonraki yıllarda İl Halk Kütüphanesi ismini almış, 2013 yılında Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi'nin kurulmasıyla İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan bu eserler Yazma Eserler Kütüphanesi'ne devredilmiştir.³⁶⁴ Kastamonu Mevlevîhanesi'nden Yazma Eserler Kütüphanesi'ne devredilmiş kitaplar 58/1 numaralı demirbaş kaydında bulunmakta olup bunlardan 7'si yazma, 2'si basma eserdir. Bu eserlerden 6'sı Türkçe, 2'si Arapça ve 1'i Farsça olmak üzere toplam 9 adet kitap bulunmaktadır.³⁶⁵ Bu eserler, 1 adet Kelam-ı Kadim, 6 adet Mesnevi Şerh-i Abidin Paşa, 1 adet Kıssa-i Saib ve 1 adet Risale-i Cevher'id-Deriye Şerhu'l-Ukûdi'il-Lü'lü'yye'dir.³⁶⁶

3.5 KULLANILAN EŞYALAR

Hüsameddin Dede, Konya Mevlevî Dergâhı'na sunduğu yazısında, Kastamonu Mevlevîhanesi'ne ait eşya ve demirbaşlara dair “*Mevlevî hanelerimizde kâdimen mevcut olan demirbaş eşya mûrur-ı eyyam ile sarf ve istihlak edilenlerin içerisinde Kastamonu dergâhı umûmen tefvikle birinciliği ihraza elyaktır*” diyerek kendi zamanına

³⁶¹ Durma, “Kastamonu'da Mevlevîlik”.

³⁶² Mehmet Serhat Yılmaz, “Kastamonu Medrese ve Dergah Kütüphanelerindeki Yazma ve Basma Eserlerin Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesine Devri”, *Kastamonu Üniversitesi III. Uluslararası Şeyh Şa'ban-ı Veli Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (06-08 Mayıs 2016): 278.

³⁶³ Yılmaz, “Yazma ve Basma Eserlerin Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesine Devri”, 276.

³⁶⁴ Yılmaz, “Yazma ve Basma Eserlerin Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesine Devri”, 276.

³⁶⁵ Yılmaz, “Yazma ve Basma Eserlerin Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesine Devri”, 280.

³⁶⁶ Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi, Kastamonu Merkez Kütüphanesine ait Kitap ve Risale-i Mübin Defteri, 58/1.

kadarki süreçte eşya ve demirbaşların nasıl hoyratça kullanılageldiğinden yakınmıştır.³⁶⁷ Mevlevîhane'nin eşya ve demirbaşlar açısından içinde bulunduğu durumu, Ahmet Remzi Dede Efendi'ye devir ve tesliminde beş on parça bakır eşya ve semahanede bulunan bir miktar halı ve kilim parçalarından ibaret kullanılamayacak durumda eşya kaldığını belirtmiştir.³⁶⁸

Mehmet Kalender Dede'nin postnişinliğinden beri güçlükle toplanıp temin edilen eşyalar “*Sait Hemdem Efendi'nin hin-i azlinde haftalarla Dergâh-ı Şerifden eşya taşıtırılmış ve bir mikdar cüz'isi de iki hücreye vaz' edilip kapıları muma ileyh tarafından tahtim edilmiştir ki şimdi kendisi haphane-i umumide eşyalar da hücrelerde mevkufdur*”³⁶⁹ diyerek özetlemiştir.

Kullanılan eşya ve demirbaşlar *Kastamonu Mevlevîhanesi'nin Üçyüz Yirmi Altı Senesi İbtidasından Üçyüz Yirmi Yedi Senesi Mart Nihayetine Kadar Varidât ve Mesârifât Defteri*'nde, daire ve hücrelere mümkün mertebe oturulacak kadar alınan eşya, lamba, mangal, soba, maşa, fincan ve üç at olarak sayılmıştır.³⁷⁰

3.6 MEVLEVÎHANEDE BULUNAN GÖREVLİLER

Kastamonu Mevlevîhanesi görevlilerine ve bu görevlilerin aldıkları ücretlere dair en mufassal bilgi, meşihatın Sait Hemdem Dede'den Ahmet Remzi Dede'ye devir edilmesine dair hazırlanan *Kastamonu Mevlevîhanesi'nin Üç yüz Yirmi Altı Senesi İbtidâsından Üç yüz Yirmi Yedi Senesi Mart Nihayetine Kadar Varidât ve Mesârifât Defteri*'nden elde edilmiştir. Bu defterden elde edilen verilere göre Kastamonu Mevlevîhanesi görevlileri ve bir yıllık maaş miktarları şu şekildedir.³⁷¹

Postnişin: Posta oturan demektir, şeyhler için bu tâbir kullanılmıştır.³⁷² Postnişin Sait Hemdem Efendi'nin Mayıs 325 (Mayıs 1909) ilânihaye Şubat 327 (Mart 1912) maaşı 10000 kuruştur.³⁷³

Ser Tabbâh: Mevlevîlikte kullanılan bu tabir Konya'daki Mevlânâ makamında, ser-tarik Dede'den sonra gelen bir rütbe için kullanılmıştır. Tekkenin dünyevi işleri, ser-

³⁶⁷ KMMA, Dosya: 49/15.

³⁶⁸ KMMA, Dosya: 49/15.

³⁶⁹ KMMA, Dosya: 49/15.

³⁷⁰ KMMA, Dosya: 74/22.

³⁷¹ KMMA, Dosya: 74/22.

³⁷² Gölpınarlı, *Mevlânâdan Sonra Mevlevîlik*, 335. Ayrıca bk. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, (Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 1996), 867.

³⁷³ KMMA, Dosya: 74/22.

tabbaha bırakılmıştır. Yeni intisab edenlerin terbiyesi ile de meşgul olmuştur.³⁷⁴ Ser tabbah Hayri Dede'nin Mayıs 325 (Mayıs 1909) ilânihaye Mart 327 (Nisan 1912) maaşı 2200 kuruştur.³⁷⁵

Ser Nâyi: Ney çalan kişilere denilmektedir. Ancak neyzen tâbiri daha çok kullanılmıştır. Baş ön eki ile neyzen başı anlamına gelmektedir. Ser Nâyi Emin Dede'nin Mayıs 325 (Mayıs 1909) ilânihaye Mart 327 (Nisan 1912) maaşı 2320 kuruştur.

Kudümzen: Tekke musikisi enstrümanlarından biri de kudümdür. Gövdesi bakır veya pirinçten yapılmış olup, yanyana iki tane olarak kullanılmıştır. Mevlevîler arasında yaygın olarak kullanılmıştır.³⁷⁶ Kudümzen Hüseyin Dede'nin Mayıs 325 (Mayıs 1909) ilânihaye Mart 327 (Nisan 1912) maaşı 1188 kuruştur.³⁷⁷

Meydancı: Mevlevî Dergâhlarındaki meydan hizmetlerine bakan, mukabeleden önce şeyhin postunu semahanedeki yerine seren, âyinden sonra kaldıran, yemek ve mukabele vaktini duyuracak dervişe sala vermesini emreden görevliye Meydancı veya Meydancı Dede, yardımcısına da Meydancı Yamağı denilmiştir.³⁷⁸ Meydancı Ali Dede'nin Haziran 325 (Haziran 1909) ilânihaye Mart 327 (Nisan 1912) maaşı 720 kuruştur.³⁷⁹

Kazancı: Mevlevîlikte mutfak, yeni dervişler için ilk terbiye ve hizmet mahalli olmuştur. Mutfağın en kıdemli ve önde gelen görevlisine Kazancı Dede denilmiştir. Bu zat ser-tabbâhın yardımcılığı görevini üstlenmiştir. Kazancı Dede, çilesini bitirmiş yetenekli kişiler içinden seçilmiştir. Kazancı Dede, zaman içinde yükselerek ser-tabbâh olabilmekteydi.³⁸⁰ Kazancı Hüsnü Dede'nin Eylül 325 (Eylül 1909) ilânihaye Mart 327 (Nisan 1912) maaşı 72 kuruştur.³⁸¹

İmam Efendi: İmamın Mayıs 325 (Mayıs 1909) ilânihaye Mart 327 (Nisan 1912) maaşı 550 kuruştur.³⁸²

³⁷⁴ Cebecioğlu, "Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü", 236.

³⁷⁵ KMMA, Dosya: 74/22.

³⁷⁶ Cebecioğlu, "Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü", 159.

Ayrıca bk. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 525.

³⁷⁷ KMMA, Dosya: 74/22.

³⁷⁸ Cebecioğlu, "Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü", 182.

³⁷⁹ KMMA, Dosya: 74/22.

³⁸⁰ Cebecioğlu, "Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü", 151.

³⁸¹ KMMA, Dosya: 74/22.

³⁸² KMMA, Dosya: 74/22.

Türbe-i Şerif Bevvabı: Arapça kapıcı demektir. Mevlânâ türbesindeki türbedarlara bevvab denilmekteydi.³⁸³ Türbe kapısını açıp kapamakla görevli oldukları için, kendilerine bu isim verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin son döneminde okullardaki kapıcılar da aynı isimle anılmıştır.³⁸⁴ Türbe-i Şerif Bevvabı Derviş Hasan'ın Mayıs 325 (Mayıs 1909) ilânihaye Mart 327 (Nisan 1912) maaşı 220 kuruştur.³⁸⁵

Aşçı: Mayıs 325 (Mayıs 1909) ilânihaye Mart 327 (Nisan 1912) maaşı 1180 kuruştur.³⁸⁶

Berber: Mayıs 325 (Mayıs 1909) ilânihaye Mart 327 (Nisan 1912) maaşı 198 kuruştur.³⁸⁷

Derviş: Arapça karşılığı fakir ve çoğulu fukara olarak kullanılmıştır. Tasavvuftaki manâsıyla, bir şeyhin tabiiyet ve terbiyesi altında bulunan kişi demektir.³⁸⁸ Derviş Seyyid'in Mayıs 325 (Mayıs 1909) ilânihaye Mart 327 (Nisan 1912) maaşı 216 kuruştur.³⁸⁹

Hademe: Dergâhın günlük temizlik bezeri işlerine bakan görevlilerdi. Hademe Mustafa'nın Haziran 325 (Haziran 1909) ilânihaye Teşrin-i Evvel 327 maaşı 140 kuruştur. Hademe Abdullah'ın Mayıs 325 (Mayıs 1909) ilânihaye Mart 327 (Nisan 1912) maaşı 200 kuruştur.³⁹⁰

Ser-Semaî: Mevlevî ayini sırasında, semahanede dolaşıp, sema edenlerin birbirine çarpmamalarını ve düzeni bozmamalarını sağlayan dedeye, semazen başı denilmekteydi. Semazen başı, sema'ı iyi yapanlardan seçilmiştir. Yeni başlayanlara sema usûlünü, o öğretmiştir.³⁹¹ Ser-Semaî İsmail Efendi'nin Mart 327 (Mart 1912) ilânihaye Mart 327 (Nisan 1912) maaşı 18 kuruştur.³⁹²

Semazen: Farsça, sema eden demektir.³⁹³ Semazen Derviş Mehmet Ali'ye ödenen 200 kuruştur.³⁹⁴

³⁸³ Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 93. Ayrıca bk. Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1996), 305.

³⁸⁴ Cebecioğlu, "Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü", 36.

³⁸⁵ KMMA, Dosya: 74/22.

³⁸⁶ KMMA, Dosya: 74/22.

³⁸⁷ KMMA, Dosya: 74/22.

³⁸⁸ Cebecioğlu, "Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü", 61.

³⁸⁹ KMMA, Dosya: 74/22.

³⁹⁰ KMMA, Dosya: 74/22.

³⁹¹ Cebecioğlu, "Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü", 233.

³⁹² KMMA, Dosya: 74/22.

³⁹³ Cebecioğlu, "Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü", 234.

Âyinhan: Mevlevî tarikatının zikri olan sema esnasında âyin-i şerif okuyanların her biri bu adla anılmaktadır. Âyinhanlar, semahânenin yüksekçe bir yeri olan ve mutriphâne denilen yerinde sazlarla beraber oturur ve âyin okurlardı.³⁹⁵ Âyinhan Derviş Hasan'ın Mayıs 325 (Mayıs 1909) ilânihaye Mart 327 (Nisan 1912) maaşı 100 kuruştur.³⁹⁶

Dergâh-ı Şerif Kâtibi: Dergâhın resmi ve mali işlerine bakan görevlidir. Dergâh-ı Şerif Kâtibi Sait Efendi'nin Mayıs 325 (Mayıs 1909) ilânihaye Mart 327 (Nisan 1912) maaşı 3300 kuruştur.

Hüsameddin Dede, Kastamonu Mevlevîhanesi'nde “*sahib-ül burhan Cenab-ı Dede Sultan Kudduse Sirrahul Mennan Efendimiz hazretlerinin huzur-ı lami'innurunda duâyı tevahir, ömrü ikbal kerimânelerine terdifen Dedegân ve Muhibbân ile her subhu şam tazarru'l niyazda bulunmağa say'u ihtimam edilmekte*” olduğunu aktarmıştır.³⁹⁷ Ayrıca Dergâh-ı Şerifte mevcut bulunan zabitan ve dervişan içerisinde henüz meşihat ve ser-tabbah ve türbedarlığa salih ve müstehak bir kimsenin bulunmadığını ancak Dergâh-ı Şerifin neyzen ve naathânının oldukça mûsikîşinas ehil ve erbâb dedelerinden olduğunu da aktarmıştır.³⁹⁸ Kastamonu Mevlevî Dergâhı'nda mesnevihanlık Ahmet Remzi Dede Efendi tarafından ifâ edilmekte olduğu gibi fen-i musîkîde oldukça maharetleri bulunan neyzen ve âyinhan mevcut bulunması hasebiyle dervişan ve salikândan arzukeş bulunanlara da Remzi Dede tarafından eğitim verilmekte olduğu kaydedilmiştir.³⁹⁹

Mehmet Âmil Çelebi döneminde ise türbedar, aşçı ve sairenin görevliler arasında olduğunu *mahi maaşatı* ile ilgili durumlarını Konya Mevlânâ Dergâhı'na bildirdiği yazıdan anlaşılmaktadır.⁴⁰⁰ Âmil Çelebi 29 gönüllü dervişle birlikte Mücahidin-i Mevlevîye Alayı'na katılmak üzere Çankırı, Ankara ve Afyon üzerinden Konya'ya giderken yanındaki gönüllü dervişlerden biri de Ahmet Remzi Dede ile Kastamonu'ya gelmiş olan Mısır çilekeşlerinden Giritli Hayrî'dir.⁴⁰¹ Mehmet Âmil

³⁹⁴ KMMA, Dosya: 74/22.

³⁹⁵ Cinuçen Tanrıkorur, “Âyinhan”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, erişim 14.01.2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ayinhan>.

³⁹⁶ KMMA, Dosya: 74/22.

³⁹⁷ KMMA, Dosya: 49/15.

³⁹⁸ KMMA, Dosya: 49/15.

³⁹⁹ KMMA, Dosya: 49/15.

⁴⁰⁰ KMMA, Dosya: 74/18.

⁴⁰¹ KMMA, Dosya: 74/03. Ayrıca bk. Avcı, “Kastamonu'dan Şam'a: Mevlevi Alayı”, 3.

Çelebi'nin maiyetinde Mücahidin-i Mevlevîye Alayı'na katılmış ve *Mısır Yolunda İlhamât-ı Cihâd* isimli eseri ile bu sürece ışık tutmuştur.

Kastamonu Mevlevîhanesi'nin bir diğer görevlisi de Meydancı Dede namıyla anılan Mevlevî Eşref Dede'dir.⁴⁰² Kastamonu Mevlevîhanesi'ne 1918 yılında geldiği ve Mehmet Âmil Çelebi'nin hizmetine girdiği kaydedilmiştir. Âmil Çelebi'nin Konya Mevlânâ Dergâhı'ndaki şeyhliği esnasında kendisine eşlik eden Eşref Dede 1922 senesinde Kastamonu'ya geri dönmüş ve Tahir Âmil Çelebi'nin hizmetine girmiştir. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla birlikte Eşref Dede'nin dedeliği de sona ermiştir. *Mesti* mahlasını kullanan Eşref Dede'nin tasavvufi şiirleri ihtiva eden bir divan yazdığı aktarılmıştır.⁴⁰³

⁴⁰² Mehmet Serhat Yılmaz, "Mevlevî Eşref Dede (1882-1962)", 25 Temmuz 2018, erişim 27.12.2019. <https://www.kastamonuilkhaber.com/makale/mevlev-esref-dede-1882-1962-m946.html>.

⁴⁰³ Yılmaz, "Mevlevî Eşref Dede (1882-1962)".

SONUÇ

Mevlânâ Celaleddin-i Rûmi'nin ölümünden sonra, Hüsameddin Çelebi ve Sultan Veled tarafından kurulup kurumsallaştırılan, Ulu Arif Çelebi ve sonrasında gelen Çelebilerin faaliyetleriyle kısa bir süre içerisinde Anadolu'da çok geniş bir alana yayılan Mevlevîlik tarikatının ayin ve erkânı da Pir Adil Çelebi (ö. 1460) zamanında belirlenerek bir sisteme kavuşturulmuştur.

Mevlevîlik, devam eden dönemlerde de Osmanlı toplumunda, özellikle şehirlerde, entelektüel çevrelerde ve devlet kademelerinde karşılık bulmaya devam etmiş ve imparatorluk sathına yayılarak Mısır'dan Balkanlara kadar geniş bir sahada hayat bulmuştur. Ortaya çıktığı XIII. yüzyıldan 1925 yılında çıkartılan tekke ve zaviyelerin kapatılmasına ilişkin kanunla faaliyetlerine son verilmesine kadar geçen süreçte Mevlevîlik, Türk toplumunu derinden etkileyen ve iz bırakan tarikatlardan birisi olmuştur.

Mevlevîlik Kastamonu'ya Candaroğulları döneminde Ulu Arif Çelebi'nin ziyaretleri ve faaliyetleri sayesinde gelmiş ve nihayet burada bir zaviye kurulmuştur. İncelenen kaynaklarda Kastamonu Mevlevîhanesi ya da Dede Sultan Zaviyesi olarak adlandırılan Mevlevî Dergâhı'nın ilk yapısının Candaroğlu Süleyman Paşa konağında olduğu ve öldükten sonra paşanın bu konağın haziresine defnedildiği dolayısıyla burada medfun bulunan Dede Sultan ile Candari Süleyman Paşa'nın kabirlerinin Mevlevîhane haziresinde yan yana olmaları kuvvetle muhtemeldir. Tarihi bilgi ve belgelerin sınırlılıkları nedeniyle kuruluşu ve tarihi süreci hakkında bilgi edinmekte zorlanılan Kastamonu Mevlevîhanesi'nin bilinen ilk şeyhi Dede Sultan olup kendisine yoldaşlık yapan Elvan Dede ise ondan sonra dergâhın postuna oturmuştur. Ancak bilgi sınırlılığından dolayı ne Dede Sultan ne de Elvan Dede'nin kimliği ve kişiliğine dair bir şey söylemek güçtür. Mevlevîhane'nin tarihine önemli ölçüde ışık tutan kaynak ise XX. yüzyıl başlarında Mevlevîhane'de vekâleten postnişin olan ve Şeyh Ahmet Remzi Dede'nin kardeşi Hüsameddin Dede'nin yazısı olmuştur. Herhangi bir kaynağa dayandığını belirtmediği ve tarihsel hataların da tespit edildiği yazı yine de Kastamonu

Mevlevîhanesi'ne dair en mufassal malumatın bulunduğu kaynak olma özelliğini korumaktadır.

Çalışma neticesinde tespit edilen hususlar şu şekildedir:

- ✓ Mevlevîlik Ulu Arif Çelebi'nin seyahatleriyle Candaroğulları döneminde Kastamonu'ya gelmiş, Kastamonu Mevlevîhanesi'nin bilinen ilk şeyhi Dede Sultan olmuş ancak kuruluş tarihi tam olarak saptanamamıştır.
- ✓ Elvan Dede dönemini takiben köklü değişiklikler yaşanan dergâhta uzun süre Kadiri ve Nakşî tarikatlarının idaresi ile yol ve erkânı hâkim olmuştur. Dergâh nihayet İnebolulu Hacı Mehmet Kalender Dede'nin meşakkatli gayretleri sonucu tekrar aslına rücu ettirilerek Mevlevîhane'ye dönüşmüş ve Mehmet Kalender Dede postnişin olmuştur. Evvelce Mevlevîhane'ye ait olan vakıflar tekrar dergâha kazandırılarak Mevlevîhane'nin hayatîyeti ve yapılan hizmetlerin sürekliliği garanti altına alınmaya çalışılmıştır.
- ✓ Mehmet Kalender Dede'nin vefatı üzerine sırasıyla Sivaslı İbrahim Dede, Türbedar Halil Dede, Mehmet Sait Hemdem Dede, Ahmet Remzi Dede, Mehmet Âmil Çelebi ve son olarak Tahir Âmil Çelebi makam-ı meşihatte bulunmuşlardır.
- ✓ Zengin vakıflara sahip olmasına rağmen, şeyhliğin *ber mucceb-i tarikat* babadan oğula geçen bir memuriyete dönüşmesi sonrasında liyakatsiz şeyhlerin Mevlevîhane'ye postnişin olmaları, maddi kaynakların düzenli harcanamamasına ve Mevlevîhane'nin ekonomik sıkıntılar yaşamasına ve yine aynı şekilde post üzerinde nüfuz mücadelelerine sebep olmuştur. Gayri ahlaki fiil ve eylemlerde bulunan liyakatsiz şeyhlerin Mevlevîliğe ve Mevlevîhane'ye maddi, manevi zararlar verdiği, bu durumun halk ve devlet nazarında tepkiyle karşılandığı, hatta şikâyetlere konu olan şeyhin değiştirildiği görülmüştür. Bu tür hadiselerin hem Mevlevîhane'nin müntesipleri hem de sosyal ağları nezdinde olumsuz izler bıraktığı anlaşılmıştır.
- ✓ Tarikat içerisinde kişilik ve kabiliyetleri ile temayüz etmiş, Ahmet Remzi Dede gibi şeyhler ise bir zaviye olan Kastamonu Mevlevîhanesi'ni önemli bir âsitâneye dönüştürmüş, ilim ve irfanı ile irşad faaliyetlerine yer vererek, diğer dergâhlara da örneklik teşkil etmiştir.

- ✓ Diğer Mevlevîhanelerde olduğu gibi Kastamonu Mevlevîhanesi'nin de devlet ve toplumun içinde bulunduğu buhran dönemlerinde topluma önderlik ederek, postnişin Mehmet Âmil Çelebi öncülüğünde *Mücahidin-i Mevlevîyye Taburu*'na katılmak suretiyle devlete ve *din-i mübin-i islam'a* hizmet edilmeye çalışılmıştır.
- ✓ Kastamonu Mevlevîhanesi'nde Ahmet Remzi Dede başta olmak üzere, Giritli Hayri ve Meydancı Eşref Dede gibi şairlerin de bulunması Mevlevîhane'nin toplum açısından dini ve manevi olduğu kadar sosyal ve kültürel faaliyetler bakımından da önemli bir yere sahip olduğunu göstermiştir.
- ✓ Son olarak, kuruluşuyla kendi çevresinde bir mahalle teşekkülüne zemin hazırlayan başka bir deyişle bir iskân organizasyonunu sevk ve idare eden Mevlevîhane böylece şehrin dini, manevi, sosyal, ekonomik, kültürel ve sosyo-psikolojik yapısına olduğu kadar fiziki ve mimari dokusuna da önemli katkılar sunmuştur.

Mevlevîhane'nin bugün plansız ve çarpık şehirleşmeye kurban edilmesi ise üzüntü vericidir. Oysaki İslam kültür ve medeniyetinin önemli bir nüvesi olan ve yüzyıllar boyunca sosyal hayatın hemen her alanında görev ifa ederek önemli bir boşluğu dolduran Kastamonu Mevlevîhanesi'nin tarihi dokusuna uygun olarak asli yerinde tekrar inşa edilmesi, çevre düzenlemeleri ile birlikte şehrin sosyal, kültürel dokusuna ve yaşantısına önemli katkılar sunacaktır.

KAYNAKÇA

A) CUMHURBAŞKANLIĞI DEVLET ARŞİVLERİ BAŞKANLIĞI

30-18-1-2 / Kararlar Daire Başkanlığı (1928-) 151-71–2 Dosya Ek: 68-59.

30-18-1-1 / Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), 3 - 24 – 6, Dosya ek: 229-3.

30-18-1-1 / Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), 1-15-4.

30-18-1-1 / Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), 15 - 61 – 9, Dosya Ek:229-9.

İrade-i Meclis-i Vâlâ (İ. MVL)

İ.MVL. 218-7261.

Meclis-i Vâlâ (MVL)

MVL.701.30

Sadaret Mektûbî Kâlemi, Mühimme (A. MKT. MHM)

A.}MKT.MHM.114-9.

Sadaret Mektûbî Kâlemi, Nezâret ve Devâir (A. MKT. NZD)

A.}MKT.NZD. 194-43.

Sadaret Mektubi Kalemî Meclis-i Vala (A. MKT. MVL)

A.}MKT.MVL. 79-86.

Dâhiliye Nezareti Muhaberât ve Tensikât Müdüriyeti (DH. EUM. MTK)

DH.EUM.2.Şb, 4-20.

Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemî (DH. MKT)

DH.MKT. 2801-90.

Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Defterleri (DH. SAİDd.)

DH.SAİDd, 159-155.

Hatt-ı Hümayun Belgeleri (HAT)

HAT. 1354-52943.

Hazine-i Hassa Nezareti Memur Sicil Zarfları (HH. SAİD. MEM)

HH.SAİD.MEM, 35-5.

Maarif Nezareti Mektubi Kalemî (MF. MKT)

MF.MKT,1157-31.20.07.1328.

KONYA MEVLÂNÂ MÜZESİ ARŞİVİ (KMMA)

KMMA 49/15 No'lu Evrak.

KMMA 51/3 No'lu Evrak.

KMMA 74 No'lu Dosya.

KMMA 237 No'lu Dosya.

B) ŞER'İYYE SİCİLLERİ

KASTAMONU ŞER'İYE SİCİLİ, Defter No:13- Sıra No:93.

C) DİĞER KAYNAKLAR

Ahmet Lûtfi Efendi. *Vak'anüvîs Ahmet Lûtfi Efendi Tarihi*. Çev. Ahmet Hazarfen, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999.

Akdağ, Mustafa. *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*. İstanbul: Cem Yayınları, 1977.

Ali Sevim, Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*. Ankara: TTK, 1995.

Avcı, İsmail. "Kastamonu'dan Şam'a: Mevlevî Alayı Gönüllülerinden Giritli Hayrî Ve Manzum Seyahatnamesi". *Gazi Türkiyat Teknoloji Araştırmaları Dergisi*, Bahar sy 24 (2019).

Ay, Resul. "Selçuklu'dan Osmanlı'ya Sûfi Gruplarda Gaza Geleneği". *Kırıkkale Üniversitesi Birinci Dünya Savaşında Mevlevî Alayı ve Gönüllü Topluluklar Uluslar arası Sempozyumu*, Bildiriler Kitabı, (2016).

Ayan, Hüseyin. "Sefine-i Nefise-i Mevlevîyân'a Göre Mevlevîlik", *Selçuk Üniversitesi 8. Milli Mevlânâ Kongresi, Tebliğler*. 6-7 Mayıs (1996): 37-43.

Ayhan, Bahattin. *Çankırı (Tarih- Coğrafya- Ekonomi)*. Ankara: Nehir Matbaası, 1984.

Babinger, Franz ve Köprülü, Fuad. *Anadolu'da İslamiyet*. Çev. Ragıp Hulusi, İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.

Behçet, Mehmet. *Kastamonu Eski Eserleri (Kastamonu Âsâr-ı Kadimesi)*. Haz. Musa S. Cihangir, Kastamonu: Kastamonu Valiliği İl Özel İdaresi Yayınları, 1998.

Bilici, Z. Kenan. "Kastamonu'da Türk Devri Mimarisi ve Şehir Dokusunun Gelişimi". Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1991.

- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, erişim 6 Ocak 2020, <http://tasavvufkitapligi.com/i/uploads/429779tasavvuf-terimleri-ve-deyimleri-sozlugu.pdf>.
- Ceyhan, Semih. “Seyyid Burhâneddin”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, erişim 6 Ocak 2020. -
-<https://islamansiklopedisi.org.tr/seyyid-burhaneddin>.
- _____. “Şems-i Tebrîzî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, erişim 6 Ocak 2020, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sems-i-tebrizi>.
- Cumhuriyet Gazetesi, “Ölüm İlanı”, 6.9.1953. 4. Sayfa.
- Çakmak, Abdullah. “Kastamonu’da Dini Eğitimi Destekleyen Bir Müessese: Zaviye Vakıfları (XVI. Yüzyıl)”. *Kastamonu Üniversitesi, III. Uluslararası Şeyh Şa’ban-ı Veli Sempozyumu*, (06-08 Mayıs 2016).
- Demiryürek, Mehmet. “Kıbrıs Hala Sultan Tekkesi Şeyhleri Üzerine Bir Araştırma (1570-1878)”, *Belleten*, 2018, 483-510.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 1996.
- Döşemetaş, Ömer. “Şer’iyye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kastamonu Kazâsı (1725-1750)”. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2019.
- Durma, Abdulhalim. “Kastamonu’da Mevlevîlik”, *29.04.2014*, erişim 22 Aralık 2019. <http://www.kastamonur.com/kastamonuda-Mevlevîlik/>.
- Durukan, Aynur. “Beylikler Dönemi Kültür Ortamından Bir Kesit”. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, sayı: 9/10, Ankara, 2014. 391-502.
- Eflakî, Ahmet. *Ariflerin Menkıbeleri*, (çev. Tahsin Yazıcı), İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2012.
- Emecen, Feridun. *Saruhanoğulları ve Mevlevîlik*, İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları, 1995.
- Erdoğan Merçil, *Müslüman- Türk Devletleri Tarihi*, Ankara: TTK, 2000.
- Eyüpgiller, Kemal Kutgün. *Kastamonu Kent Tarihi (Fiziksel Gelişimi, Anıtsal Yapıları ve Konutları)*. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 1995.
- Fürüzanfer, Bediüzzaman. *Mevlânâ Celaleddin*. Çev. Feridun Nafiz Uzluğ, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1986.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Mevlânâ Celaleddin*. İstanbul: İnkılâp Yayınları, 1999.

- _____. *Mevlânâdan sonra Mevlevîlik*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2006.
- Göyünç, Nejat. “Osmanlı Devletinde Mevlevîler”, *Belleten*, c. 55, sy. 213, (Ağustos 1991): 351-355.
- Günel, Zerrin. “İsfendiyar Bey”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, erişim 18 Şubat 2020, <https://islamansiklopedisi.org.tr/isfendiyar-bey>
- Güzey, Ahmet Rifat. “Şer’iyye Sicillerine Göre 17. Yüzyıl Sonları ve 18. Yüzyıl Başlarında Kastamonu”. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2001.
- Haksever, Ahmet Cahit, “XX. Yüzyılda Üç Mevlevî Şeyhi: Veled Çelebi, Abdülbaki Baykara, Ahmet Remzi Akyürek”, *Tasavvuf ilmi ve Akademik Araştırma Dergisi* 6, sy. 14. (2005): 383-415.
- Huart, Clement. *Mevlevîler Beldesi Konya*, Çev. Nezhiz Uzel, İstanbul: Tercüman Yayınları, 1978.
- Işık, Zekeriya. “Hasan Balım Sultan Zaviyesi’nin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Tarihi”, *Turkish Studies Sosyal Bilimler* 13, sy. 3 (2018): 315-334.
- _____. “Manevi Ve Psikolojik Bir Unsur Olarak Osmanlı Ordusunda Şeyhler Ve Dervişler”. *Kırıkkale Üniversitesi Birinci Dünya Savaşında Mevlevî Alayı ve Gönüllü Topluluklar Uluslar arası Sempozyumu*, Bildiriler Kitabı, (2016).
- _____. *Devlet ve Tarikat*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2017.
- _____. *Şeyhler ve Şahlar*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2017.
- Işın, Ekrem. “Mevlevîliğin Tarihsel Temelleri: Sultan Veled ve Çelebilik Makamının Kuruluşu”. *Selçuk Üniversitesi III. Uluslar arası Mevlânâ Kongresi, Bildiriler*, 5-6 Mayıs 2003, 95-99.
- İnalçık, Halil. “Bayezid I”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, erişim 18 Şubat 2020, <https://islamansiklopedisi.org.tr/bayezid-i>
- İnançer, Ömer Tuğrul. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*. Haz. Ahmet Yaşar Ocak, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Karabulut, Ali Rıza. “Mevlevî Ahmet Remzi Dede (Akyürek)”. *Erciyes, Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, sy.68,(1983).
- Karakök, Tunay. “Candarogulları Beyliği Döneminde Sosyal ve Kültürel Hayata Dair Bir Değerlendirme”, *Kuzey Anadolu’da Beylikler Dönemi Sempozyumu, Kastamonu Eğitim Dergisi* 20, (2012).

- Kayaoğlu, İsmet. “Mevlânâ'nın Moğol Yöneticilerle Münasebeti”. *II. Mevlânâ Kongresi, Bildiriler*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 3-5 Mayıs 1986, 159-165.
- Korucuoğlu, Nevin. “Mevlânâ Celalettini Rûmî”. *Selçuk Üniversitesi X. Milli Mevlânâ Kongresi, Bildiriler Kitabı*, c.1, 2-3 Mayıs (2002): 197-203.
- Köprülü, Fuad. *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*. Ankara: TTK, 1999.
- _____. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.
- _____. *Türk Edebiyatında ilk Mutasavvıflar*. Haz. Orhan Köprülü, Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.
- Köstüklü, Nuri. “Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele’de Kastamonu Mevlevî Şeyhi Âmil Çelebi ve Ailesi (1910-1923)”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 30, sy 89, (Ocak 2014): 1-10.
- _____. “Gönüllü Mevlevî Taburu Niçin Ve Nasıl Teşekkül Etti”. *Kırıkkale Üniversitesi Birinci Dünya Savaşında Mevlevî Alayı ve Gönüllü Topluluklar Uluslar arası Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, (2016).
- Kuruca, Nazım. “XVI. Yüzyılda Kastamonu Sancağı Vakıf Tahrir Defteri”. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1995.
- Küçük, Sezai. “Halep Mevlevîhanesi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, erişim 19 Mart 2020, <https://islamansiklopedisi.org.tr/halep-Mevlevîhanesi>
- _____. “Mevlevîlerde Çocuk Şeyhler Ve Vekil Şeyhlik”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XV, sy. 27 (2013/1): 95-119.
- _____. “XIX. Asırda Mevlevîlik ve Mevlevîler”. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2000.
- Lewis, Franklin D. *Mevlânâ, Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı*, Çevirenler: Gül Çağalı Güven-Hamide Koyukan, İstanbul: Kabalcı Yayınevi. 2010.
- Maden, Fahri. “Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşîliğin Yasaklı Yılları”. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, 2010.
- _____. “Meclis-i Meşayih Kararlarında Bektaşîlik ve Bektaşî Tekkeleri” *IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşîlik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara, (2018),151-204.

- Maden, Fahri ve Eğilmez, Mustafa. "XIX. Yüzyılda Şeyh Şaban Veli Külliyesi", *Vakıflar Dergisi* sy 42, Aralık 2014, 51-67.
- Mazıoğlu, Hasibe. "Akyürek, Ahmet Remzi". *TDV İslam Ansiklopedisi*, erişim 7 Aralık 2019, <https://islamansiklopedisi.org.tr/akyurek-Ahmet-remzi>.
- Nicholson, Renold A..*Mevlânâ Celaleddin Rumi*, Çev. Ayten Lermioğlu, İstanbul, 1973.
- Ocak, Ahmet Yaşar. "Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevlevîler (XIII-XVIII. Yüzyıllar) Meselesine Kısa Bir Bakış", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi* , (II. Milletlerarası Osmanlı Devletinde Mevlevîhaneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya-Türkiye, Tebliğler), 20.
- _____. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- Önder, Mehmet. *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*. Ankara: Dönmez Yayınları, 1992.
- Ösen, Serdar. *Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatına Mevlevîlik 19. Yüzyıl*. İstanbul: Kitapyayınevi, 2015.
- Özaydın, Abdülkerim. "Danışmendliler", *TDV İslam Ansiklopedisi*, erişim 15 Ocak 2020, <http://islamansiklopedisi.org.tr/danismendliler#1>
- Ritter, Hemuth. *Mevlânâ Celaleddin-i Rumi ve Çevresi*, Çev. Rüstem Orhan, Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.
- Savi, Saime İnal. "Farsça Kaynaklarda Candaroğulları ve İsmail Bey", *Kuzey Anadolu'da Beylikler Dönemi Sempozyumu "Çobanoğulları-Candaroğulları-Pervaneoğulları"*, (ed. Halil Çetin), Çankırı Karatekin Üniversitesi Yayınları 2, (3-8 Ekim 2011).
- Serdar, Murat. "Kastamonu Mevlevîhanesi Postnişinlerinden Kayserili Ahmet Remzi (Akyürek) Dede". *Kastamonu'nun Manevi Mimarları, Kastamonu Üniversitesi II. Uluslar arası Şeyh Şa'ban-ı Veli Sempozyumu*, 4-6 Mayıs 2014. 305-319.
- Sutay, Gonca. "Moğol İstilasının Zorunlu Göçü İle Anadolu'da Yükselen Değer: Sultan'ul Ulema Bahaeddin Veled ve Ailesi", *International Journal of Social and Humanities Sciences*2, sy.1 (2018): 44-65, erişim 28 Aralık 2019, <http://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/537153>.
- Sümer, Faruk. "Selçuklular", *TDV İslam Ansiklopedisi*, erişim 7 Mayıs 2020, <https://islamansiklopedisi.org.tr/selcuklular#6>

- Şafak, Yakup. “Mehmet Sait Hemdem Çelebi’nin Hazırladığı Konya Mevlânâ Dergahı Postnişinleri Listesi”. *Nüsha, Şarkiyat Araştırmaları Dergisi, Yıl: XVI. Sayı: 43*, (2016).
- _____. “Mehmet Âmil Çelebi”, *Konya Ansiklopedisi VI. c.* (2015): 275-276.
- _____. “Şahabettin Uzluk’un Kaleminden Son Dönemde Yaşamış Konyalı Mevlevîler”, erişim 2 Ocak 2020, http://akademik.semazen.net/author_article_print.php?id=1118
- Şahin, İlhan. “Kastamonu”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, erişim 7 Mayıs 2020
<https://islamansiklopedisi.org.tr/kastamonu>.
- Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1996.
- Tanman, M. Baha. “Âsitâne”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, erişim 11 Aralık 2019,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/asitane--tekke>.
- Tanman, Saffet. *Ilgaz Dağları’ndan Batnas Tepelerine*, İstanbul: YKY, 2008.
- Tanrıkorur, Barihüda. “Geçmişte Mevlevî Âyîn-i Şerîfi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi 1. Uluslararası Sultan Dîvânî Ve Mevlevîlik Sempozyumu*, (27-29 Mayıs 2010): 185-209.
- _____. “Mevlevîyye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, erişim 2 Ocak 2020.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/mevleviyye>.
- Tanrıkorur, Cinuçen. “Âyinhan”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, erişim 14 Ocak 2020.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/ayinhan>.
- Temizel, Ali. “Birinci Dünya Savaşı Ve İstiklâl Harbi Yıllarında Çelebilik Makamında Bulunan Postnişinler”. *Kırıkkale Üniversitesi Birinci Dünya Savaşında Mevlevî Alayı ve Gönüllü Topluluklar Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (2016): 331-344.
- Topoğlu, Oğuz. “Amil Çelebi’nin Mezarı”, erişim 17 Ocak 2020,
<https://www.oguztopoglu.com/2014/02/amil-celebi-mezar-sahraycedit-mezarlg.html>
- Tosunoğlu, Ayşe. “XVI. Yüzyılda Kastamonu Sancağı”. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1984.
- Turan, Osman. *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul: Boğaziçi Yayınevi, 1993.

- Türkmen, Erkan. “Şems ve Mevlânâ”. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (2), (2010): 16-23, erişim 22 Aralık 2019. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cagsbd/issue/44612/554115>.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devleti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1984.
- _____. *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara: TTK, 1984.
- _____. *Büyük Osmanlı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi 1, 1988.
- Ünver, Süheyl, *Osmanlı İmparatorluğu Mevlevîhaneleri ve Son Şeyhleri. Mevlânâ Güldestesi*, İstanbul, 1964.
- Varlık, Çetin. “Candaroğulları Beyliği”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c: 8, İstanbul, (1992): 550.
- Yakupoğlu, Cevdet. “Dede Sultan Türbesi Kazan Dairesine Çevrildi”, erişim 02.01.2020, <http://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/kastamonu/dedesultanin-turbesi-kazan-dairesine-cevrildi-10299669>.
- Yılmaz, Mehmet Serhat. “Kastamonu Medrese ve Dergâh Kütüphanelerindeki Yazma ve Basma Eserlerin Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesine Devri”. *Kastamonu Üniversitesi III. Uluslararası Şeyh Şa’ban-ı Veli Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 06-08 Mayıs 2016.
- _____. “Kastamonu Mevlevî Dergâhı Hakkında Bazı Bilgiler”. *25 Ağustos 2018*, erişim 29 Aralık 2019. <https://www.kastamonuilkhaber.com/makale/kastamonu-mevlev-derghi-hakkinda-bazi-bilgiler-m977.html>.
- _____. “Mevlevî Eşref Dede (1882-1962)”. *25 Temmuz 2018*, erişim 27.12.2019. <https://www.kastamonuilkhaber.com/makale/mevlev-esref-dede-1882-1962-m946.html>.
- Yınanç, Mükremin Halil. *Türkiye Tarihi I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013.
- Yücel, Yaşar. “Candaroğulları” *TDV İslam Ansiklopedisi*. 7: 146-149. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- _____. “Kastamonu’nun İlk Fethine Kadar Osmanlı-Candar Münasebetleri”. *Tarih Araştırmaları Dergisi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi*, (1963).
- _____. *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.

_____. *Çobanoğulları-Candarogulları Beylikleri*, Ankara: TTK, 1980.

EK-4. 11 Mart 1328/24 Mart 1912 tarihli Kastamonu Valisi'nin Mevlevî Şeyhi Ahmet Remzi Dede Efendi aleyhinde vuku bulan ihbârat üzerine Konya Mevlevî Dergâhı'na gönderilen mütâlâa.

۵

« خلاصتینا خاتمت »

قطنی مولوی شیخ احمد رفی دده افندی و احدینیک عبیدین و قویج بولا اخبیاره اوزرینه مکتوبه
عاجزانه وعده دانسان آحر ۷ و ۱۴ ساطولایک تار فیج ایچ نقطه قرصه عبیدین رشادیه بیاقهدی
موقوفه برکت مکتوبه کتار عاجزی اولدی .

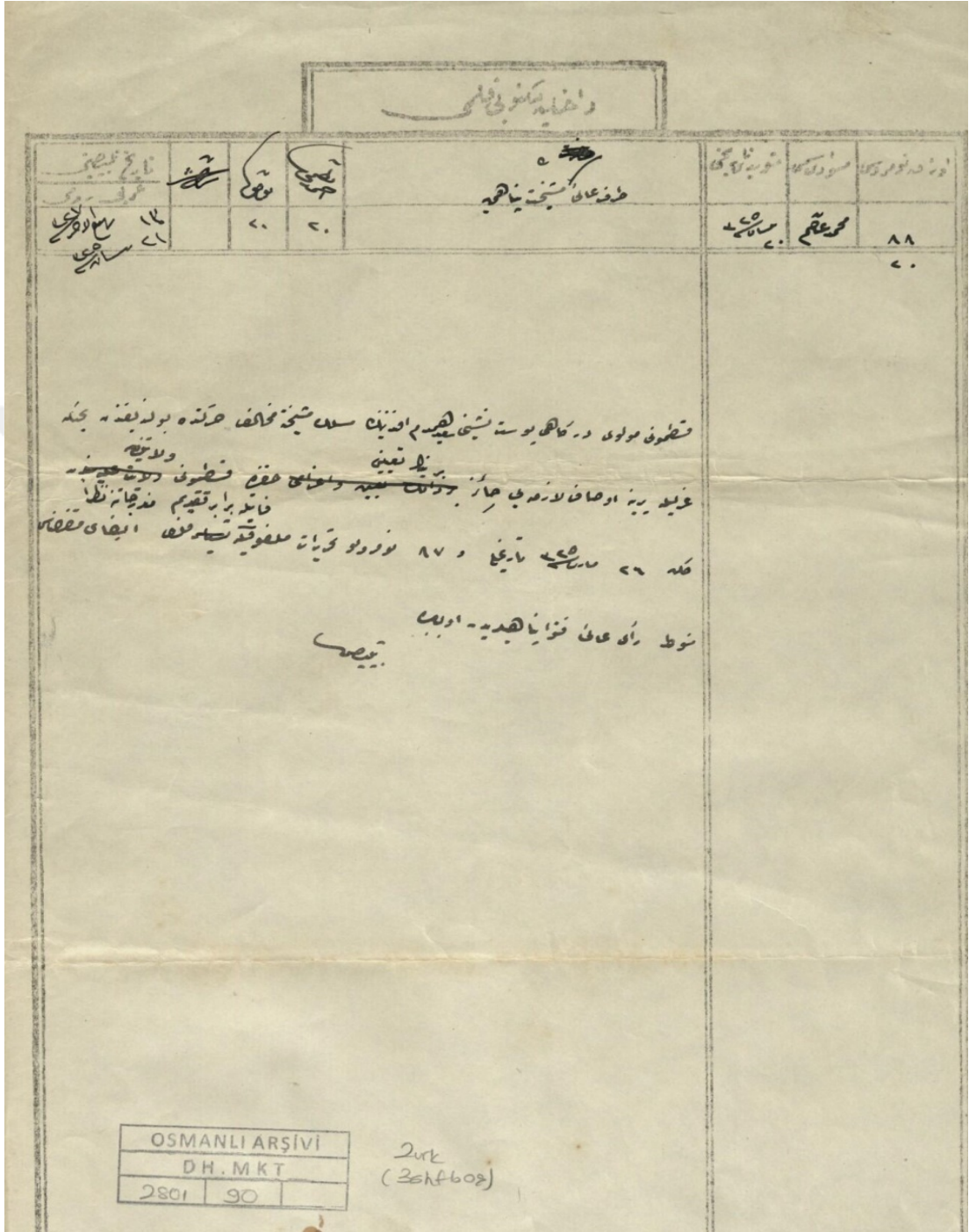
شکایه واقعه ایسی و نشانی باسوجه ایچ نقطه تکرار ایدوب بوندوب برقیسه شیخ مراد محمد
سید افندیله تکرار مستحبه کتولس ایچینه ایچ لاهه ایلد تکرار کت برادر بولک های و وضوی اکثر
خنده نظره لایقید قیسه ابرع و سید .

برقیه شتک تمام دیلیجه نظر اعتباره آلمن مستحبه بولسید ایتیم باطیج ساطولایک ایچینه
حقیق ایچ رفی افندی زاهدینه ایچ ایچ و صایا باننامه ایچا قنده رده آنه طرفه دهن تقصیاته
تطبیحه و ایچا ایلدک بولسید ایلدک نظر بوسلده دوام حاله کتولس یاره ایچا رده
سودیره حقیق دده ایچند لطفه و اراهم عفتیه مده لایقید .

قطنی دایسی
۱۱ ۱۳۲۸

KMMA Dosya: 74/07

EK-5.Kastamonu Mevlevî Dergâhı Postnişini Sait Hemdem Efendi'nin silk-i meşihata muhalif hareket ettiğinden bahisle azlinin vilayetten talep edilmesine dair belge.

DH.MKT. 2801-90.

EK-8. Kastamonu'daki Celaleddin Dede Sultan Vakfı'ndan 3889,87 m²'lik Mevlevîhane mahallinin İmam-Hatip Okulu yapılmak üzere hazineye satılmasına dair kararname.

T. C.
BASVEKALET
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi

Karar Sayısı
4

11217

KARARNAME

Kastamonu'da mazbut (Celâleddin Dede Sultan) vakfından 3889,87 metrekarelik Mevlevîhane mahallinin, İmam - Hatip Okulu inşa olunmak üzere mukadder bedel mukabilinde Hazineye satılması hakkında Vakıflar Umum Müdürlüğü İdare Meclisinin 30/12/1958 tarihli ve 384-451 sayılı kararıyla yapılan teklifi; 2762 sayılı kanunun 10 uncu maddesine göre, İcra Vekilleri Heyetince 21/1 /1959 tarihinde kabul edilmiştir.

REİSİCUMHUR

C. Bayar

Eki

2
151
71
2

Başvekil	Devlet Vekili	Devlet Vekili	Devlet Vekili ve Mınakalat V.V.	Devlet Vekili ve Çalışma V.V.
<i>C. Bayar</i>	-----	<i>M. İsmail</i>	<i>C. Bayar</i>	<i>M. İsmail</i>
Adliye Vekili	Millî Müdafaa Vekili	Dahiliye Vekili ve Hariciye V.V.	Hariciye Vekili	Maliye Vekili
<i>M. İsmail</i>	<i>M. İsmail</i>	<i>M. İsmail</i>	-----	<i>M. İsmail</i>
Mesarif Vekili	Nafia Vekili	Ticaret Vekili	Sih. ve İc. Mua. Vekili	Güm. ve İnş. Vekili
<i>M. İsmail</i>	<i>M. İsmail</i>	<i>M. İsmail</i>	<i>M. İsmail</i>	<i>M. İsmail</i>
Ziraat Vekili	Münakalat Vekili	Çalışma Vekili	Sanayi Vekili	Bas.-Yay. ve Turz. Vekili
-----	-----	-----	-----	-----
İmar ve İskân Vekili	Koordinasyon Vekili ve Saray V.V.	<i>M. İsmail</i>		
<i>M. İsmail</i>	<i>M. İsmail</i>			

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı 30-18-1-2 / Kararlar Daire Başkanlığı (1928-) 151-71-2 Dosya Ek: 68-59.

EK-9. Kastamonu Mevlevîhanesi'nden geriye kalan Dede Sultan Hamamı.

EK-10. Dede Sultan Hamamı ek binasındaki temsili Dede Sultan Kabri.

